

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE BİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMININ İNCELENMESİ
(1998-2015)

Mehmet Emin ÇETİN

ŞANLIURFA-2019

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE BİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMININ İNCELENMESİ
(1998-2015)

Mehmet Emin ÇETİN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KÜÇÜKKAYA

ŞANLIURFA-2019

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
DEĞERLENDİRME FORMU

Enstitünüz Maliye Anabilim Dalı 125218007 numaralı **Mehmet Emin ÇETİN**'nin hazırladığı "Türkiye'de Gelir Dağılımının İncelenmesi (1998-2015)" konulu **yüksek lisans** tezi ile ilgili tez savunması, 21/06/2019 tarihinde, saat 10.00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/~~oy çokluğu~~ ile karar verilmiştir.

21/06/2019

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KÜÇÜKKAYA	Kabul	
Üye	Prof. Dr. Murat DEMİR	Kabul	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sena EKİCİ	Kabul	

Bu tezin Maliye Anabilim dalında yapıldığını ve enstitümüz kurallarına göre düzenlendiğini onaylarım.

15.08.2019
Prof. Dr. Şevket ÖKTEN
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgünvebaşka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı	Mehmet Emin ÇETİN
Öğrenci Numarası	125218007
Enstitü Anabilim Dalı	Maliye
Programı	Maliye
Başlık (Türkçe)	Türkiye'de Gelir Dağılımının İncelenmesi (1998-2015)

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen yüksek lisans tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 152 sayfalık kısmına ilişkin, 16/05/2019 tarihinde danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 28'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça dahil
- 3- Alıntılar [REDACTED]/dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntılarım bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

16/05/2019
Mehmet Emin ÇETİN

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 16/05/2019

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KÜÇÜKKAYA

ÖZET

TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMININ İNCELENMESİ (1998-2015)

ÇETİN, Mehmet Emin

Yüksek Lisans Tezi

Maliye Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KÜÇÜKKAYA

Nisan, 2019, 144 sayfa

Gelir dağılımındaki adalet, bir ülkenin gelişmişlik seviyesini belirlemek için önemli bir ölçüttür. Bir ülkenin ekonomisi değerlendirildiğinde, temel ekonomik göstergeler içinde sayabileceğimiz enflasyon, işsizlik, ekonomik büyüme, döviz kurları, faiz, borç stoku, ödemeler dengesi gibi göstergelerin yanında gelir dağılımını da önemli bir yer tutmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte dünyadaki zenginliğin arttığı yönündeki söylemlere karşılık, gelir dağılımındaki adaletsizliğin ve dünyanın birçok yerinde en temel ihtiyaçlara bile erişemeyen insanların sayısının her geçen gün arttığı görülmektedir. Bu nedenle günümüz dünyasında gelir dağılımı adaleti önemli bir sorundur.

Türkiye’nin gelir adaleti açısından ise, Kasım 2000 ve Şubat 2001 ekonomik krizlerinden sonra Güçlü Ekonomiye Geçiş Programıyla ve 3 Kasım 2002 Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümetleriyle yakalanan ekonomik istikrara karşılık gelir dağılımında önemli bir iyileşmenin ve Türkiye’deki gelir dağılımının gelişmiş ülkeler seviyesinde olmadığı görülmektedir.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, gelir dağılımı kavramları, gelir dağılımı ölçümünde kullanılan yöntemleri ve gelir dağılımı teorileri üzerinde durulacaktır.

İkinci bölümde, birincil ve ikincil gelir dağılımı kavramları verilerek devletin piyasa sürecine müdahale ederek gelir dağılımını nasıl etkilediği değerlendirilmiştir. Ayrıca gelir dağılımının etkileyen faktörler incelenmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise, Türkiye’de 1998-2015 yılları arasında gelir dağılımının durumu ve seyri ele alınarak, Kasım 2000 ve Şubat 2001 ekonomik krizlerinden sonra kurulan istikrarlı hükümetler döneminde yakalanan istikrar ve ekonomik iyileşmeye karşılık gelir dağılımının nasıl etkilendiği anlaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gelir Dağılımı, Gini Katsayısı, Gelir Dağılımı Etkileyen Faktörler, Türkiye’de Gelir Dağılımı.

ABSTRACT

EXAMINATION OF INCOME DISTRIBUTION IN TURKEY (1998-2015)

ÇETİN, Mehmet Emin

Master's Thesis

Department of Finance

Advisor: Assist. Prof. Dr. Mehmet KÜÇÜKKAYA

April, 2019, 144 pages

Justice in income distribution is an important criterion to determine the development level of a country. When a country's economy is evaluated, income distribution has an important place in addition to the indicators such as inflation, unemployment, economic growth, exchange rates, interest, debt stock and balance of payments, which may be included in basic economic indicators. As opposed to the discourses claiming that richness in the world has increased together with globalization, it is observed that inequality in the distribution of income and the number of people unable to access the most basic needs in many places of the world has been increasing each passing day. Therefore, equality in the distribution of income is a significant problem in today's world.

When it comes to income distribution equality in Turkey, it has been noted that there was no significant improvement in income distribution and that income distribution in Turkey has not on the same level with that of developed countries, despite the economic stability provided with the "Program of Transition to Strong Economy" after the economic crises of November 2000 and February 2001 and the economic stability assured with November 3, 2002 Justice and Development Party Government.

The study consisted of three main parts. In the first part, concepts related to income distribution, methods in the calculation of income distribution and theories of income distribution were addressed.

In the second part, the primary and secondary income distribution concepts were presented and how the government affected income distribution through interfering in the market process was evaluated. In addition, the factors affecting income distribution were also examined.

In the last part of the study, the condition and course of income distribution in Turkey between the years 1998 and 2015 were discussed and it was aimed to understand how the distribution of income was affected despite the stability and economic improvement gained in the period of stable governments established after the November 2000 and February 2001 economic crises.

Keywords: Income Distribution, Gini Coefficient, Factors Affecting Income Distribution, Distribution of Income in Turkey.

TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMININ İNCELENMESİ (1998-2015)

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	II
Orijinallik Raporu ve Beyan Belgesi	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	XII
TABLOLAR LİSTESİ	XIV
ŞEKİLLER LİSTESİ	XV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİ GELİR, GELİR DAĞILIMI VE GELİR DAĞILIMI TEORİLERİ

1.1. MİLLİ GELİR VE MİLLİ GELİRİN HESAPLAMASI	3
1.1.1. Milli Gelir Kavramları	4
1.2. GELİR DAĞILIMI VE BÖLÜŞÜMÜ KAVRAMI	6
1.3. GELİR DAĞILIMI TÜRLERİ	7
1.3.1. Kişisel Gelir Dağılımı	8
1.3.1.1. Kişisel Gelir Dağılımının Önemi	9
1.3.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı	10
1.3.3. Sektörel Gelir Dağılımı	11
1.3.4. Bölgesel Gelir Dağılımı	12

1.3.5. Eğitim Düzeyine Göre Gelir Dağılımı	13
1.3.6. Cinsiyete Göre Gelir Dağılımı	14
1.4. GELİR DAĞILIMINDA ETKİNLİK	15
1.5. İKTİSAT EKOLLERİNDE GELİR DAĞILIMI TEORİLERİ	15
1.5.1. Klasik İktisadın Gelir Dağılımına Bakışı	15
1.5.2. Keynesyen Gelir Dağılımı	18
1.5.3. Monetarist Yaklaşımın Gelir Dağılımına Bakışı	21
1.5.4. Küreselleşme Sürecinde Günümüz Gelir Dağılımı	24
1.6. GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ ÖLÇÜTLERİ	26
1.6.1. Objektif Ölçütler	27
1.6.1.1. Lorenz Eğrisi	27
1.6.1.2. Gini Katsayısı	28
1.6.1.3. Kuznets Katsayısı	29
1.6.1.4. Genel Entropi Ölçütleri ve Theil Endeksi	30
1.6.1.5. Değişim Aralığı	31
1.6.1.6. Görelî Ortalama Mutlak Sapma	31
1.6.1.7. Varyans ve Değişim Katsayısı	31
1.6.1.8. Logaritmik Standart Sapma	32
1.6.2. Normatif Ölçütler	32
1.6.2.1. Dalton Ölçütü	33
1.6.2.2. Atkinson İndeksi	33

İKİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

2.1. BİRİNCİL VE İKİNCİL GELİR DAĞILIMI	35
---	----

2.1.1. Birincil Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler	35
2.1.1.1. Yapısal Faktörler	35
2.1.1.1.1. Üretim Faktörlerinin Dağılımı	35
2.1.1.1.1.1. Emeğin Dağılımı	36
2.1.1.1.1.2. Servetin Dağılımı	37
2.1.1.1.1.3. Faktör Fiyatları	38
2.1.1.1.2. Enflasyon ve Ekonomik Krizler	39
2.1.1.2. Sosyal Norm ve Düzenlemeler	41
2.1.1.3. Küreselleşme	42
2.1.1.4. Teknolojik ve Organizasyonel Değişim	44
2.1.2. Devletin Birincil Gelir Dağılımına Müdahale Araçları	46
2.1.2.1. Servet Dağılımının Değiştirilmesi	46
2.1.2.2. Eğitim İmkânlarının Değiştirilmesi	48
2.1.2.3. Faktör Fiyatlarının Değiştirilmesi	48
2.1.3. Maliye Politikası Araçlarıyla İkincil Gelir Dağılımı	49
2.1.3.1. Vergi Politikası	50
2.1.3.2. Devletin Borçlanması	52
2.1.3.3. Kamu Harcamaları Politikaları	53
2.1.3.3.1. Reel Harcamalar	54
2.1.3.3.2. Transfer Harcamaları	54
2.1.3.3.2.1. Faiz Ödemeleri	55
2.1.3.3.2.2. Ekonomik Amaçlı Transfer Harcamaları (Sübvansiyonlar)	55
2.1.3.3.2.3. Sosyal Amaçlı Transfer Harcamaları	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMININ DURUMU (1998-2015)

3.1. 1998-2015 DÖNEMİNDEKİ GELİR DAĞILIMINA ETKİ EDEN EKONOMİK İSTİKRARSIZLIKLARA VE KRİZLERE GENEL BİR BAKIŞ	58
3.2. GELİR DAĞILIMI TÜRLERİNE GÖRE 1998-2015 DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DEKİ GELİR DAĞILIMI	62
3.2.1. 1998-2015 Döneminde Türkiye'de Kişisel Gelir Dağılımı	62
3.2.2. 1998-2015 Döneminde Türkiye'de Fonksiyonel Gelir Dağılımı	73
3.2.3. 1998-2015 Döneminde Türkiye'de Sektörel Gelir Dağılımı	80
3.2.4. 1998-2015 Döneminde Türkiye'deki Bölgesel Gelir Dağılımı	85
3.2.5. Türkiye'de Eğitim Düzeyine Göre Gelir Dağılımı	93
3.2.6. Türkiye'de Cinsiyete Göre Gelir Dağılımı	95
3.3. TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİNİN KAYNAKLARI	96
3.3.1. İşsizlik	97
3.3.2. Yüksek Enflasyon ve Reel Ücret ile Maaşlardaki Gerileme	100
3.3.3. Vergi Politikasındaki Gelişmeler	104
3.3.4. Kayıt Dışı Ekonomi	106
3.3.5. Faiz	108
3.3.6. Döviz Kuru	109
3.3.7. Kamu Harcamaları ve Enflasyonist Ekonomi Politikaları	111
3.3.8. Bilgiye Dayalı Üretim ve Teknoloji	112
3.3.9. Neoliberal Politikalar ve Küreselleşme	113
3.4. TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI ADALETİNİN SAĞLANMASINA YÖNELİK ÖNERİLER	115
SONUÇ	119
KAYNAKÇA	126

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Ak Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
C.	Cilt
çev.	Çeviren
DiE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
GEGP	Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
GSKD	Gayri Safi Katma Değer
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HÜ	Hacettepe Üniversitesi
IMF	International Monetary Fund
İBBS	İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması
KDV	Katma Değer Vergisi
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development
SAGP	Satın Alma Gücü Paritesi
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
ss.	Sayfa Sayısı
S.	Sayı

T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development
USD	United States Dollars
vd.	Ve diğerleri
WB	World Bank
WTO	World Trade Organization

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye’deki Kişisel Gelir Dağılımı ve Gini Katsayıları (1987-2015)	64
Tablo 2: Başlıca Makroekonomik Göstergeler (1998-2015)	66
Tablo 3: OECD Ülkelerinde ve Bazı Gelişmekte Olan Ülkelerde Gelir Eşitsizliği	69
Tablo 4: Asgari Ücret Uygulayan OECD Ülkelerinde ve Bazı Gelişmekte Olan Ülkelerde Yıllık ve Saatlik Reel Ücret Kazançları (2015)	71
Tablo 5: Türkiye’de Fonksiyonel Gelir Dağılımı (1987-2005)	74
Tablo 6: Türkiye’de Fonksiyonel Gelir Dağılımı (2006-2010)	76
Tablo 7: Türkiye’de Fonksiyonel Gelir Dağılımı (2011-2015)	77
Tablo 8: Türkiye’de Fonksiyonel Gelir Dağılımı (1987-2015)	79
Tablo 9: Türkiye’deki Sektörel Gelir Dağılımı (1983-2015)	82
Tablo 10: Gelişmiş Ülkelerde GSYH’nın Sektörel Dağılımı	84
Tablo 11: Türkiye’nin GSYH’nın Bölgesel Dağılımı (1987-2001)	86
Tablo 12: İBBS Düzey 2 Bölgelerinde Gayrı Safi Katma Değerler (2004-2011)	89
Tablo 13: İBSS Düzey 1 Bölgelerinde Eşdeğer Hanehalkı Gelirlerine Göre Gini Katsayıları (1994-2015)	91
Tablo 14: Türkiye’de Hanehalkı Fertlerinin Eğitim Durumlarına Göre Yoksulluk Oranları	94
Tablo 15: Hanehalkı Fertlerinin Cinsiyete Göre Yoksulluk Oranı	96
Tablo 16: Türkiye’de İşgücü Piyasaları Göstergeleri	99
Tablo 17: Türkiye’de ve OECD Ülkelerinde Dolaylı-Dolaysız Vergilerin Dağılımı	105

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Lorenz Eğrisi	28
Şekil 2: Dönemler İtibariyle Ortalama Enflasyon Oranları (1940-1999)	101
Şekil 3: Yıllar İtibariyle Enflasyon Oranları (2000-2015)	103
Şekil 4: Dönemler İtibariyle Nominal Faiz Oranları (1995-2011)	109

GİRİŞ

Gelir dağılımındaki adalet bir ülkenin gelişmişlik seviyesi hakkında en önemli ölçütlerden biridir. Bir ülkede gelir dağılımının adaletsiz olması toplumsal mutsuzluk ve huzursuzluğa neden olacaktır. Bu nedenle yaratılan milli gelirden toplumun tüm kesimlerinin hakça pay alması toplumsal refah açısından büyük önem taşımaktadır.

Ülkemizde yaşanan sürekli ekonomik krizlerden sonra özellikle de 1994, Kasım 2000 ve Şubat 2001 ekonomik krizlerinden sonra Güçlü Ekonomiye Geçiş Programıyla ve 3 Kasım 2002 Ak Parti Hükümetleri ile birlikte yakalanan istikrar ve ekonomik iyileşmeye karşılık, ülkemizdeki gelir dağılımının ne derecede değiştiğinin ya da söz konusu istikrar döneminde gelir dağılımının ne ölçüde iyileştiğini tespit etmek için bu tez konusu belirlenmiştir.

Bu bağlamda, 1998 yılı ile 2015 yılları arasında Türkiye'deki gelir dağılımını incelediğimiz bu çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde milli gelir kavramlarına yer verilmiş, gelir dağılımı kavramları incelenerek tanımları yapılmış ve bazı iktisat ekollerindeki gelir dağılımı teorilerine yer verilmiştir. Daha sonra gelir dağılımı eşitsizlikleri ölçütlerine yer verilmiştir. İkinci bölümde, birincil ve ikincil gelir dağılımından bahsedilerek birincil ve ikincil gelir dağılımını etkileyen faktörler ele alınmıştır. İkincil gelir dağılımı, devletin gelir dağılımına müdahalesi sonucu ortaya çıktığından devletin gelir dağılımına müdahale araçlarıyla gelir dağılımını nasıl etkilediği ve etkileyebileceği incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde küreselleşmenin gelir dağılımını nasıl etkilediği de incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise, 1998-2015 dönemindeki gelir dağılımına etki eden ekonomik istikrarsızlıklara ve krizlere genel olarak bakıldıktan sonra Türkiye'nin gelir dağılımı anlamında hangi konumdan geldiğini anlamak amacıyla daha önceki istatistiklere de yer verilerek 1998-2015 dönemindeki gelir dağılımı incelenmiştir. Ayrıca diğer ülkelere ait bazı istatistiklere de bakılarak Türkiye'nin gelir dağılımı açısından diğer ülkelere göre durumu da anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu bölümde, Türkiye'deki kişisel, fonksiyonel, sektörel, bölgesel ve eğitim düzeyi ile cinsiyete göre gelir dağılımı incelendikten sonra Türkiye'de gelir adaletsizliğine kaynaklık eden faktörler de ele

alınmış, son olarak gelir dağılımını iyileştirmeye yönelik önerilere yer verilerek sonuç bölümüne geçilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİ GELİR, GELİR DAĞILIMI VE GELİR DAĞILIMI TEORİLERİ

1.1. MİLLİ GELİR VE MİLLİ GELİRİN HESAPLAMASI

Gelir, ekonomik ajanların gerçekleştirdikleri üretim ve hizmet faaliyetleri sonucunda elde ettikleri parasal kazançlara denir (Kubar, 2009, s. 228)

Ülkemizde gelir; gerçek bir kişinin belirli bir yıl içinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarıdır. 4369 sayılı Kanun'la gelirin tanımı yeniden yapılmış, gerçek kişilerin tasarruf ve harcamalarına kaynak teşkil eden her türlü kazanç ve iratların safi tutarı da 01.01.1999'dan itibaren gelir olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Ticari kazançları, sermaye iratları, serbest meslek kazançları gelir içerisinde yer alan kazanç ve iratlardır.

Milli gelir ise, bir ülke vatandaşlarının hem kendi ülkelerinde hem de başka ülkelerde üretim ve hizmet faaliyetlerini satmaları sonucu kendilerine yapılan ödemeleri ifade eder (Ünsal, 2009, s. 55).

Ülke ekonomisinin üretimini, gelirini ya da harcamalarını kapsayacak şekilde yapılan ve üretim, gelir ve harcamalarını bir birleriyle bağlantılı olan ilişkilerini gösteren hesaplamalara milli gelir hesaplamaları denir (Eğilmez, 2012, s. 107). Ülkelerin ekonomik gelişmişliği hakkında bilgiler veren milli gelir hesaplamaları ayrıca ülkenin uygulayacağı politikalara yol göstericidir.

Milli gelir üretim faktörlerinin gerçekleştirdikleri üretim faaliyetlerine bağlı olarak üretimden aldıkları paydır. Milli geliri oluşturan faktörler emek (iş gücü), doğa, sermaye gibi temel üretim faktörlerinin yanı sıra girişimcidir. Bu üretim faktörlerinin gelirleri ise sırasıyla ücret, rant, faiz ve kârdır. Bunların toplamı milli geliri elde etmemizi sağlar (Yücel, 2011, s. 5).

1.1.1. Milli Gelir Kavramları

Bu başlıkta milli gelir ile ilgili büyüklüklerin tanımı verilecektir. Milli gelirle ilgili yedi tane büyüklük bulunmaktadır. Bunlar: gayri safi yurtiçi hasıla, gayri safi milli hasıla, net yurtiçi hasıla, yurtiçi gelir, milli gelir, kişisel gelir ve harcanabilir kişisel gelirdir.

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) :Bir ekonomide bir yılda üretilen nihai malların değerini ifade eden gayri safi yurtiçi hasıla, piyasadaki üretilmiş olan bütün ekonomik malların değerini hesaplamak suretiyle ölçülebilir. Ayrıca bir ekonomide bir yılda üretilen nihai malların piyasa değeri, hem alıcıların bu malları satın almak için ödedikleri para miktarına hem de üretim faktörlerinin elde ettikleri toplam gelir miktarına eşittir (Ünsal, 2009, s. 43).

GSYH ülke içerisinde yapılan mal ve hizmet üretimi ölçüldüğü için aşağıda verilen formülde ülkede içinde olup başka ülkelerde gelir elde edenlerin gelirleri başka bir ifadeyle Dış Alem Gelirleri GSMH'dan çıkarılması gerekir.

$$GSYH = GSMH - \text{Dış Alem Gelirleri}$$

Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH): Üretim faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan hasılanın nitel ve nicel ölçüler bakımından aynı olmamaları ortak bir ölçü birimi olarak ifade edilmelerini zorunlu kılmaktadır. Çeşitli üretim alanlarında elde edilen çıktının toplanabilmesi ve aynı anda ifade edilebilmesi için ortak bir ölçüte ihtiyaç vardır bu ortak ölçüt para ya da parasal bir ölçüttür. Toplam hasılanın en genel ve en temel ölçüsü gayri safi milli hasıladır (Oktay, 2006, s. 16). Gayri safi milli hasıla, bir ekonomide ulusal servetin sabit olduğunu varsayımı ile bir yılda üretilen nihai mal ve hizmetlerin cari fiyatlarla toplam değerine denir (Kargül, 1983, s. 6).

Net Yurtiçi Hasıla: Bir ülkenin sınırları içinde ve belirli bir yılda üretilen nihai mal ve hizmetlerin piyasa fiyatları üzerinden net değerine net yurtiçi hasıla denir. Bir ülkenin sermaye stoku üretim sürecinde aşınıp eskir bu aşınan ve eskiren sermaye stokunun parasal değerine yıpranma denir. Yıpranma sermayenin üretim sürecinde tüketilen kısmının değerini yansıttığından net yurtiçi hasılayı hesaplarken yıpranmayı gayrisafi yurtiçi hasıladan düşmemiz gerekir (Ünsal, 2009, s. 53).

Net Yurtiçi Hasıla = GSYH – Yıpranma

Yurtiçi Gelir: Bir ülkenin sınırları içinde belirli bir yılda gerçekleştirilen nihai mal ve hizmetin üretiminde yer alan üretim faktörlerine yapılan ödemeler toplamıdır. Yurtiçi gelirden hem ülke vatandaşları hem de üretime katılan diğer ülke vatandaşları belirli bir yılda ücret, rant, faiz ve kâr gibi faktör gelirleri elde ederler ve bu gelirlerin toplamı yurtiçi gelire eşittir. GSYH'nin toplam gelir yaklaşımı ile hesaplanması dikkate alındığında yurtiçi gelirin net yurtiçi hasıla ile dolaylı vergiler arasındaki farka eşit olduğu sonucuna ulaşırız (Ünsal, 2009, s. 54).

Yurtiçi Gelir = Net Yurtiçi Hasıla – Dolaylı Vergiler

Milli Gelir: Bir ülke vatandaşlarının sahip olduğu üretim faktörlerinin gerek kendi ülkelerinde gerekse üretim faaliyetlerinde bulunduğu diğer ülkelerde meydana getirdikleri üretim sonucu olarak yapılan ödemeler toplamını ifade eder. Milli gelire aynı zamanda Faktör Fiyatlarıyla Gayrı Safi Yurtiçi Hasıla da denir. Milli geliri hesaplamak için, yurtiçi gelir ile yerli üretim faktörlerinin diğer ülkelerde elde ettikleri toplamından yabancı üretim faktörlerinin ülkede elde ettikleri gelirleri çıkarmak gerekir (Ünsal, 2009, 54).

Milli Gelir = Yurtiçi Gelir + yerli üretim faktörlerinin yabancı ülkelerde elde ettikleri faktör gelirleri – yabancı üretim faktörlerinin ülkede elde ettikleri faktör gelirleri

Kişisel Gelir: Milli gelirden kurumlar vergisinin, dağıtılmamış firma kârlarının ve sosyal güvenlik ödemelerinin çıkarılması, bulunan tutara devletin transfer ve faiz ödemelerinin eklenmesiyle elde edilir (Ünsal, 2009, s.54).

Kişisel Gelir = Milli Gelir – (Sosyal Güvenlik Katkıları + Kurumlar Vergisi + Dağıtılmamış Kurum Kârları – Transfer Ödemeleri – Kamu Borçlanma Faizleri)

Harcanabilir Kişisel Gelir: Gelirin nasıl elde edildiğine bakıldığında bir yılda, bir ülkede o ülke vatandaşlarının kişisel gelirinden gelir vergisinin düşürülmesinden sonra elde edilen gelire harcanabilir kişisel gelir denir.

Harcanabilir Kişisel Gelir = Kişisel Gelir – Gelir Vergisi

Gelirin nasıl kullanıldığına baktığımız zaman ise harcanabilir kişisel gelirin bir kısmı kişiler tarafından tüketim amacıyla bir kısmı da tasarruf amacıyla kullanılır.

Dolayısıyla kişisel gelir, tüketim ile kişisel tasarruf toplamına eşittir (Ünsal, 2009, s. 57).

Harcanabilir Kişisel Gelir = Tüketim + Tasarruf

1.2. GELİR DAĞILIMI VE BÖLÜŞÜMÜ KAVRAMI

Latin kökenli dillerde “distribution” şeklinde kullanılan kelime Türkçede “inkısam” olarak yer almış ve ekonomi kitaplarında kullanılmıştır. Sözlük anlamı “bölünme”, “parçalanma” olan bu kelime yerine “dağılım” kelimesi de yaygın olarak kullanılmaktadır (Yücel, 2011, s. 5).

Gelir dağılımı kavramı temel olarak üretim faktörlerinin üretim faaliyetleri sonucunda milli gelirden aldığı payları gösteren bir kavramdır. Gelir dağılımı, milli gelirin nasıl paylaşıldığını gösteren parasal büyüklük ve somut bir ölçüttür. Bölüşüm kavramı ise dağılan gelirin dağılım biçimini içeren soyut ve sosyo-ekonomik boyutu olan bir kavramdır. Bunlara karşılık gelir dağılımı ve bölüşümü çok defa aynı anlamda kullanılmaktadır (Yücel, 2011, s. 5).

Gelir dağılımı konusu iktisadın bilim olarak ortaya çıkmasından bu yana iktisatçıların önemli bir çalışma alanı olmuştur. Gelir dağılımı konusunda çalışan iktisatçıların amacı gelirin bireyler, gruplar ve sosyal sınıflar arasında nasıl dağıldığını araştırıp sonuçlara göre politika belirlemektir (Aydın, 2012, s. 148).

Gelir dağılımı üzerinde çalışma yapan araştırmacılar beş temel ilke üzerinde durmaktadırlar. Eşitlik ve adalet ilkesi üzerinde duran araştırmacılara göre herkesin eşit gelir elde etmesi adil değildir. Mutlak eşitlik adaletsizliğe neden olmakta ve ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir. İhtiyaç ilkesini savunanlar ise gelir ile insan ihtiyaçları arasında bir uyum olması gerektiğini benimsemişlerdir. Asgari yaşam seviyesi ilkesine dikkat çekenler asgari düzeyde bir yaşamın güvence altına alınması prensibini öne çıkarmışlardır. Gelir seviyesinin üst seviyede sınırlandırılması ilkesi gelir farklılıklarının belirli bir ölçüyü aşmamasını ve çalışma ilkesi de herkesin çalıştığı kadar gelir elde etmesini benimsemektedir (Aydın, 2012, s. 148-149).

Gelir dağılımı bir ülkede ve belirli bir dönemde mal ve hizmet faaliyetleri neticesinde üretilen gelirin fertler, gruplar, sektörler, bölgeler ya da üretim faktörleri arasında bölünmesidir. Gelirin bölünmesi fertler, aileler ve çeşitli tüketici birimleri arasında oluyorsa kişisel gelir dağılımı; üretim faktörleri arasında oluyorsa o zaman da fonksiyonel gelir dağılımı söz konusu olacaktır. Birincil gelir dağılımı, fonksiyonel gelir dağılımı; ikincil gelir dağılımı da bireysel gelir dağılımını ifade eder. Genel olarak iktisat teorisinde gelir dağılımı birincil gelir dağılımı çerçevesinde ele alınmıştır (Yumuşak ve Bilen, 2000, s. 77).

Gelirin dağılımı kısa, orta ve uzun dönemde ekonomik konjonktür, büyüme, yapısal ve kurumsal değişimler ve gelişmeler içerisinde karşılıklı etkileşimlerle ortaya çıkar. Belirli bir zaman kesitinde emek, sermaye, rant gibi üretim faktörlerinin kullanım miktarları ve fiyatları ve bu üretim faktörlerinin sahipliğinin bireyler arasındaki dağılımına bağlı olarak söz konusu zaman kesitinde gerçekleşen toplam üretimi çoğunlukla piyasalar, kısmen de piyasa dışı mekanizmalarla bireyler ve gruplar arasında dağıtır. Sonuç olarak gelir dağılımı ekonomik konjonktür, üretim faktörlerinin dağılımı ve nispi fiyatlarda meydana gelen değişimler, devletin vergi ve transfer politikalarına göre şekillenir (Yüce, 2002, s.5).

1.3. GELİR DAĞILIMI TÜRLERİ

Bir ülkede gelir dağılımı geliri ortaya çıkaran ekonomik birimler tarafına adil dağılımını gerçekleştirmek sosyal devlet anlayışını benimsemiş olan devletler için sürekli gündemde olan önemli bir konudur. Gelir dağılımı denildiğinde daha çok kişisel gelir dağılımı anlaşılmalı birlikte fonksiyona, bölgeye, sektöre, cinsiyete ve eğitim düzeyine göre gelir dağılımı ayrımı söz konusudur (Işık, 2006, s. 120).

Gelir dağılımı salt ekonomik bir olgu değildir. Zaman içinde ülkede uygulanan ekonomi politikaların ve ekonomik gelişmelerin doğrudan bir sonucudur. Üretim araçlarının mülkiyeti, kamu hizmetlerinin düzeyi, toplumsal-geleneksel ilişkiler, alt gelir grubu ve üst gelir grubu arasındaki gelir farklılığının zaman içindeki değişimi, piyasa yapısı, teknolojik gelişmeler; iş gücünün örgütlenme düzeyi, iş gücünün eğitim düzeyi ve niteliği, yatay ve dikey hareketliliği, siyasal

katılım biçimleri, tüm bunlar ve bunların zaman içindeki evrimi gelir dağılımını belirler. Gelir dağılımını ekonomi kuramında tartışmalı hale getiren de açık şekilde görüldüğü gibi toplumsal nitelikte olmasıdır (Şerbetçi, 2004, s.94).

1.3.1. Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı, milli gelirin toplumu oluşturan birey ya da hane halkları arasındaki dağılımını gösteren gelir dağılımı kavramıdır. Bu gelir dağılımı kavramında birey ya da hane halklarının milli gelirden kendilerine düşen payın ücreti kâr, rant veya faiz olmasının bir önemi yoktur. Birey bu gelirlerden sadece birine sahip olabileceği gibi birden fazlasına da sahip olabilir. Önemli olan geliri ne adla aldığı değil, ne kadar gelir elde ettiğidir (Çalışkan, 2010, s. 93).

Kişisel gelir dağılımı, ekonomik eşitsizliklerin iyi bir göstergesidir. Kişisel gelir dağılımı hesaplamasında ilk amaç hane halklarını arasındaki gelir eşitsizliklerinin belirlenmesidir. Hane ya da kişisel gelir dağılımı bireysel ve statiktir. Kişisel gelir dağılımında gelir eşitsizliği, fertlerin ya da hanelerin gelirinin büyüklüğüne bağlı olarak belirlenir. Gelirin büyüklüğü dışında; gelirin türüne, sosyo-ekonomik gruplara, bölgelere, sektörlere, mesleklere, yaş ve cinsiyete, eğitim durumlarına vb. göre sınıflandırılabilir (Kubar, 2009, s. 238-239).

Bir ülkede kişisel gelir dağılımının araştırılmasıyla ülkede belirli bir sürede yaratılan tüm gelirin haneler veya kişiler arasında nasıl bölüştüğünü ve zaman içinde gelirin bölüşümünde ortaya çıkan değişiklikleri görmek açısından önemlidir. Kişisel gelir dağılımında bireylerin ya da tüketicilerin belirli bir süre boyunca elde ettiği gelir miktarı göz önünde tutulduğundan kişisel gelir dağılımı bireyler arası ya da haneler arası gelir eşitsizliği araştırmalarında başvurulması gereken önemli bir kavramdır (Kubar, 2009, s. 239).

Kişisel gelir dağılımı, bir ülkede yaratılan toplam gelirin toplumu oluşturan bireyler, aileler ve gruplar arasında nasıl dağıldığını ifade eder. Bu özelliği sayesinde söz konusu toplumda sosyo-ekonomik eşitsizliklere ışık tutar. Kişisel gelir dağılımının analizi bir ülkede belirli bir dönemde yaratılan gelirin haneler veya

fertler arasında nasıl paylaşıldığının anlaşılması bize hanelerin zaman içinde sosyo-ekonomik konumlarının yapılarında meydana gelen değişimleri göstereceğinden dolayı önemlidir (Doğan ve Tek, 2004, s.97).

Kişisel gelir dağılımının gelişmekte olan ülkelerde adaletsiz dağılımının en önemli nedenlerinden biri tarım kesiminin ülke ekonomisinde ağırlığının yüksek olması ve buna bağlı olarak nüfusun büyük bir kısmının tarım sektöründe çalışmasıdır. Gelişmiş ülkelerde gelir dağılımının daha adil olmasında uygulanan sosyal politikaların yanı sıra, ücretliler kesiminin yükselmiş olması ve firmaların halka açılmasıyla servetin alt ve orta gelir grupları arasında yayılması önemli rol üstlenmiştir. Türkiye’de 2000 ekonomik krizinden sonra enflasyon ile mücadele gelir dağılımını ve hane halklarının satın alma gücünü olumlu etkilemiştir (Yumuşak ve Bilen s. 79).

Kişisel gelir dağılımı belirlenirken nüfus genelde %20’lik dilimlere ayrılır ve yıllar itibariyle bu %20’lik gruplara düşen gelir yüzde olacak şekilde ne kadar düştüğü belirlenir. Burada belirli bir yıldaki milli geliri yüzde olarak dağıtığımız ülkenin gelir dağılımının adil olmasından söz etmemiz için bu yüzdeler gelir grupların ya da hane halklarının arasında oransal dağılımın yakın olması gerekir. Ayrıca kişisel gelir dağılımında hane halkının dağılımıyla gelirin yüzde dağılımı karşılaştırıldığı için hane halkının toplumun hangi kesiminden olduğu belirsizdir. Bu nedenle kişisel gelir dağılımı nötr sayılır (Işık, 2006, s.122).

1.3.1.1. Kişisel Gelir Dağılımının Önemi

Daha önce de ifade edildiği gibi kişisel gelir dağılımında bireyin ya da hane halkının elde ettiği geliri nasıl, nerede, ne şekilde elde ettiği önemlidir önemli olan araştırmaya konu olan bireyin ya da hane halkının belirli bir dönemde elde ettiği gelirdir. Bir ülkede gelir dağılımının adil olup olmadığı araştırılıyorsa kişisel gelir dağılımına bakmak gerekir. Çünkü gelir dağılımının adaleti araştırmalarında kişisel gelir dağılımı önemli bir kıstastır (Aras, 2012, s. 8).

Kişisel gelir dağılımı tespit edilmeden bireyler arası gelir adaletsizliğini tespit etmek imkânsızdır. Bu yüzden ekonomik adaletsizliğin tek olması da çok önemli bir göstergesidir kişisel gelir dağılımı. Ayrıca ekonomik adaletsizlik meselesi, toplumsal adaletle ilgili her meselede ortaya atılan yargıların dayandığı temel kavram olarak tanımlanmaktadır. Kişisel gelir dağılımında adaletin sağlanması, toplumda sınıflar arası adaletin sağlanması ve toplumsal barışın sağlanması için oldukça önemlidir. Söz konusu bu gelir dağılımının bozuk olması sosyal problemlerin temelini oluşturur (Aras, 2012, s 9). Bir ülkenin sosyal grupları arasında gelir dağılımı ne kadar adil olursa ya da gelirleri arasında yakınlık yüksek ise toplumun sosyal grupları arasında refah farkı az olacak, sosyal barış da yüksek olacaktır. Ayrıca toplumda sadece belirli dar bir zümrenin zengin olmamasının, milli gelirin toplumu oluşturan bütün fertlere adil bir şekilde sirayet etmesinin sosyal bakımdan çok faydaları olacaktır.

1.3.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı üretim faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan hasılanın ya da milli gelirin üretim faktörleri arasında pay edilmesidir. Bu gelir dağılımı türü ile ekonomik hasılanın ne kadarının maaş-ücret, ne kadarının kâr-faiz ve ne kadarının tarım geliri olduğu belirlenmeye çalışılır. Fonksiyonel gelir dağılımı, bir ülkenin gelişmişlik seviyesi hakkında oldukça sağlıklı bilgi verebilir. Nitekim gelişmiş ülkelerde, iktisadi kalkınmanın ilk dönemlerinde milli gelirden en yüksek payı tarım kesimi alırken, gelişme düzeyi arttıkça milli gelirden ücretlilerin payının arttığı gözlenmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde ise tarım kesimi milli gelirden önemini korur ve ücretlilerin geliri nispi olarak daha düşüktür (Güçlü ve Bilen, 1995, s. 161).

Fonksiyonel gelir dağılımı, bilhassa emek sahipleri ile diğer üretim faktörleri sahipleri arasında gelir dağılımı analizi yapmak için kullanılır. Buradan anlaşılacağı üzere fonksiyonel gelir dağılımı üretim faktörleri sahipliğinin dağılımıdır. Bu nedenle bu gelir dağılımı çeşidi kişisel gelir dağılımına kaynaklık eder. Bu fonksiyonel dağılım incelendiğinde genel olarak karşımıza çıkan sonuç; günümüz ekonomilerinde toplumun büyük bir kısmını oluşturan bağımlı çalışanların asıl

gelirinin emek geliri, yüksek gelirli olanların ise emek dışı gelir elde ettiğidir (Çalışkan, 2010, s. 92-93).

Daha önce de ifade edildiği gibi fonksiyonel gelir dağılımının araştırılması, gelirin emek gelirleri ile emek dışı gelir arasındaki bölüşümünü görmek açısından önemlidir. Bu araştırma neticesinde ülkede üretim faaliyetleri sonucu meydana gelen gelirin üretim faktörleri ve üretim faktörleri sahipleri arasındaki bölüşümüne atıfta bulunmaktadır. Ayrıca emek ve mülk sahipleri arasındaki bölüşümün yanında emek geliri; ücret, maaş, yüksek yönetici geliri, mülk geliri ise; kâr, rant gelirleri gibi kendi alt bileşenlerine ayrılarak faktör payları hakkında daha ayrıntılı inceleme yapılabilir (Doğan ve Tek, 2004, s. 97).

1.3.3. Sektörel Gelir Dağılımı

Sektörel gelir dağılımından anlaşılacak bir ülkede ya da bölgede üretim faaliyetleri sonucunda yaratılan milli gelirin sektörler veya ekonomik faaliyet kolları itibarıyla pay edilmesidir.

Sektörel gelir dağılımı; tarım, sanayi, hizmet sektörlerinin ulusal gelirden aldıkları payları ve bu payların uzun vadedeki seyirleri ayrıca milli gelir dağılımının iktisadi faaliyet kollarına göre değişikliklerinin hangi sektörler lehine ya da aleyhine geliştiğini ortaya koyar (Şerbetçi, 2004, s.96-97)

Bir ülkenin sektörel yapısı kalkınmışlığın önemli bir göstergesidir. “gelişmiş ülkeler” tanımlanması yerine bazen “sanayileşmiş ülkeler” tanımı yapılır. Bunun nedeni, bir ülkenin milli gelir dağılımının sektörler itibarıyla dağılımında sanayi sektörünün aldığı payın önemli bir gösterge olmasından kaynaklanır. Diğer taraftan kalkınma sürecinde sanayileşmesini tamamlamış ülkelerde hizmet sektörünün de payı hızla artmaktadır. Kalkınma sürecinde genellikle tarım, sanayi, hizmet sektörlerindeki pay artışları birbirini takip etmektedir (Pınar, 2010, s. 308-309).

Sektör kavramını üretim araçlarının mülkiyeti bakımından ele alırsak sektörel gelir dağılımı, milli gelirin kamu sektörü ile özel sektör arasındaki dağılımını temsil eden bir kavram olur. Bu açıdan bakarsak sektöre göre gelir dağılımı, devletin

ekonomiye müdahale derecesini hatta ekonomik sistemin karakterini yansıtacaktır. Gelişmiş ülkelerde tarım sektörünün milli gelirdeki payı az, az gelişmiş ülkelerde tarım sektörünün milli gelirdeki payı fazladır. İktisadi kalkınma sürecinde tarım sektöründen sonra sanayi sektörü ve sanayi sektöründen sonra da hizmet sektörü gelişmiştir (Şerbetçi, 2004, s. 96-97). Yani daha önce de ifade edildiği gibi tarım, sanayi, hizmetlerin paylarındaki artışlar birbirini takip etmektedir.

1.3.4. Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgesel gelir dağılımı bir ülkede yaratılan milli gelirin ülkenin farklı coğrafi bölgelerine pay edilmesidir. Bölgesel gelir dağılımı eşitsizliğini ölçmenin yolu her bölgede kişi başına düşen milli gelirin karşılaştırılmasıdır (Çalışkan, 2010, s. 93-94). Bölgesel gelir dağılımı, coğrafi ayırım yanında kır-kent ya da farklı coğrafyalarda yer aldığı halde benzer özelliklere sahip yerler açısından da kategorize edilebilir (Pınar, 2010, s. 309-310). Bu gelir dağılımı ülkenin hangi bölgelerinin gelişmiş, hangi bölgelerin daha az gelişmiş olduğunu ortaya çıkararak hangi bölgelerin bölgesel gelir dağılımı eşitsizliğini ortadan kaldırma politikalarında öncelikli olacağını belirlemeye yardımcı olacaktır.

Türkiye'nin bölgesel gelişmişlik farklılıkları tarihi, coğrafi ve iktisadi faktörler tarafından açıklanmaktadır. Tarihi ve coğrafi faktörler olarak: ekolojik koşullar, doğal kaynak potansiyeli, tarihi geçmişten gelen birikim ve pazarlama ulaşım olanakları gibi faktörlerle açıklayabiliriz (Dağdemir ve Acaroğlu, 2011, s. 45-46). Ayrıca bazı bölgelerde pazara yakınlık, ulaştırma ve haberleşme gibi altyapı hizmetlerinin gelişmiş olması ya da ölçek ekonomilerinden yararlanma gibi nedenlerle sanayinin yoğunlaşmış olması bölgesel gelir eşitsizliğinin iktisadi açıklaması olabilir. Bu sanayileşmiş bölgeler diğer bölgelerine göre daha fazla istihdam olanakları nedeniyle nüfus sanayileşmiş bölgelerde yoğunlaşır. Ve diğer bazı bölgeler başta gelir düzeyi ile bağlantılı olarak birçok açıdan dezavantajlı olabilir. Bunun sonucunda bölgelerarası gelir eşitsizlikleri kentleşme ve sosyal yaşam standardını belirleyen birçok faktör olumsuz etkilenebilir (Pınar, 2010, s. 309-310).

Türkiye’de bölgesel farklılıkları ortadan kaldırmak için hükümetler bazı bölgesel kalkınma planları hazırlamış ancak uygulamadan doğan sorunlar nedeniyle bu politikalar amacına ulaşamamıştır. Bu yüzden Türkiye’deki bölgesel gelir farklılığı ya da bölgesel gelir dağılımı eşitsizliği, tarihi, coğrafi ve iktisadi faktörler yanında hükümetlerin bölgesel kalkınma politikaları geliştirme ve uygulama performanslarıyla da ilgilidir (Dağdemir ve Acaroğlu, 2011, s. 45-46).

1.3.5. Eğitim Düzeyine Göre Gelir Dağılımı

Eğitim ile gelir dağılımı arasındaki ilişki araştırıldığında çeşitli eğitim gruplarının milli gelirden aldıkları paylar gösterilmektedir.

Eğitim, iktisadi büyümenin ve gelir dağılımının oluşmasında önemli bir faktördür. Eğitimin mikro düzeyde bireysel geliri arttırması, makro düzeyde de ekonomik büyümeye katkı vermesi nedeniyle gelir dağılımını iyileştirmesi ve yoksullukla mücadelede eğitim önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Sarı, 2003, s. 180). Birçok ülkede düşük gelire sahip ailelerin eğitime bütçe ayırabilmeleri oldukça zor olduğundan bu ailelere mensup bireyler, arzu edilenden daha düşük eğitim almaktadırlar. Bu olumsuzluk bir sonraki nesle aktarılabilmekte ve bundan kaynaklanan toplum için en iyi olmayan yetenek tahsisi, ülkenin genel üretkenliğini düşürerek gelecekte daha düşük reel büyüme oranlarına ve daha adil olmayan gelir dağılımına sahip olunmasına neden olacaktır (Filiztekin ve Çelik, 2010, s. 117).

Yoksul ailelere mensup bireylerin, geçim sıkıntısı nedeniyle zorunlu eğitimden sonra iş gücü piyasasına girmek zorunda kalması ya da ev içi iş bölümünde sorumluluk alması nedeniyle bu bireylerin yüksek eğitim alarak gelecekte iyi koşullarda istihdam edilmesi oldukça zordur (Candaş, 2010). Eğitim, yoksul kesimin iş gücü açısından niteliğini ve becerisini arttırması sonucu bu kesimin gelecekte yüksek gelir getiren bir iş kolunda çalışmasına imkân vererek bir sosyal sınıftan diğerine geçişini sağlayacağından gelirin adil paylaşımına katkı vermektedir (Öztürk L. 2005, s. 36-37). Ancak Türkiye, eğitim konusuna yeterince önem vermemiştir. 2009 yılı OECD verilerine göre eğitim kurumlarına (ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim) yapılan kamusal harcamaların GSYH’ya oranı

Türkiye'de %2,9 iken OECD ortalamaları %5,3'tür. Türkiye'de eğitim kurumlarına yapılan kamusal harcamalar, OECD ortalamasının neredeyse yarısı kadar gerçekleşmiştir (Arabacı, 2011, s. 108).

Eğitim, üretim sürecinde kullanılan emek faktörünün nitelikli ve niteliksiz olan iki grubun ortaya çıkmasına neden olur. Bu iki grubun üretim sürecinde rutin işler haricinde birbirlerinin yerine ikame edilememesi, kalifiye elemanların daha yüksek ücret almasına neden olur. Kalifiye elemanların nispeten az olması gelir dağılımını kalifiye olmayan iş gücü aleyhine bozar. Bu sorunun ortadan kalkması, uzun dönemde kalifiye olan iş gücünün nicelik olarak artırılmasına bağlı olup uzun dönemde sayısı artan kalifiye işgücünün verimlilik artışına bağlı olarak ekonomik büyüme ve gelir dağılımı eşitliğine olumlu katkı olacaktır (Sarı, 2003, s. 180).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki gelir dağılımının adil paylaşımından uzak olmasının en temel nedenlerinden biri nüfusun büyük bir kısmının eğitim düzeyinin düşük olmasıdır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde uzun süreli adil bir gelir dağılımının sağlanmasının yolu, eğitim seviyesinin arttırmaktır. Bunun yerine kısa süreli bir takım mali önlemlerle gelir dağılımının iyileştirmeler, sınırlı etki yaratacak ve kişisel ve bölgesel gelir dağılımı bakımından uzun süreli bir adil paylaşım meydana getirmeyecektir (Öztürk L. 2005, s.36).

1.3.6. Cinsiyete Göre Gelir Dağılımı

Cinsiyete göre gelir dağılımı, bir ülkede yaratılan milli gelirin kadın ve erkek nüfusu arasında nasıl pay edildiğini ve bu pay edilen gelirin süreç içerisinde nasıl değiştiğini konu eder.

Gelir dağılımının adil olması, bir ülkenin gelişmişlik seviyesinin belirlenmesinde en önemli faktörlerden biri olması dolayısıyla gelir dağılımındaki bütün dengesizliklerin ortadan kaldırılması ve gelirin toplumdaki bütün hanelere veya bireylere eşit paylaşılması oldukça önemli bir sorundur. Bu nedenle toplumu oluşturan kadınlar ve erkekler arasında milli gelirin eşit paylaşılması gelişmişlik seviyesinin belirlenmesi açısından önemlidir (Kiren ve Üçdoğruk, 2007, 572).

1.4. GELİR DAĞILIMINDA ETKİNLİK

Etkinlik, gerçekleştirilen faaliyetler sonucunda ulaşılmak istenilen gaye ve hedeflere ulaşılma derecesini belirleyen bir performans boyutudur. Etkinlik, bir amacın planlanan sonucu ile gerçekleşen sonucu arasındaki ilişkiyi gösterdiğinden bu planlanan sonuç ile gerçekleşen sonuç arasındaki fark ne kadar az olursa o derece etkinlikten bahsedilebilir (Arslan, 2003, s. 4). Gelir dağılımında etkinlik, gelirin bir ekonomide yer alan her bir bireye ya da aktöre üretime katıldığı ölçüde en adil şekilde bölüştürüldüğü takdirde sağlanacaktır.

Ekonomide, üretim etkinliğinin artırılması için gelir dağılımında adaletten ödün verilmek zorunda olunması nedeniyle çağdaş yaklaşımlar, genel olarak etkinlik ile gelir dağılımı adaleti arasında bir ödünleşme olduğunu kabul etmektedirler. Etkinliği amaç edinen bir piyasa kurgusunda etkinliğin artması ile gelir dağılımının bozulması piyasa güçlerinin işleyişinin tabii bir sonucudur. Bu durum ancak maliye politikaları, vergiler ve transferler gibi kamu politikaları yoluyla düzeltilebilir (Borluk, 2014, s. 30-31)

1.5. İKTİSAT EKOLLERİNDE GELİR DAĞILIMI TEORİLERİ

1.5.1. Klasik İktisadın Gelir Dağılımına Bakışı

1750'li yıllarda ortaya çıkan Sanayi Devrimi ile beraber klasik iktisat ekollü de hızla gelişme göstermiştir. Klasik iktisat ekolünde gelir dağılımı konusunda ilk çalışmaları Adam Smith ve John Stuart Mill yapmış olsa da bu çalışmalar bir bütünlük içerisinde olamamış, klasik iktisatta yer alan bir diğer iktisatçı D. Ricardo'nun gelir dağılımı çalışmaları daha geniş kapsamlı olduğundan görüşleri baskın olmuştur (Yücel, 2011, s.24). Ayrıca D. Ricardo, bölüşüm kuramının, ekonomik sistemin bütün aktörlerin işleyişinin anlaşılmasında bir anahtar fonksiyonu göreceğine inanmış ve iktisadın özünü oluşturduğunu düşünmüştür (Öztürk N. 2010, s. 63)

Doğal düzen felsefesiyle Klasiklere öncülük eden Fizyokratlar, tek üretken faaliyeti tarımsal üretim olarak gördüğünden onlara göre, gerçek üretken sınıf, toprağı işleyenlerle toprağı işleyip üretim yapan kiracılarıdır. Fizyokratlar, gelirin oluşumu ve kullanılması arasındaki ilişki ile üretken sınıfın diğer sınıflara bir artık yarattıklarını kabul etmelerine rağmen; gelir dağılımını, çözüm getirilmesi gereken bir sorun olarak görmeyip, doğal düzen ile tutarlı bir biçimde devletin gelir dağılımına müdahalesinden söz etmeyerek Klasiklere öncülük eden iktisadi okul olmuşlardır (Ulutürk ve Ersezer, 2005, s. 91)

Klasik iktisat ekolünün asıl sorunu toplumsal zenginliğin artırılmasıdır. Bölüşüm olgusuna da bu yüzden çok önem vermişlerdir. Ekonomik büyüme yani zenginliğin artırılması, sermaye birikimine bağlı olduğuna göre, bir toplumun elde ettiği toplam hasılanın sınıflar arası bölüşümünü ve bunu etkileyen faktörleri açıklamak, aynı zamanda zenginliği mümkün kılan ve devam ettiren kaynakların nereden geldiklerini, neye bağlı olduklarını ortaya koymayı da sağlamaktadır. Ekonomik gelişmenin kaynağı olan sermaye birikimi, toplumun ürettiğinden daha azını tüketmesi halinde ortaya çıkabilen bir artık elde edilmesine bağlıdır. Bu bağlamda klasik iktisatçılar, bu artığın meydana gelişinin, büyüklüğünün ve bölüşülmesine etki eden koşulların incelenmesi ve bunları yöneten prensiplerin bulunup ortaya konulması için geliştirdikleri değer, ücret, kâr ve rant kuramlarını kullanırlar. Burada ücreti emekçiler, kârı sermaye sahipleri ve rantı da toprak sahipleri olarak gelirler üç temel sınıf arasında paylaşılır (Öztürk N. 2009, s. 70)

Adam Smith'e göre değer kaynağı emek olduğundan bu bağlamda iş bölümü, halkın zenginliğinin artırılmasında ve emeğin gelişmesinde en önemli unsurdur. Ancak emek henüz toprağın mülk edinilmediği ve sermaye birikiminin gerçekleşmediği toplumlarda değer için tek unsurdur. Toprağın mülk edinilmeye başlaması ve sermaye birikiminin hızlanması durumunda toprak sahipleri, sahip oldukları doğal kaynaklar için kira istemeye başlarlar ve bu kişilerin ellerinde sermaye birikimi oluşur oluşmaz iş kurup çalıştırdıkları insanların ürettiklerini satarak kâr elde ederler. Böylelikle her toplumda her meta, ücret, kâr ve ranttan oluşur. Ulusal gelir de üretilen metaların toplam değerini ifade ettiğine göre, ücret, kâr ve ranttan oluşup emekçiler ücret, sermaye sahipleri kâr ve toprak sahipleri de

rant geliri elde ederek gelir, üç temel sınıf arasında paylaşılır (Öztürk N. 2009, s. 71-73).

Klasik iktisat ekolünde bölüşüm konusunda görüşleri baskın olan ve bölüşümü kapitalizmin belirleyici unsuru olarak gören Ricardo'nun modeli, sermaye birikimi ile bölüşümün karşılıklı ilişkileri üzerine kurulmuştur; kâr, sermaye birikimin kaynağını teşkil ederken sermaye birikimi de bölüşümü, dolayısıyla da kârı belirlemektedir (Başoğlu, Ölmezoğulları, ve Parasız 2012, s. 1). Yatırım için belirli bir seviyede kârın olması gerekir aksi halde nasıl ki işçilerin ücretsiz yaşamlarının imkânı yoksa kapitalistlerin de kârsız yaşamlarının imkânı yoktur. Ricardo'ya göre, ekonomide ücretler ve rantlar sürekli arttığından kârlar düşme eğilimindedir. Bu analize göre aynı anda hem ücretlerin hem de kârların yükselmesine imkân yoktur. Kârlar ancak düşük ücretler pahasına arttırılabilir. Bu ters yönlü ilişkiye temel bölüşüm kuramı adı verilmektedir. Yani ücretler yükseldikçe kârlar aynı nispette azalmaktadır (Ricardo, 1997, s. 100).

Kârlardaki düşme eğiliminin nedeni azalan verimler kanunudur. Ücretler asgari geçim düzeyinin üzerine çıktığında artan nüfus dolayısıyla daha fazla insanı doyurmak için daha fazla toprak işlenmesi gerektiğinden yeni topraklar tarıma açılacak ancak bu topraklar daha verimsiz olacağından ürün fiyatları yükselecek ve toprak sahiplerinin rantı artarken, sermaye sahipleri işçilerin açlıktan ölmemesi için onlara daha fazla ödeme yapmak zorunda kalacak ve bu durumun doğal bir sonucu olarak kârlar düşecektir. Bu görüşe göre, doğal düzen felsefesinin aksine toplumsal çıkarlar arasında bir uyumsuzluk söz konusu olsa da D. Ricardo, bu uyumsuzluğu gidermek için devlet müdahalesini gerekli görmemekte ve serbest ticareti gündeme getirmektedir. Ricardo'ya göre, tarımda azalan verimlerin ve sermaye birikiminin önündeki engeli kaldırmanın yolu, ucuz tahıl ithal etmektir. Ucuz tahıl ithali ile hem düşük verimli topraklar tarıma açılmayacak hem de işgücünün marjinal verimliliğinin ve kâr oranlarının düşmesi önlenmiş olacaktır (Öztürk N. 2009, s. 82-84). Burada bahsi geçen asgari geçim düzeyinin üzerindeki ve altındaki ücret düzeylerinin nüfusu etkilemesi Malthus'un Nüfus Kanunu'na dayanmaktadır. Karamsar bir iktisatçı olarak nitelenen Malthus'un klasik iktisadın köşe taşlarından biri olarak görünen Nüfus Kanunu'na göre; nüfusun geometrik olarak, gıda arzının ise aritmetik olarak artması nedeniyle gıda arzı artışının artan nüfusu beslemeye

yetmeyeceğinden nüfus artışının durdurulması gerekir aksi halde yoksulluk kaçınılmazdır (Gövdere ve Türkoğlu, 2016, s. 2).

Klasik Okulda Ricardo'dan sonra kâr oranlarının azalması teorisinin hâkimiyeti devam etmiştir. Her ne kadar, N. Senior ve J. S. Mill, teknolojik gelişmenin azalan getirinin etkilerini giderebileceği konusunda daha iyimser olmuşlarsa da, Mill'e göre çok uzun dönemde azalan verimler kanunu nedeniyle ücrete daha fazla ödeme yapılacağından kâr oranlarının düşmesi ve birikimin durması kaçınılmaz bir olgudur. Gerçekte, bu karamsarlığın arkasında ideolojik bir amaç vardır. Bu amaç, ücrete daha fazla ödeme yapılmasını engellemek ve serbest dış ticaretin gerektiğini belirtmektir; toprak sahipleriyle bu çıkar özdeşliğinin bulunmadığını kabul ettirmektir (Kazgan, 2000, s. 93).

1.5.2. Keynesyen Gelir Dağılımı

1929 Dünya Ekonomik Bunalımıyla meydana gelen durgunluğun mevcut iktisadi anlayışla çözülememesi nedeniyle alternatif bir model olarak ortaya çıkan Keynesyen İktisadi ekolün en önemli temsilcisi J. Maynard Keynes'e göre, kapitalist ekonominin iki önemli sorunu vardır. Bunlardan biri tam istihdam yani klasiklerin aksine ekonomide eksik istihdamın oluşu, tam istihdamın ancak özel bir durum olabileceği sorunu iken diğer sorun ise gelir dağılımıdır. Keynes, "İstihdamın, Paranın ve Faizin Genel Teorisi" adlı eserinde tam istihdam sorunu üzerinde durmuş, ancak gelir dağılımı üzerinde doğrudan durmayıp ayrı bir model kurmamıştır (Alkin, 1981, s. 199-200). Keynes, eserinde gelir dağılımı üzerinde doğrudan durmasa da iktisadi işleyişin makro ekonomik analizini ortaya koyarak ve faktör fiyatları değişiminin toplam talep düzeyine tesir ederek bölüşümün, makro ekonomik düzeyde ele alınmasında esin kaynağı olmaktadır. Keynesyen model, ulusal gelir, yatırım, tüketim, kâr gibi makro değişkenler üzerine kurulmuş olup klasiklerin arz yönlü yaklaşımının aksine talep kökenli bir yaklaşım içermektedir. Keynes'e göre ekonomide eksik istihdamın oluşu ve tam istihdamın ancak özel bir durum oluşu bir diğer önemli yaklaşım farklılığıdır (Öztürk N. 2009, s. 158). Keynes yapmış olduğu analizlerinde kâr, ücret düzeyi, yatırım ve tüketim arasındaki temel ilişkiler üzerinde

durarak yaratılan gelirin farklı ekonomik ajanların tüketim ve yatırım kararları, likidite tercihleri ile yakından ilintili olduğunu göstermektedir (Öçal, 1990, s. 458).

Keynes, Klasiklerin düşen ücret düzeylerinin emek faktörüne olan talebin artması sonucu ekonominin tekrar tam istihdam seviyesine döneceği düşüncesini kabul etmemektedir. Dolayısıyla doğal düzen felsefesine karşı çıkmaktadır. Şöyle ki: ücretlilerin gelirlerindeki düşüş, satın alma gücünde azalma meydana getirir. Satın alma gücündeki azalmayı gören üreticiler, yeni yatırım yapmak istemeyerek üretim kapasitesini artırmama yönünde karar alacaktır. Yani Keynes, emeğin getirisinin düşme yönünde esnek olamamasına bağlı olarak toplam talep yetersizliğinin, ekonominin tam istihdam seviyesinde olmasını engellediğini savunmaktadır (Keynes, 1969, s. 20).

Toplam gelir, toplam harcamalardan büyük olunca deflasyonist açık durumu söz konusu olur ve buna bağlı olarak fiyatlarda düşme meydana gelmekte yatırım, istihdam ve toplam talep düşmektedir. Ters durumda yani toplam harcamaların toplam talepten büyük olması durumunda ise enflasyonist açık durumu söz konusu olup fiyatlar genel seviyesinde yükselme meydana gelmektedir. Bu iki durumdan biri ekonominin genel olarak içerisinde bulunduğu durumdur ve Keynes'e göre ekonomide bütün sorunun kaynağı tam istihdam gelir seviyesinde olunmamasıdır. İşçilerin nominal gelirleri ve tasarrufları veri iken ekonomide yaşanacak bir enflasyonist açık durumunda kapitalistler ne kadar çok yatırım yaparlarsa kârları o kadar çok artacaktır. Buradan çıkarılacak sonuca göre kapitalistler gelir bölüşümünde avantajlı kesimdir. Ayrıca yatırımların arttığı ekonomik canlanma dönemlerinde çarpan etkisinin azalması sonucu fiyatlar genel seviyesi yükseldiğinden ücretlilerin gelirleri reel olarak azalmakta ve nominal gelirler ile daha az mal ve hizmet satın alınmaktadır (Bilgili, 2015, s. 128).

Keynesyen iktisada göre, ücretler ve fiyatlar klasiklerin savunduğu gibi esnek değil katıdır. Çünkü ücretlerin aşağıya doğru hareket etmesini engelleyen sendikalar, asgari ücret yasaları gibi bir takım kurumsal düzenlemeler söz konusudur. Bu nedenle cari ücret düzeyinde iş bulamayan kimseler olabilir. Bu kimseler ekonomide gayri iradi işsizliği oluşturmaktadır. Ayrıca emek arzı nominal ücretlerin artan, emek talebi ise reel ücretlerin azalan fonksiyonu olduğundan işçiler açısından parasal

aldanma söz konusudur. Yine klasiklerden farklı olarak tasarruflar faizin artan fonksiyonu olmayıp harcanabilir gelirin artan fonksiyonu olmasından ve yatırımların faizin değil beklentilerin bir fonksiyonu olmasından yatırım tasarruf eşitliğini sağlayan otomatik bir stabilizatör yoktur (Bilgili, 2015, s. 149-152)

Enflasyonist ve deflasyonist açık durumlarının yol açtığı fiyat değişimleri ve bunun sonucunda gelir dağılımının değişmesi, tam istihdam gelir seviyesine yaklaşmayı sağlayan bir unsur olmaktadır. Örneğin, tasarruflar yatırımlardan düşük olduğu zaman tüketim malları talebi maliyet fiyatı düzeyinde tüketim malları arzını aştığı için tüketim mallarının nominal fiyatları yükselmekte ve işçiler veri nominal gelirleri ile daha az mal ve hizmet satın almaktadırlar. Bunun sonucunda doğal olarak reel gelir işçilerden kapitalistlere aktarılmaktadır. Kapitalistlerin eline geçen gelirlerin nasıl kullanıldığı, yatırım tasarruf eşitliğini ve gelir dağılımını etkilemektedir. Eğer kapitalistler ellerindeki gelirlerle tasarruf etmeyi tercih ederlerse, işçilerin tasarruf oranları veri iken toplam tasarruf artacağından yatırım tasarruf dengesi yeniden sağlanmış olacaktır. Yatırımlar tasarruflardan fazla ise tam istihdam gelir seviyesinden ne kadar uzaklaşırsa reel ücretler o kadar çok aşınmakta ve kapitalistlerin kârı o kadar çok artmaktadır. Böylece ister yatırım ister tüketim şeklinde olsun kapitalistler ne kadar çok harcarsa o kadar fazla kazanmaktadırlar. Bu önermenin tersi de aynı derecede geçerlidir. Kapitalistler, kârlarındaki azalmayı telafi etmek için yatırım ve tüketim harcamalarını azalttıklarında karlarının da azalmasına neden olmaktadır (Akyüz, 1980, s. 230-231)

Fiyatlar genel seviyesinin yüksek oluşu reel ücretlerin aşınımına neden olduğundan veya fiyatlar genel seviyesinin düşüş eğiliminde olduğu eksik istihdam seviyesinden ücretli kesimin gelir dağılımı açısından olumsuz etkilendiğine göre toplam talep doğru yönetildiği takdirde ekonomik istikrar sağlanacak ve adil bir gelir bölüşümüne yaklaşılabilecektir.

Keynes ve diğer Keynesyen iktisatçılara göre, piyasa ekonomisindeki aksaklıklar ekonominin kendiliğinden işleyen mekanizmaları tarafından düzeltilemez. Politika yapıcılar, daha ziyade maliye politikası araçlarıyla ekonomiye müdahale ederek tam istihdam gelir seviyesini gerçekleştirmelidir (Orhan ve Erdoğan, 2008, s. 149). Ayrıca Keynes, yeniden dağıtıcı bir vergileme sistemiyle

yüksek gelirli kesimlerden düşük gelirli kesimlere aktarılacak gelirlerle adil bir bölüşüm ve düzen gerçekleştirilebileceğini savunmaktadır (Turhan, 1993, s. 35).

1.5.3. Monetarist Yaklaşımın Gelir Dağılımına Bakışı

Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan Büyük Buhran'dan sonra benimsenen müdahaleci keynesyen yaklaşımdan sonra uzun bir süre ciddiye alınmayan ve marjinal olarak değerlendirilen monetarist okulun görüşleri, 1960 yılında ortaya çıkan stagflasyon kavramıyla etkili olmaya ve bir çok üniversitede incelemeye başlanmış ve politik ortamlarda kendini hissettirmiştir. Milton Friedman ile anılan monetarizm dar anlamda, paranın eski miktar teorisinin yeniden ele alınmasıdır. Para arzı, monetaristler için nominal gelirlerdeki değişiklerin açıklanmasında önemli bir etmendir. Daha geniş anlamda ise monetarizm, iktisadi istikrarın, piyasa mekanizmasının etkinliğinin, nominal gelir ve fiyatlar üzerinde para arzısının etkisinin maliye politikalarının istikrar bozucu etkileri nedeniyle ve parasal politikaların önceden belirlenmiş kuralların arzulandığını vurgulamaktadır (Parasız, 1991, s. 46).

Monetaristler klasik miktar kuramını yeniden yorumlayarak modern miktar kuramını ortaya koymaktadır. Modern miktar kuramı, para arzı ile fiyatlar genel düzeyi arasında doğrudan ilişki kurmaktadır. Bu perspektiften bakıldığında ekonomideki istikrarsızlıkların ana nedeni para arzındaki düzensiz dalgalanmalardır. Monetaristler 1929 Büyük Buhranının ana sebebi olarak Keynesyenlerin talep politikalarını savunan görüşlerinin aksine uygulanan yanlış para politikalarını göstermektedir. Parasal daralmalar ekonomik durgunluk yaratırken, aşırı parasal genişlemeler enflasyon doğurmaktadır (Öztürk N. 2009, s. 203-204).

Monetaristler ekonomide doğru parasal politikaların uygulanması halinde ekonominin istikrar kazanacağını savunmaktadır. Friedman'a göre, Keynesyen anlayıştan farklı olarak milli gelirin temel belirleyicisi tüketimin cari harcanabilir gelirin değil, gelecekteki gelir tahminleri olarak ifade edilen sürekli gelirin bir fonksiyonudur. Sürekli gelir, geçmiş ve şimdiki gelirin üstel olarak ağırlıklı bir ortalamasıyla ölçülmektedir. Bu ölçüme göre, bireyler tecrübelerini de hesaba

katarak gelecekteki gelirleri hakkında tahminde bulunurken yakın geçmişine daha fazla, uzak geçmişe daha az ağırlık verdiğini varsayar. Tüketim harcanabilir gelirin değil de sürekli gelirin bir fonksiyonu olarak kabul edildiğinde kullanılabilir gelirden maliye politikası yolu ile yapılacak değişikliklerin toplam düzeyi üzerindeki etkisi az olmaktadır (Öztürk N. 2009, s. 205-206). Ayrıca kamu harcamalarının arttırılması suretiyle uygulanacak maliye politikaları özel kesimin harcamalarını azaltacağı için maliye politikası etkisizleşecek ve bir denge durumu söz konusu olacaktır. Monetaristler tarafından ileri sürülen bu görüşe Dışlama Etkisi (Crowding-outEffect) denilmektedir (Bilgili, 2015, s. 176).

A.W. Philips'in çalışmasından iki yıl sonra Paul Samuelson ve Robert Solow tarafından parasal ücretlerdeki değişim oranı ile işsizlik oranı arasındaki ters yönlü ilişkiyi gösteren orijinal Philips Eğrisi, enflasyon ile işsizlik arasındaki ters yönlü ilişki gösterecek şekilde geliştirilmiştir (Büyükakın, 2008, s. 139). Keynesyen iktisadın iktisat politikalarına bir temel teşkil eden Philips Eğrisi 1970'li yıllara gelindiğinde atıl üretim kapasitelerinin, işsizliğin ve enflasyonun bir arada görüldüğü ve adına stagflasyon denilen yeni bir ekonomik konjonktürle karşılaştığında sorgulanır hale gelmiştir. Bu yeni konjonktürde yüksek enflasyonla birlikte durgunlukta mevcut olması talebe ağırlık veren maliye politikasıyla istikrarın sağlanamayacağını göstermektedir (Turhan, 1984, s. 436).

Milton Friedman stagflasyon olgusu için geleneksel Philips Eğrisi anlayışının dışında işleyen bir yapı ortaya koymakta, enflasyonla işsizlik arasında pozitif ilişki olduğunu ve yüksek işsizliğe yol açtığını ileri sürmektedir (Ulusoy, 2004, s. 224). Monetaristlere göre, işsizlik ile enflasyon kısa dönemde bir değiş tokuş içerisinde olsalar da uzun dönemde bir trade-off ilişkisi geçerli değildir. Şayet maliye politikası ile işsizlik düşürülürse kısa dönemde istihdam açısından elde edilen olumlu etki uzun dönemde kaybolacak ve bu kez doğal işsizlik oranı daha yüksek enflasyon oranıyla kendini gösterecektir (Turhan, 1984, s. 443). Burada bahsedilen Doğal İşsizlik Oranı, Milton Friedman ve Edmund Phelps tarafından geliştirilen tanım olarak, hiçbir zaman sıfırlanmayacak ve gerçekleşen enflasyonla beklenen enflasyonun eşit olduğu makroekonomik denge durumunda var olan işsizlik oranıdır (Eğilmez, 2013).

Ekonomide tam rekabetin varlığına ve makro ekonominin istikrar içinde çalıştığına ve esnek fiyat ve ücretlerin mal ve faktör piyasalarında arz ve talep dengesi sağladığına inanan Monetaristler, Keynesyenlerin müdahaleci tutumlarının aksine müdahaleciliği piyasalar için büyük bir zarar olarak görürler. Düşünsel temelleri müdahaleciliğe karşı çıkan bu görüşe göre müdahalecilik, piyasadaki çeşitliliği bozmakta ve Görünmez El'in faydasını minimize etmektedir (Küçükaksoy ve Ercan, 2015, s. 69).

Monetaristlere göre, toplumsal refah ve bireysel özgürlüğün artması, devletin işlevlerinin minimum düzeye indirilmesiyle mümkündür. İktisadi kaynakların etkin kullanılması ve çıkarların maksimize edilmesi için alınan bütün iktisadi kararların fiyat tarafından belirlenmesi gerekir. Özgürlük ve rasyonellik için devletin iktisadi yaşamdan tasfiyesi ve serbest piyasanın kayıtsız şartsız egemenliği gerekli görülmektedir (Rowley, 2002, s. 70-86'dan akt. Öztürk N. 2009, s. 210).

Milton Friedman serbest piyasada fiyatın kolektif olarak kaynak tahsisinde temel itibarıyla üç işleve hizmet ettiğini savunur. İlk olarak bilgiyi aktarır. Fiyatların bu işlevi iktisadi faaliyetlerin ahenkleşmesini mümkün kılmak için aslidir. Fiyatlar; beğeniler, kaynak erişilebilirliği ve üretim olasılıkları hakkındaki bilgileri nakleder. Fiyatların yerine getirdiği ikinci bir işlev, karar alıcıların üretimin en düşük maliyetli yöntemlerini seçmelerini ve mevcut kaynakları en akılcı biçimde en değerli kullanım alanlarında istihdam etmeleri için ön ayak olur. Üçüncü işlev ise kimin neyi ve ne kadar alacağını belirlenmesi yani gelir dağılımıdır (Hetzl, 2012, s. 32).

Monetarist anlayışa göre, devletin gelir dağılımını iyileştirme amacını taşısa dahi ekonomiye müdahalesi gereksizdir. Çünkü piyasanın adaletsizliği devletin dağıttığı adaletten iyidir. Devletin ekonomiye müdahaleleri olmazsa ekonomide hareketlilik ve değişim olur; yoksulluk belirli kişilerin kaderi olmaktan çıkar. Gelir dağılımındaki eşitsizlikler devletin müdahaleleri sonucu daha çok artmaktadır. Devletin verdiği tekel imtiyazları tarifeler ve belirli grupların iktisadi açıdan kayrılması eşitsizlik kaynağı olduğundan eşitsizlikleri azaltmak için gelir dağılımını piyasaya bırakmak gerekmektedir (Friedman, 1988, s. 277-285).

1.5.4. Küreselleşme Sürecinde Günümüz Gelir Dağılımı

Küreselleşme, ülkeler arasında mal, hizmet, üretim faktörleri, sermaye hareketlerinin önündeki engellerin kaldırılmasıyla ülke ekonomilerinin, kurumlarının kültürlerinin, yasalarının hatta gündemlerinin bile birbirlerine benzeşmesine neden olan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Üretim yapısında ve emek piyasalarında köklü değişikliklere neden olan küreselleşme, işsizlik ve yoksulluk ilişkisinin temellerinin saptanmasıyla önemli ipuçları ortaya koymaktadır. Uluslararası entegrasyon süreciyle ilişkili olarak küreselleşme, bir taraftan toplumlar ve ekonomiler arasında yoksulluğun azaltılması için güçlü bir dinamik yaratırken, diğer taraftan bilhassa gelişmekte olan ülkelerde eşitsizliği ve yoksulluğu arttıran çok belirgin riskler taşımaktadır (Yüceol, 2005, s. 494).

Bu süreç içerisinde tez konumuz gereği ekonomik boyut dikkate alındığında küreselleşme süreci içerisinde klasik iktisat öğretisini, ekonomilerin dışa açılmasıyla üretim ve tüketim düzeyinde artış olacağı teorisini, destekler bir biçimde ekonomilerin dışa açılmasıyla hızlı büyüme oranları ortaya çıkmaktadır. Ancak gelişmekte olan ülkelerde gerekli kurumsal düzenlemeler yapılmadan uygulanan serbestleşme politikaları, ekonomik kırılganlığın artmasına ve oluşan ekonomik krizler sebebiyle yoksul kesimin gelir seviyesini daha da düşürerek gelir dağılımı eşitsizliğini bozacak bir süreç olarak karşımıza çıkabilmektedir (Yanar ve Şahbaz, 2013, s. 56).

Bu görüşe karşı olarak ortaya atılan bir diğer fikir ise, serbest bir uluslararasılaşma sisteminin ülkeler arasındaki gelir dağılımını iyileştirdiği, Neo-liberal iktisat politikaları ile devletin ekonomiye müdahalesinin azalması ve kaynakların daha verimli kullanılması, artan verimliliğin kâr oranlarını artırmasıyla az gelişmiş ülkelerdeki yüksek kâr oranları cazibesinin sermayeyi bu ülkelere yönlendirerek tasarruf oranlarının üzerinde yatırım yapma imkânı ortaya çıkarmak suretiyle gelir artışına neden olacağı ve bu durumun gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki gelir farkını giderek azalttığını savunmaktadır. İşte bu iki temel

yaklaşım, küreselleşmenin gelir dağılımı üzerinde yoğunlaştığı noktalardır (Uysal ve Vatansever Deviren, 2016, s. 1250).

Küreselleşmenin gelir dağılımını bozduğunu savunan görüşler, yetersiz kurumsal düzenlemeler nedeniyle mevcut kırılmanın yanında, neo-liberal mekanizmanın önemli bir süreci olan finansal serbestleşmenin, sermayenin ilerleyen dönemlerde çoğunlukla gelişmiş ülkelerde ortaya çıkacağını ve bu nedenle küreselleşmenin gelir dağılımı üzerinde olumsuz etki ortaya çıkaracağını savunmaktadır (Uysal ve Vatansever Deviren, 2016, s. 1253).

1929 Büyük Buhranından sonra klasik iktisat politikalarının başarısız olduğu düşüncesiyle Keynesyen İktisat anlayışı benimsenmiş ve buna bağlı olarak devletin ekonomi içerisindeki rol ve sorumluluğu artmış ve müdahaleci devlet anlayışı ortaya çıkmıştır. Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan devlet anlayışı ise; yine geleneksel devlet anlayışının ekonomide istikrarın sağlanması, ekonomik büyüme ve kalkınması, gelir ve kaynak dağılımında adaletin sağlanması gibi görevleri olsa da yeni devlet anlayışında devlet düzenleyici ve denetleyici bir rol üstlenmektedir. Devletin üstlendiği bu rol yerine getirildikten sonra işleyiş asıl olarak piyasaya bırakılmaktadır (Ener ve Demircan, 2006, s. 202).

Küreselleşme sürecindeki yeni dünya düzeninde piyasa sistemi, milli ekonomi model ve politika özgürlüğüne izin vermemekte ve geçmiş zamana göre, ülkeleri piyasa kurallarına daha fazla zorlamaktadır. Bu zorlama daha çok bazı gelişmiş ülkelerin desteğiyle Dünya Bankası (WB), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), İktisadi İşbirliği ve Gelişme Örgütü (OECD) tarafından desteklenmekte olup benimsenen temel ilke sermaye birikiminin dünya ölçeğinde düzenlenmesidir (Sönmez, 1998, s. 511'den akt. Ener ve Demircan, 2006, s. 204).

Özellikle 1970'lerden sonra değişen ekonomik düzende sermayenin küresel çapta düzenlenmesiyle örgütlü emek gücünün giderek zayıflaması ve monopol-oligopol piyasaların istisna olmaktan çıkmaları, fiyat rekabet etkisini çok büyük miktarlarda üretim yapan firmalar lehine bozmaktadır. 1970'lerde elektro-mekaniklere dayanak "Taylorist" ve "Fordist" üretim tarzının elektronik paradigmaya dayanan esnek üretim tarzına dönüşmesi ve Fordist üretim tarzında

vasıfsız işçilerin yaptığı işleri artık robotların yapması, iş piyasasında çok yüksek vasıflı ve vasıfsız iki işgücü piyasasının oluşmasına neden olmuştur. Bu iki iş gücü piyasasında yüksek vasıflı işçilerin iş güvencesine ve yüksek gelire sahipken diğer grup düşük gelirli ve iş güvencesine sahip olamamaktadır (Baş, 2009, s. 51-53).

Fiyat rekabet etkisinin bozulması ve etkisini kaybetmesi, rekabetin kendi kendini regüle eden mekanizmasını bozmakta ve giderek artan bir biçimde rekabetin yerini monopoller ve oligopollerin yer almasına neden olmaktadır. Bu durumun oluşturduğu netice, yoksulların daha yoksul, varlıkların daha varlıklı olduğu bir ekonomik düzen oluşturmaktadır. Bu kötüye gidişten kaçınılmak isteniyorsa çare, pek çok iktisatçıya göre daha fazla devlet müdahalesidir. Ayrıca küreselleşme süreci gelişmekte olan ülkeleri daha çok doğal kaynak ve emek yoğun ürünlerde ihtisaslaşmaya yönelttiğinden ve bu ürünlerin fiyatlar ve kâr marjlarıyla gelir esneklikleri düşük olduğundan sektörel boyutta tarım, fonksiyonel boyutta ise emek gelirlerinin artmasını engelleyen bir süreç oluşturmaktadır (Baş, 2009, s. 65)

1.6. GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ ÖLÇÜTLERİ

Eşitsizlik, farklı insanlara farklı davranışlar göstermektir. Burada eşitsizlik, tüketimde, gelirden veya toplumun göstereceği ya da tutumlarında ortaya çıkabilen farklılıkların bölüşüm dengesizliği olarak kavramsallaştırılmasıdır. Uygulamada ortaya çıkan bu farklı davranış şekillerinin özel bir ödüllendirme sistemi gibi etik kavramları uhdesinde bulundurup bulundurmadığı ve birçok tartışmanın kaynağı olan gelir farklılıklarını ifade etmenin bir yöntemi olduğu tartışılmaktadır (Doğanoğlu ve Gülcü, 2001, s. 47).

Bireysel gelir dağılımı araştırmaları iki farklı amaca yönelebilir. Belirli bir gelir dağılımının belirli bir andaki eşitsizlik düzeyi bunlardan birincisidir. İkinci ise çeşitli gelir dağılımları arasındaki eşitsizlik düzeyi bakımından karşılaştırmalar yapmaktır. Bir ülkenin gelir dağılımında zaman içinde bozulmamı yoksa iyileşme mi olduğunu tespit edebilmek için farklı tarihlerdeki gelir dağılımı istatistiklerinin karşılaştırılması gerekir. Ya da belli bir dönemde farklı ülkelerin gelir dağılımlarının eşitliğe yakın olma durumları anlamında üstünlükleri veya tercih edilebilir

olduklarını belirlemek amaçlanır. Burada gelir eşitsizliğini tek bir sayıyla ifade edebilen bir ölçü hesaplamak gelir dağılımları arasında tercih sıralaması yapmayı kolaylaştırır (Gürsel, Levent, Selim ve Sarıca, 2000, s. 37-38)

Gelir dağılımı eşitsizlik ölçütleri iki kategoride sınıflandırmaktadır. Bu sınıflandırmada bir yanda istatistiksel değerler kullanılarak gelir eşitsizliğini açıklamaya çalışan objektif ölçütler, diğer yanda ise sosyal refah fikrine dayalı normatif ölçütler bulunmaktadır (Güven, 2007, s. 29).

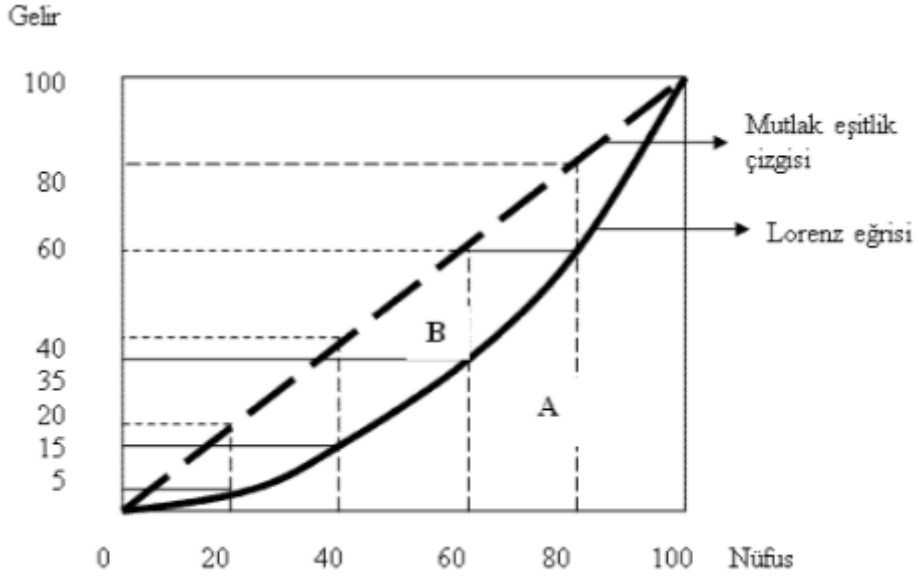
1.6.1. Objektif Ölçütler

Objektif gelir eşitsizliği ölçütlerine Lorenz eğrisi, Gini katsayısı, Kuznets katsayısı, Genel Entropi Ölçütleri ve Theil endeksi, değişim aralığı, göreceli mutlak sapma, varyans ve değişim katsayısı ve logaritmik mutlak sapma örnek verilebilir.

1.6.1.1. Lorenz Eğrisi

Amerikalı istatistikçi Max Lorenz tarafından geliştirilen Lorenz eğrisi, ölçüm yöntemleri içerisinde en çok yararlanılan yöntemlerden biri olan Gini katsayısına temel teşkil eden bir grafikte gösterim şeklidir. Lorenz eğrisinde bireylerin ya da hane halklarının toplam nüfus içerisinde belli bir yüzde ile gösterilen toplam gelirden ne kadar pay aldığını gösterir (Elveren, 2013, s. 37).

Şekil 1: Lorenz Eğrisi

Tam Eşitlik Doğrusu: Şekilde 45 derecelik açıyla orijinden çıkan doğru tam eşitlik doğrusudur. Bu doğru, Birikimli Nüfus Doğrusu üzerinde gösterilecek yüzde 20'lik nüfus dilimlerinin Birikimli Gelir Doğrusu üzerinde gösterilecek yüzde 20'lik gelir dilimlerine karşılık gelen payları alması durumunda gelir dağılımı eğrisiyle (Lorenz eğrisi) birleşecektir.

Lorenz Eğrisi: Birikimli nüfus dilimlerinin gelirden aldıkları paylar farklı olduğundan tam eşitlik doğrusu altında yer alan eğridir. Bu eğri tam eşitlikten ne kadar uzaklaşırsa yani B alanı ne kadar büyürse gelir dağılımının da o kadar bozuk olduğunu ifade eder. Tam eşitsizlik durumunda Gini katsayısı 1'e eşitken Lorenz eğrisinin tam eşitlik doğrusuyla çakıştığı tam eşitlik durumunda ise Gini katsayısı 0'a eşittir.

1.6.1.2. Gini Katsayısı

Gini katsayısı Lorenz eğrisi gösteriminden elde edilir ve gelir dağılımında eşitsizlik düzeyini tek bir sayıyla ifade ederek çeşitli gelir dağılımı grupları arasında karşılaştırma yapılmasına imkân verir. Gini katsayısı, Lorenz eğrisi arasında kalan

alanın tam eşitlik doğrusu altındaki üçgenin alanına oranı olarak tanımlanmaktadır (Bozdağ ve Bozdağ, 2013, s. 68).

Gini eşitsizlik ölçütü 0 ile 1 arasında bir değerdir. Değerlendirmeye tabi tutulan ölçekte eğer tüm geliri bir kişi almışsa $Gini=1$, tüm gelirler eşit olarak dağılmışsa $Gini=0$ olacaktır (Erdoğan, 2002, s. 420). Gini katsayısının 1'e eşit olması en adaletsiz durumu, 0'a eşit olması da en adil durumu göstermektedir. Ancak her iki durumun da gerçekleşmesi mümkün değildir.

Gini eşitsizlik ölçütü gelir dağılımının bir kısmına odaklanmış olup dağılımının orta kısmına duyarlı bir eşitsizlik ölçütü olan Gini katsayısı belirli bir örnekleme toplam gelirin bir oranı şeklinde ifade edilen olası tüm gelir ikililerinin ortalama farkını yansıtmaktadır (Güven, Dalgıç ve Tansel, 2016, s. 555).

1.6.1.3. Kuznets Katsayısı

Kuznets (1955), gelir dağılımı değişim verilerini kullanarak ekonomik büyüme ve iktisadi gelişim sürecinde tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişte gelir dağılımının hangi yönde değiştiğini incelemiştir. Kuznets'in elde ettiği sonuçlara göre; gelir eşitsizliği, iktisadi büyüme göstergesi olarak alınan kişi başına düşen GSYİH oranı karşısında ters-U biçiminde bir seyir izlemektedir. Buna göre iktisadi gelişimin başlangıç evrelerinde eşitsizlik artmakta, belirli bir eşik değerden sonra ise azalmaktadır. Yine Kuznets'e göre tarım toplumlarının geliri sanayi toplumlarına kıyasla daha düşüktür; fakat daha az eşitsizlik bulunmaktadır. Bu duruma göre sanayi ağırlıklı ekonomiye geçişte gelir artarken gelir eşitsizliği de artmaktadır (Topuz ve Dağdemir, 2016, s. 118-119).

Kuznets, toplam üretimin sektörel yüzde dağılımı ile işgücünün sektörel yüzde dağılımına dayanarak sektörel dengesizlikleri özetleyen bir ölçü geliştirmiştir. Sektörel üretim ve sektörel işgücü arasındaki farkların mutlak değerlerinin her sektörün işgücündeki payı ile ağırlandırılarak toplamı, sektörel ortalama ürünler arasındaki eşitsizliğin bir ölçütü olarak kullanılmaktadır. Buna göre, Kuznets katsayısı sektörlere göre sınıflandırılan bir ölçüt olarak kullanılmaktadır. Bu katsayısı

0 ile 1 arasında değer alır ve yalnızca iki sektörlü bir ekonomi için geçerlidir. Şayet ortalama ülke ortalamasına eşitse katsayı sifıra eşit olur. Toplam çıktı tek bir sektör tarafından oluşturulursa ve bu sektörün istihdamdaki payı son derece önemsizse katsayı bire eşit olur (DPT, 1994, s. 8).

Kuznets katsayısı aşağıdaki gibi formüle edilebilir:

$$K = Y_i [(X_i/Y_i) - 1]$$

X_i : 1. nci sektörün payı

Y_i : 1. nci sektörün istihdamdaki payı

1.6.1.4. Genel Entropi Ölçütleri ve Theil Endeksi

Bu ölçüt Henry Theil tarafından ekonomik ajanlar arasında bilginin aktarımı sırasında meydana gelen kayıpları ölçmek için geliştirilmiş bir indekstir. Daha sonra iktisadi alanda çeşitli eşitsizlikleri ölçme ve değerlendirmede kullanılmaya başlanmıştır (Öztürk L. 2005, s. 98).

Gini katsayısı ve Theil endeksi bu iki ölçüm metodu mevcut gelir dağılımının tam eşitlik durumundan ne oranda farklı olduğunu istatistiki olarak hesaplar. Diğer bir ifadeyle, örneğin milli gelir bir pasta gibi düşünülürse bu pastanın hangi ölçüde adil paylaşıldığını göstermektedir. Bu iki ölçüm metodu birbirine benzer olarak istatistiki rasyonun küçük rakamlar alması yani sifıra yakın değerler alması halinde daha adil bölüşümün olduğuna işaret etmektedir. Gelir dağılımı, kalkınma, eğitim ve sağlık gibi hizmetlerin dağılımını göstermek için yapılan birçok çalışmada bu iki ölçüm metodu sıklıkla kullanılmaktadır (Karanfil, 2009, s. 5).

Genelleştirilmiş entropi eşitsizlik ölçütlerinden Theil endeksi gelir dağılımının orta kısmına duyarlı olan Gini katsayısının aksine dağılımın her iki ucuna duyarlıdır (Güven vd., 2014, s. 10).

1.6.1.5. Değişim Aralığı

Değişim aralığı, bir serideki en yüksek gelir ile en düşük gelir arasındaki farkı ifade ederken değişkenlik hakkında kabaca bir fikir vermektedir (DPT, 2001, s. 5).

Gelir dağılımının iki uç değerinin mukayesesinin yapılmasına imkân veren bu ölçüt, geriye kalan diğer terimlerin nasıl değiştiğini dikkate almadığı için eleştirilebilir (DPT, 2001, s. 5).

Değişim aralığı formüle edildiğinde, en yüksek gelir düzeyi ile en düşük gelir düzeyi arasındaki farkın ortalama gelire bölünmesi şeklinde ifade edilebilir.

1.6.1.6. Görelî Ortalama Mutlak Sapma

Bu ölçüt Aralık ölçütünden farklı olarak uç değerleri incelemenin dışında tüm gelir dağılımını kapsamaktadır. Dağılımdaki tüm gelir düzeyleri ortalama gelir düzeyleriyle karşılaştırılır ve tüm farkların mutlak değerlerinin toplamı bulunup; bu farklar toplamı toplam gelire oranlanırsa görelî ortalama mutlak sapma elde edilir. Bu ölçütün eleştirildiği taraf, ortalamanın aynı tarafında bulunan daha yoksul bir kişiden daha zengin bir kişiye doğru yapılan gelir transferine hiçbir şekilde duyarlı olmamasıdır (DPT, 2001, s. 5-6).

1.6.1.7. Varyans ve Değişim Katsayısı

Gelir dağılımında gözlemlerin ortalamadan ne derece uzakta olduklarını ya da başka bir deyişle sayı eksenî üzerinde ne kadar toplu veya dağınık olduklarını belirlemek için varyanstan faydalanılmaktadır. Değişimin ortak matematiksel ölçütü olan varyans, mutlak farkların değerlerinin basit toplamını almak yerine bu farkların kareleri toplandığında ortalamadan uzaklaşan farkları ifade etmektedir. Varyans yöntemiyle farklı gelir dağılımlarının karşılaştırılması mümkün olmaktadır. Ancak varyans gelir ölçөгünden bağımsız olmadığı için ters tepki verebilmektedir.

Diğer değişkenler sabit varsayıldığında daha yoksul bir kişiden daha zengin bir kişiye doğru yapılan bir gelir transferi varyansı yükseltebilmektedir (Öztürk N. 2009, s. 50). Varyansın Gini katsayısında oluşu gibi bir üst sınırı yoktur. Ölçütün değeri arttıkça gelir eşitsizliği de artmaktadır.

Değişim katsayısı ise, varyansın ortalama gelir düzeyine bölünmesiyle elde edilen bir katsayıdır. Bu katsayı gelir transferine duyarlıdır. Ancak varyanstan farklı olarak gelir düzeyinden bağımsızdır. Gelir farkları çok küçük veya çok büyük olduğunda gelir transferinin etkisini ölçmekte yetersiz kalmaktadır. Değişim katsayısının sıfıra yaklaşması daha adil bir gelir dağılımını ifade ederken sıfırdan uzaklaşması ise daha adil olmayan bir gelir dağılımını ifade etmektedir. Katsayının sıfır olması mutlak eşitlik durumunda mümkündür.

1.6.1.8. Logaritmik Standart Sapma

Logaritmik standart sapma, gelir düzeylerinin logaritması alınarak hesaplanmaktadır. Bu ölçüt, logaritmik olması nedeniyle düşük gelirlilere daha fazla ağırlık verilmektedir. Yüksek gelirlilerinden düşük gelirlilere doğru bir transfer söz konusu olduğunda denklemin değeri azalmaktadır. Bu ölçüt, ölçme birimlerinden bağımsız olduğundan uluslararası ve dönemsel karşılaştırmalarda kullanılmaktadır ve aşağıdaki şekilde formüle edilebilir (Kırer, 2011, s. 75).

1.6.2. Normatif Ölçütler

Normatif gelir eşitsizliği ölçütlerine Dalton ölçütü ve Atkinson indeksi örnek verilebilir.

1.6.2.1. Dalton Ölçütü

Normatif ölçütlerin ilki olarak 1920 yılında Hugh Dalton tarafından geliştirilen bu ölçüt, daha eşitlikçi gelir dağılımının toplumlarca tercih edildiği varsayımına dayanır. Bir toplumun mevcut gelir dağılımından mutlak eşit gelir dağılımına geçerken vazgeçmeyi kabul ettiği gelir Dalton-Atkinson eşitsizlik ölçütü olarak ifade edilir (Pınar, 2010, s. 313).

Bu ölçüt ekonomik refahı da içerir. Gelir arttıkça gelirin marjinal faydasının düştüğü varsayımına dayanarak toplam fayda düzeyleri ile gelirin eşit dağılımı durumunda oraya çıkacak toplam fayda düzeyinin mukayese edilmesi esasına dayanır. Buna göre, herkes için aynı türde fayda fonksiyonu söz konusu olduğundan toplam faydanın maksimum düzeyde gerçekleşmesi için eşit bir gelir bölüşümünün olması gerekir.

Fiili sosyal refahın maksimum sosyal refaha oranı Dalton ölçütünü vermektedir. Sembolik olarak aşağıdaki gibi gösterilebilir (Aktan ve Vural, 2002, s. 36):

$$D = \left[\sum_{i=1}^n U(Y_i) \right] / nU(\mu)$$

$U(y_i)$ = i. nci kişinin (hane halkının) fayda fonksiyonu.

1.6.2.2. Atkinson İndeksi

Bir diğer normatif eşitsizlik ölçütü olan Atkinson İndeksi, 1970 yılında $e > 0$

olmak üzere
$$A = 1 - \frac{n}{1} \left[\sum_{i=1}^n \left(\frac{Y_i}{\mu} \right)^{1-e} \right]^{\frac{1}{1-e}}$$
 şeklinde formüle edilmiştir. Burada e eşitsizlik parametresidir ve eşitsizliğin caydırıcılığını belirlemektedir. e değeri arttığında A daha düşük gelirler arasındaki transferlere duyarlı olurken yüksek gelir elde edenler arasındaki transferlere daha az duyarlı olmaktadır. Bu duruma göre,

e'nin değeri ne kadar yüksek olursa toplum eşitliği o lde duyarlı olmaktadır ve toplum o lde eşitsiz olmaktadır. Bu indeksin avantajı ise esneklik sağlamasıdır (Allison, 1979, s. 868).

İKİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

2.1. BİRİNCİL VE İKİNCİL GELİR DAĞILIMI

Kişisel, fonksiyonel, sektörel ve bölgesel gelir dağılım türleri, oluşum süreci açısından birincil ve ikincil gelir dağılımı şeklinde incelenebilir. Birincil gelir dağılımı, piyasa sürecinin işlemesi sonucu ortaya çıkarken ikincil gelir dağılımı ya da gelirin yeniden dağılımı ise devletin piyasa sürecine kamu gelir ve harcamalarıyla müdahale etmesi sonucu oluşan gelir dağılımını ifade eder. Diğer bir deyişle, birincil gelir dağılımının belirleyicisi piyasa iken ikincil gelir dağılımının belirleyicisi devlettir (Pehlivan, 2009, s. 25).

2.1.1. Birincil Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler

Birincil gelir dağılımını etkileyen faktörler, yapısal faktörler, sosyal norm ve düzenlenmeler, küreselleşme, teknolojik ve organizasyonel değişim başlıkları şeklinde ele alınacaktır.

2.1.1.1. Yapısal Faktörler

Yapısal faktörler, üretim faktörlerinin dağılımı ile enflasyon ve ekonomik krizler şeklinde oluşan iki alt başlık altında irdelenecektir.

2.1.1.1.1. Üretim Faktörlerinin Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımının üretim faktörlerinin çeşidine göre gelir dağılımını tanımlamak için kullandığımızı daha önce ifade etmiştik. Burada toplam

ekonomik hasıla içerisinde üretim faktörlerinin aldığı paylar belirlenmektedir. Üretim faktörlerini emek, sermaye, doğal kaynaklar ve girişimci oluşturmaktadır. Bu faktörlerin tanımlanması üretim sürecinin belirlenmesinin yanında meydana gelen gelir bölüşümünü de etkilemektedir. Dolayısıyla üretim faktörlerinin üretimden aldıkları paylar milli geliri oluşturduğuna göre, gelir dağılımını belirleyen ana unsurları emeğin dağılımı, servetin dağılımı ve faktör fiyatları şeklinde sıralayabiliriz.

2.1.1.1.1. Emeğin Dağılımı

Emeğin getirisi olan ücret, üretimin ve özellikle katılmış olduğu sınıai üretiminin bir bölümünün toplum bireyleri arasında dağılımını sağlamaktadır. Ücret kapitalist üretim modelinde temel bölüşüm ilişkisini gösterdiğinden ücretin düzeyi emek ile sermaye arasındaki karşılıklı da göstermektedir (Boratav, 1991, s. 34).

Günümüzde iktisadi faaliyetlerin karmaşıklığı, ürünlerin çok daha bilgi ve uzmanlaşma gerektirdiği ve her alanda uzmanlaşmanın önem kazandığı yeni iktisadi yapıda daha önceleri üretime dönük her iktisadi faaliyetin ortak adı olan emeğin artık farklılaştığını ifade etmek gerekir. Bu yüzden yeni iktisadi yapıda emeği dar anlamda tanımlayarak, bireyin üretim sürecine ağırlıklı olarak düşük seviyeli bilgi ve yoğun kas gücüyle katılması şeklinde ifade etmek gerekir (Karagül, 2013, s. 34).

Tam rekabetin var olduğu bir piyasa ekonomisinde emeğini arz edenlerin gelirden aldıkları paylar, piyasadaki arz ve talebe göre belirlenir. Buna göre arz edilen emeğin nitelikli veya niteliksiz olması önem arz etmektedir. Yukarıda tanımlanan dar anlamdaki emek, üretim sürecine nitelikli yani ne kadar çok bilgi yoğunluğuyla katılırsa meydana getirdiği artı değer (verimlilik) artacağından ödenen ücret de o ölçüde artacaktır (Şengür ve Taban, 2015, s. 59).

Bireylerin iktisadi üretim sürecine arz ettikleri emek girdilerinin fiyatlandırılması emeğin niteliğine göre değişmektedir. Emeğin niteliği herkeste eşit veya benzer olsaydı ücret geliri arasındaki eşitsizlikler ortadan kalkabilirdi. Ücret gelirleri arasındaki farklılığın temel sebebi emeğin niteliği iken, bireysel beceriler

ikincil bir etkiye sahiptir. Eğitilmiş kalifiye işgücü, daha yüksek gelir elde etmektedir (Türk, 1989, s. 286).

Kapitalist üretim modelinde kârı ve sermaye birikimini en çoklaştırmak şeklindeki amaç, üretim sürecinin en vazgeçilmez ögesi olan emeğin, üretime yaptığı katkı ölçüsünde toplam gelirden hak ettiği payı alamamasına sebep olmaktadır. Kapitalist sistemin amaç edindiği sermaye birikiminin sağlanması, işçilerin ya düşük ücretlerle çalışmasına ya da işsiz kalmasına neden olduğundan yaratılan toplam gelirin alt gelir gruplarına yayılmasını engellemektedir. Bu durum, geliri tekelleştirdiğinden arzu edilen gelir dağılımı sağlanamamaktadır. İktisadın genel amacı olan toplum refahının artırılması için olabildiğince fazla emeğin yaratılan gelirin adil paylaşımına imkân verecek ücret düzeyinde istihdam edilmesi gerekmektedir (Karagül, 2013, s. 2).

2.1.1.1.1.2. Servetin Dağılımı

Servet, bir iktisadi birimin kendi amaçlarına ulaşmak için kullanım hakkına sahip olduğu ve parasal olarak ölçülebilen iktisadi değerleri ifade etmektedir. Servetin ögeleri, doğrudan veya dolaylı olarak kullanılarak gelir elde edilmeye çalışılır. İşgal durumu bir tarafa bırakıldığında, servet sahibinin emek geliri, mevcut servetin getirileri, hibe ve miras gibi, özde servetin el değiştirmesinden başka bir şey olmayan arızı rantlar servete kaynaklık teşkil etmektedir (Neumark, 1948, s. 375).

Bir ülkede gelirin yaratılması ve kullanım biçimi, gelir dağılımı yapısını belirleyen başlıca faktörlerden biridir. Geçekten de sosyal hasılanın tasarruf edilerek yatırımlarda kullanılan bölümü arttıkça bugünün tüketim olanakları azalmakta ve yaşayan kuşakım yaşam standartları düşmektedir. Ancak, yatırımlar gelecekteki üretim olanaklarını arttırmaktadır. Yatırımları meydana getirecek tasarruflar yüksek gelirli kesimler tarafından gerçekleştirildiği ölçüde ekonomik büyüme ve servet dağılımında yeni dengesizlikler ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, gelişmekte olan ülkelerde servet dağılımında artan dengesizliğin en önemli nedenleri mevcut gelir dağılımından ve gelirin kullanım biçiminden ileri gelmektedir. Gelir dağılımı mevcut servet dağılımının yapısına, gelirin kullanım biçimi de gelir dağılımına sıkı bir

şekilde bağlıdır. Bir ülkede gelir dağılımının dengesiz olması durumunda yeni yaratılacak servetin tümüne yakın bir bölümü yüksek gelirli kesimin elinde toplanacaktır (Uysal, 2007, s. 252-253).

Sanayileşmiş ve sanayileşmekte olan ülkelerde üretim mallarını ve parasal sermayeyi ellerinde bulunduran girişimcilerin gelirleri yüksektir. Buna karşın, bağımlı çalışan ya da küçük işletme sahiplerinin gelirleri bunlara oranlara oldukça düşüktür. Bu düşük gelirli kesimlerin ortalama ve marjinal tüketim eğilimleri yüksek olması tasarruf yapmalarına imkan vermemekte ve servet birikimlerini engellemektedir. Böylece düşük gelir-düşük sermaye-yeniden düşük gelir kısır döngüsü oluşmaktadır. Buna ek olarak Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, düşük gelirli kesimlerin ellerinde bulunan servet bilhassa toprak, hızlı nüfus artışı ve Miras Hukuku nedeniyle parçalanmakta, böylece marjinal bir ölçüğe düşen araziler yüksek gelirli kesimlerin eline geçmekte ve mülksüzleşme süreci hız kazanmaktadır. Diğer bir deyişle, servete kim sahipse yeni servet de onun olmaktadır. Bunun sonucunda servet-gelir-servet döngüsü oluşmaktadır (Uysal, 2007, s. 253).

2.1.1.1.1.3. Faktör Fiyatları

Gelir dağılımı türlerinden birinin de fonksiyonel gelir dağılımı olduğu ifade edilmişti. Bu gelir dağılımında bir ekonomide üretim faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan hasılanın ya da milli gelirin üretim faktörleri arasında pay edilmesi söz konusudur. Dolayısıyla üretim faktörlerinin fiyatları olan ücret, faiz, rant ve kârın milli gelir içerisindeki payları gelir dağılımını belirlemektedir.

Devletin olmadığı bir piyasa ekonomisinde klasiklerin görünmez el dediği fiyat mekanizmasına sonsuz güven duyulur. Fiyat mekanizmasıyla mal ve faktör piyasalarında dengenin oluştuğu, kaynak tahsisinin yapıldığı, üretimin ve tüketimin gerçekleştiği ve gelir dağılımının sağlandığı düşüncesi kabul edilir. Serbest piyasa ekonomisinde; tam rekabet, ücret, faiz ve fiyat esnekliği varsayımları gerçekleştiği takdirde ekonomi kendiliğinden dengeye gelecek ve her zaman tam istihdam seviyesinde olacaktır (Tayyar ve Çetin, 2013, s. 114). Bu varsayımların gerçekleştiği bir piyasa ekonomisinde, üretim faktörleri düşük fiyatlı sektörlerden yüksek fiyatlı

sektörlere doğru kayma eğilimi gösterir. Fiyatın düşük olduğu sektörlerde arz edilen faktör miktarı azaldığından faktörün kıtlığına bağlı olarak fiyat artmaya başlar. Fiyatların yükseldiği sektörlerde ise faktör arz miktarı artar ve neticede faktörün bolluğuna bağlı olarak fiyat düşüğe geçer. Böylece piyasadaki faktör fiyatlarının değişim süreçleri tüketici birimleri arasındaki gelir dağılımını fiyatı değişen faktörün lehine veya aleyhine değiştirir (Aktan ve Vural, 2002, s. 24).

Mal ve faktör piyasalarındaki rekabet gücü, gelir dağılımını önemli ölçüde etkilemektedir. Mal ve faktör piyasalarındaki eksik rekabet koşulları nedeniyle monopol, oligopol vb. nitelikte eksik rekabet piyasaları ortaya çıkabilir. Rekabetin olmadığı bu tür piyasalarda firmaların üretimlerini suni olarak kısımaları, fiyatları yükselterek aşırı kâr elde etmelerine ve gelir dağılımının firma sahipleri lehine bozulmasına yol açar (Pehlivan, 2009, s. 28).

2.1.1.1.2. Enflasyon ve Ekonomik Krizler

Fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artışlar olarak tanımlanan enflasyon, ekonominin işleyiş sürecinde birçok değişken üzerinde etkili olmaktadır. İktisadi büyüme, yatırımlar ve istihdam gibi temel ekonomik göstergeler üzerinde etkili olan enflasyon, gelir dağılımı üzerinde de önemli bir belirleyicidir. İktisadi literatürde bu konuda yapılan birçok akademik çalışma genel bir tespit olarak enflasyon ile gelir eşitsizliği arasında doğrusal bir ilişkinin olduğunu göstermektedir (Şengür ve Taban, 2015, s. 56).

Türkiye’de 1975 sonrası dönemde enflasyonun hızla yükseldiği ve uzun yıllar boyunca çift haneli rakamlarda kaldığı bilinmektedir. Uzun yıllar yüksek-kronik enflasyon yaşayan bir ülkede enflasyonun dolaylı ve dolaysız maliyetlerine katlanması gerekmektedir. Yüksek enflasyonun ortaya çıkardığı en önemli maliyetler, kaynak ve gelir dağılımının etkilenmesidir. Teorik literatürde geleneksel yaklaşıma göre enflasyon ile gelir dağılımı arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Yüksek enflasyon dönemlerinde toplumun bir kesiminden başka bir kesimine refah transferi olduğundan gelir dağılımı bozulmaktadır (Gülmez ve Altıntaş, 2015, s. 33).

Bir ülkenin iktisadi ve sosyal yapısındaki değişiklikler ülke vatandaşlarının kararları üzerinde etkili olmaktadır. Özellikle ekonomik krizler insanların bütün kararları üzerinde etkilidir. Ekonominin küçülmesi, istihdamdaki azalış, sosyal yardımların azalması ve yoksulluk oranlarındaki artış krizlerin yıkıcı özelliklerindedir. Kriz ortamında işverenlerin krizden etkilenmemek için uyguladıkları politikalar çalışanların gelirlerinin düşmesine neden olur. Bu dönemdeki düşük ücret politikaları ve genellikle enflasyon ortamı çalışanların bir önceki döneme göre yoksullaşmasını neden olur. Görüldüğü gibi, ekonomik krizlerin gelir dağılımı ve yoksulluk üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır (Keskingöz, 2016, s. 127).

İktisadi krizler gelir ile doğrudan, gelir dağılımıyla ise dolaylı olarak ilgilidir. Bir ekonomide ortaya çıkan ciddi bir kriz ekonomik birimlerin tamamını etkilemektedir. Gelirin üretim faktörleri ve bireyler arasındaki dağılımı ve dağılımda etkili olan ekonomik faaliyetler ve politikalar tıpkı bir deprem gibi krizin derinliği ve şiddetiyle ilgili olmaktadır. Ücret, kâr ve faiz arasındaki ilişkiler kriz dönemlerinde daha fazla önem kazanmaktadır (Çetin, 2012, s. 100).

Ekonomik krizlerde milli paranın diğer ülke paraları karşısında değer kaybetmesi, artan işsizlik, bütçe dengesinin bozulması ve borçlanma gereği ile birlikte faizlerin artması, reel ve nominal ücretlerin gerilemesi ve iflas gibi durumlar gelir dağılımını olumsuz etkilemektedir. Bu dönemlerde özellikle de düşük gelir grupları büyük zarar görmektedir (Karaçor, Konya ve Küçüksucu, 2017, s. 247).

Ekonomik krizle birlikte ülke genelinde paylaşılan gelir azalmakta ve dolayısıyla kişi başına düşen gelir miktarı azalmaktadır. Kriz dönemleri gelirdeki düşüşe silsile halinde yatırım harcamalarını da azaltarak işsizlik artışına sebep olmaktadır. Üstelik azalan gelir nedeniyle artan borçlanma gereği devlet bütçesinden faiz harcamalarına aktarılan kaynak artmaktadır. Devletin borçlanma ihtiyacını finanse eden kesimler yüksek gelirli gruplar olduğundan yüksek gelirli gruplar devleti finanse ederken yüksek faizli ekonomik konjonktürde gelirleri artmaktadır (Karaçor, vd., 2017, s. 247).

Mali sistemlerde artan oranlı vergi sistemi bulunmayan ya da yetersiz olan ve vergi gelirlerinin büyük çoğunluğu dolaylı vergilerden oluşan, işsizlik sigortası

ödemeleri yapılmayan, mali yardımların (sübvansiyonların) olmadığı, kurum ve aile tasarruflarının yetersiz olduğu ve yeterli miktarda stok bulunmayan ekonomilerde krizlerin gelir dağılımına etkileri daha derin olmaktadır. Diğer taraftan, bir ekonomik stabilizatör olan bütçe açık ve fazlaları enflasyonist ve deflasyonist dönemlerde ekonomik dalgalanmaların etkilerini hafiflettiğinden gelir dağılımı üzerinde dengeleyici etkileri bulunmaktadır.

2.1.1.2. Sosyal Norm ve Düzenlemeler

Gelir dağılımı üzerinde etkili olan birçok sosyal norm ve düzenleme bulunmaktadır. Bu sosyal norm ve düzenlemeler gelir eşitsizliğini azaltmak veya arttırmak suretiyle etki ederler.

Yasa ve mülkiyetin geleneksel ilişkileri, kurumların alışlagelişmiş yapıları ve miras anlayışı eşitlik temasından uzaksa gelir bölüşümü de eşitlikten uzak olmaktadır (Gürsel vd., 2000, s. 13). Demokrasinin vazgeçilmez bir ögesi olan örgütlü toplumlarda farklı kesim ve gruplar sendika, vakıf, kulüp, kooperatif gibi çeşitli isimler altında örgütlenen gruplar baskı ve çıkar grupları oluşturarak siyasal iktidarları etkileme gücü elde edebilmektedirler. Etkin bir şekilde örgütlenen kesimler, yeterli düzeyde örgütlenemeyen kesimlere nazaran gelirden daha çok pay almaktadırlar. Ayrıca örgütlenemeyen kesimler siyasal karar alma süreçlerinde yeterince temsil edilmediklerinden alınan kararlar belirli çıkar gruplarının lehine olmaktadır. Dolayısıyla örgütlenme ve demokrasi kültürünün olgunlaştığı ve toplumun tüm kesimlerinin siyasal karar alma süreçlerine katıldığı demokratik ülkelerde gelir dağılımı daha adil olmaktadır (Öztürk N. 2009, s. 39-40).

Sosyal norm ve düzenlemeler ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Gelir dağılımı üzerinde etkili olan diğer önemli sosyal norm ve düzenlemeler şunlardır (Aktan ve Vural, 2002, s. 26-27):

i. Kira sözleşmeleri: Gayrimenkul mülkiyetinin küçük bir azınlık elinde bulunması ve bunlar üzerinde kamusal denetim bulunmayan ülkelerde gelenekler kira

sözleşmeleri üzerinde etkili olmaktadır. Özellikle tarım arazilerinin “yarılık sistemi” ile işletilmesi gelir dağılımının belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır.

ii. İş sözleşmeleri: Bazı toplumlarda gerçekte ve hükümet dışı bir sosyal güvenlik sistemi oluşabilmektedir. Örneğin bazı Uzak Doğu Asya ülkelerinde çalışma yaşamındaki gelenekler gereği işçiler ömür boyu iş garantisiyle işe alabilmekte ve ekonomik durgunluk dönemlerinde bile işten çıkarılmamaktadırlar.

iii. Evlilikle ilgili kurum ve normlar: Çeyizin değerlerini, eş seçimini, evlilik masraflarını, evlilik yaşını düğün ve benzeri merasimlerde verilecek hediyeleri belirleyen gelenek ve görenekler gelir ve servet üzerinde önemli etkilere sahiptir. Zengin zenginle yoksulun da yoksulla evlendiği ülkelerde gelir dağılımı uzun yıllar boyunca değişmeden kalabilmektedir. Bunun yanında küreselleşmenin beraberinde getirdiği modernleşme ve benzeşmenin gelenek ve görenekler üzerinde yaptığı değişimler gelir dağılımını olumlu yönde etkileyebilmektedir. Ancak bu durumun aksine bazı toplumlardaki imece kültürü maddi külfetin paylaşılmasıyla gelir dağılımı üzerinde etkili olabilmektedir.

2.1.1.3. Küreselleşme

Küreselleşmeyi ya da globalleşmeyi, dünyanın bütün yönleriyle eşit olarak hesaba katıldığı, yerkürenin bir bütün haline geldiği ve hiçbir yerin merkez olmadığı ya da her yerin merkez olduğu nihayetine varma süreci olarak tanımlayabiliriz.

İktisadi açıdan küreselleşme ise, temelde ticaret ve sermayenin serbest dolaşımı önündeki engellerin kaldırılması ile dünyanın tek bir pazar haline gelmesi sürecidir. Dünya’da 1800’lü yıllardan itibaren iki küreselleşme dalgası izlenmiştir. Dünyadaki ilk küreselleşme süreci Sanayi Devriminden sonra başlayıp I. Dünya Savaşına kadar devam ettiği kabul edilmektedir. İki dünya savaşı arasındaki dönemde kolonilerin bağımsızlığını kazanması ile refah devletini hedefleyen kalkınma politikalar uygulanmıştır. İkinci küreselleşme süreci ise 1980’li yıllardan günümüze kadar gelmiş ve bu süreç gelişimini devam ettirmektedir (Danışoğlu, 2004, s. 220-221).

Globalleşme süreciyle amaç edinen ticaret ve sermayenin rahat dolaşımının yanı sıra devletin ekonomideki varlığının azaltılması öngörülmüştür. Özelleştirmeler, eğitim ve sağlıktaki sorumlulukların özel sektör marifetiyle gördürülmesi ve devletin bu alanlardaki rolünün azalması, daha pasif para ve maliye politikalarıyla ve giderek azalan kamu harcamalarıyla işleyiş serbest piyasaya devredilmektedir. Buradaki amaç, mali disiplini sağlamak, kamu harcamalarını azaltmak ve devletin düzenleyici ve denetleyici olarak var olmasıdır.

Küreselleşmenin iki büyük yönlendiricisinden biri ulaşım ve haberleşme maliyetlerindeki azalma, diğeri ise gelişmiş ülkelerin yönlendirmesiyle ticaret, yatırım ve sermaye hareketlerinin önündeki engellerin kaldırılmasıdır. “Washington Uzlaşması” çerçevesinde, dünyada küreselleşmenin önündeki engellerin kaldırılması amaçlanmıştır. Söz konusu çerçevede ülkelere makro ekonomik istikrar, iç piyasaların serbestleşmesi, özelleştirme ve uluslararası ticaretin ve finansmanın önündeki engellerin kaldırılması gibi piyasa temelli politikalar ile birlikte faiz oranlarındaki artışlar, vergi reformları ve devalüasyon gibi önlemler önerilerek iktisadi karar birimleri arasında rekabete dayalı küresel bir piyasa oluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak, sosyal ve toplumsal etkiler göz ardı edilerek uygulanan politikalar, genellikle gelişmekte olan ülkelerin borç stoklarını önemli ölçüde arttırırken, uluslararası rekabetin gerekleri devletin düzenleyici ve kurumsal yapısında değişimleri beraberinde getirerek uluslararası ve uluslar üstü kurumların iç politika üzerindeki etkilerini arttırmaktadır (Konukman ve Çiftçi, 2008, s. 61).

Devletin kâr amacı gütmeyen toplum için sağladığı temel hizmetleri özel sektöre bırakması, sosyal devlet anlayışından uzaklaşması ve kamu harcamalarını bu hizmetler yerine başka önceliklere tercih etmesi alt ve orta gelirliilerin aleyhine olmaktadır. Bütçe açıklarının kapatılıp enflasyonu düşürmek amacıyla önerilen sıkı para ve maliye politikaları ya da IMF ile uyum politikaları gelişmekte olan birçok ülkede ekonomik daralmaya ve yoksulluğa neden olmuştur. Ayrıca globalleşme süreciyle birlikte hükümetlerin ekonomi politikalarıyla ilgili alacakları kararları uluslar üstü veya uluslararası kurumların eline bırakması yine eleştirilmektedir (Danışoğlu, 2004, s. 220-221).

Öbür taraftan UNCTAD (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı) 2007 raporuna göre, dünya nüfusunun çok büyük bir kısmını oluşturan bir grup gelişmekte olan ülke, küreselleşen büyümeye en büyük katkıyı veren grup olmakta ve bu ülkelerin ekonomileri gelişmiş ülkelerin ekonomilerinden daha hızlı büyümektedir. Ayrıca bu ülkeler, insani kalkınma açısından da zengin ülkeleri yakalamaya çalışmaktadır. Her yıl bu ülkelerdeki milyonlarca insan yoksulluktan kurtulmakta ve ortalama yaşam süreleri, çocuk ölüm oranları okuma yazma seviyeleri gelişmiş ülkelerin seviyelerine yaklaşmaktadır. Sözü edilen gelişmekte olan ülkelerin uluslararası ticaret hacmi artmaktadır (Derviş, 2007, s. 3).

Başka bir görüşe göre, küreselleşmeyle birlikte gelir dağılımı gelişmiş ülkelerde gelir dağılımını bozma eğilimi gösterdiği, gelir dağılımının daha bozuk olduğu ülkelerde ise genellikle bir miktar düzelmeye olduğu ifade edilmektedir. Bu görüşe göre, küreselleşme ülkeler arasındaki gelir dağılımını yakınsamaktadır. Gelişmiş ülkelerde gelir dağılımındaki bozulma uluslararası ticaret kuramına uymaktadır. Bu kuram, küreselleşmenin bir boyutu olan ticaret hacmi genişlemesinin gelişmiş zengin ülkelerde sadece kalifiye emek gücünün getirisinde artışa neden olduğunu ve gelir dağılımı bozduğunu öngörmektedir (Öz, 2012, s. 4).

2.1.1.4. Teknolojik ve Organizasyonel Değişim

Günümüz üretim koşullarında sermaye ve emek arasındaki bileşimin değişmesi sonucunda mevcut emek gücünün niteliksizleşmesi ve yeni makineleri, yeni teknolojileri kullanabilecek kalifiye emek gücüne ihtiyaç duyulmaktadır (Cebeci, 2012, s. 313).

Mikro elektroteknik gelişmelere bağlı olarak programlanabilir otomasyon sistemleri ile yeni sınai üretim organizasyonlarının ortaya çıkması küreselleşmeyle birlikte değişen dünyanın en belirgin özelliklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sistem, en son teknolojileri kullanarak değişen taleplere anında cevap vermeye, hızlı, çeşitli ve kaliteli ürün elde etmeyle birlikte sıfır stokla üretim yapmaya imkân vermektedir (Yalınpala, 2002, s. 276).

Bu dönemde artan rekabet ve teknolojik ilerlemeler ürünlerin yaşam evrelerini kısaltmış ve üretim tarzlarının değişmesine neden olmuştur. Ortaya çıkan üretin tarzı, firma stoklarını minimum seviyeye indirgeyen, kaliteli ancak düşük maliyetle üretim yapan, ürün ve taleplerdeki değişikliklere çabuk cevap verebilen bir üretim teknolojisi olmuştur. Bu çerçevede birçok firma üretim otomasyonu ve entegrasyonu programları ile post-fordizm üretim sistemlerini devreye koymuştur (Erdoğan, 1999, s. 114).

Fordist üretim tarzından post-fordizme dönüşüm, başka bir ifadeyle refah devletinden rekabet devletine dönüşüm işgücü piyasalarında önemli değişikliklere neden olmuştur. Özellikle 1990'lı yıllarla beraber yeni istihdam biçimlerinin ortaya çıkmasıyla beraber işgücünü kutuplaştırıldığı esnek uygulamalar ile birlikte ücretlerin olumsuz etkilendiği yeni bir dönem yaşanmaktadır. 1970'lerde sanayileşmiş ülkelerde başlayan endüstri yoğunluğunun azaltılması süreci, bu ülkelerde hizmet sektörünün gelişmesine ve uluslararası finans faaliyetlerinin artmasına neden olurken bazı temel faaliyetlerin ise gelişmekte olan ülkelere kaydırılmasına yol açmıştır. Ancak, tasarım, proje, araştırma ve geliştirme ile teknik aşamalara ilişkin süreçler nitelikli ve yüksek ücretli işgücü, gelişmiş ülkelerde istihdam olmaya devam etmiştir. Günümüz küresel işgücü piyasası dikkate alındığında, sermaye yalnızca bir ülkenin işgücü piyasasına bağlı olmayıp, farklı ülkelerin işgücü piyasasına girebilen bir imkân ve yeteneğe sahiptir. Bu noktada, işgücü piyasalarının küreselleşmesi, uluslararası akışkanlığı yüksek sermayeler bakımından çeşitli ülkelerdeki işgücü, açık rekabete sokulmaktadır. Böylece, dünyanın birçok bölgesi, dünya ölçeğinde işgücü maliyetlerinin ve ücretlerinin düşürülmesinde önemli bir rol oynayan “ucuz işgücü rezervleri” biçimine dönüşmüştür. Şayet, gelişmekte olan ülkelerde emeğe ödenen ücretlerin arttırılmasına yönelik toplumsal bir baskı söz konusu olduğunda uluslararası sermaye, üretimi alternatif bir işgücü piyasasına yönlendirebilecektir ya da dışarıda üretmek üzere bu merkezdeki taşeronlara verme imkânı bulunmaktadır. Bu durum, yabancı yatırımları ülkeye çekebilmek amacıyla iş hukuku mevzuatının emek lehine geliştirilmesine engel olmakta ve sermayenin imtiyazlı olarak korunmasına neden olmaktadır (Uyanık, 2008, s. 213-214).

Küreselleşen dünyada teknoloji gibi dışsallıkların artmasıyla birlikte ilk olarak teknoloji, nitelikli emeğe duyulan talebi arttırmıştır. İkincisi bilgi teknolojileri, niteliksiz emeğin denetim maliyetini azaltmış, emeğin performansını arttırmış ve niteliksiz emeğe ödenen ücreti azaltarak yeterli etkinliği sağlamaya olanak tanımıştır. Üçüncü olarak, özellikle hizmet sektöründe yeni bilgi teknolojileri arttıkça emeğin yer değiştirmesi ve işsizliğe itilmesi artmıştır. Dördüncüsü, bilgi teknolojilerindeki gelişim daha önce ticarete konu olmayan hizmetleri uluslararası ticarete yapılabilir hale getirmiştir. Bu durum, düşük gelirli ülkelerde kalifiye işgücüne yeni iş imkânları yaratsa da gelişmiş ülkelerde işsizliği arttırmıştır (Konukman ve Çiftçi, 2008, s. 63).

Mevcut emek gücü ile piyasanın talep ettiği nitelikli emek gücü arasındaki uyumlaştırma sağlanamadığı sürece niteliksiz emek gücünün gelirden aldığı pay düşük kalmaya ve bu anlamda gelir dağılımının iyileştirilemeyeceğini ifade edebiliriz.

2.1.2. Devletin Birincil Gelir Dağılımına Müdahale Araçları

Devletin gelir dağılımını değiştirmesinin en kestirme yolu, kapitalist sınıfın üretim araçları üzerindeki mülkiyetini kısıtlamak ve yerine kamu mülkiyetini getirmektir. Böylelikle gelir dağılımı kaynağından ve kökünden değişmiş olur. Devlet servet dağılımını, eğitim imkânlarını ve faktör fiyatlarına müdahale ederek temel bölüşüm ilişkilerini değiştirebilir (Boratav, 1969, s. 57).

2.1.2.1. Servet Dağılımının Değiştirilmesi

Piyasada fiyatlandırılan, ayni veya nakdi olarak takas konusu olan her şeye servet denilebilir. Bir toplumdaki gelir dağılımı yapısını belirleyen önemli unsurlardan biri servet dağılımıdır.

Servet dağılımı incelendiğinde, nitelikli emek gücüne nazaran daha eşitsiz olduğu görülmektedir. Hal böyle olunca, servet gelirleri emek gelirlerine göre eşit olmayan bir şekilde dağılmıştır.

Servet ve mülkiyet kavramları çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Mülkiyet yapısı servet oluşum ve gelir dağılımı bakımından büyük öneme sahiptir. Çünkü özel mülkiyetin olmadığı bir sistemde servet dağılımından bahsetmek anlamlı olmayacaktır. Ancak günümüzde hemen her toplumda özel mülkiyet hakkı vardır.

Ülkemizde de bu hak Anayasamızın Mülkiyet Hakkı başlıklı 35. maddesinde “Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir. Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir. Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz.” şeklinde ifade edilerek mülkiyet hakkı güvence altına alınmıştır.

Mülkiyet hakkının, anayasal ve insani bir hak olduğunu kabul etmemizin yanında daha önce bahsettiğimiz düşük gelir-düşük sermaye-yeniden düşük gelir kısır döngüsünün ya da servet-gelir-servet döngüsünün oluşmaması için devlet tarafından mülkiyet hakkının sınırlandırılması suretiyle gelir dağılımına etki edilebilir. Bu şekilde bir müdahale gelirin kaynağından değişmesi anlamına gelecektir.

Sadece gelir ve harcama bireylerin ödeme gücünü doğru ve tam olarak yansıtmak açısından yetersiz olduğundan ödeme gücüne katkı sağlayan servetin de gelir dağılımının iyileştirilmesi için vergilendirilmesi gerekmektedir. Devlet, servet üzerinden alacağı vergilerle gelir-servet farklılıklarının azaltılmasına ve fırsat eşitliğine doğru gelişme sağlanabilmektedir. Bunların yanında servet üzerinden alınan vergilerle atıl iktisadi değerlerin harekete geçirebilir ve toplumsal fayda artabilir (Aydın ve Türgay, 2011, s. 261).

2.1.2.2. Eğitim İmkânlarının Değiştirilmesi

Yeni teknolojik imkânlar ile üretim yöntemlerinin değiştirilmesi ve bilişim teknolojilerinin ilerlemesi istihdam edilecek insan kaynaklarının vasıflı olma ihtiyacını her geçen gün artmaktadır.

Post-fordizm üretim tarzının ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücünün sınırlı olması, ücret farklılıkları nedeniyle nitelikli emek gücü ile niteliksiz emek gücü arasındaki gelir dağılımını bozmaktadır. Emeğe ödenen ücretin farklı olması bireylerin sahip olduğu bilgi ve becerilerin eşit olmamasından kaynaklanmaktadır. Yeterli düzeyde eğitim olanaklarıyla bireylerin kişisel becerileri, bilgi ve donanımları birbirine yaklaşmakta gelir dağılımının düzeltilmesine olumlu katkı sağlanmaktadır.

Bir ülkede, eğitim imkânlarının kısıtlı olması, fırsat eşitliğinin bölgelere göre farklılık göstermesi ya da toplumun her bireyine eşit eğitim imkânı sunulmaması gelir dağılımının bozulmasına ve eşit olmayan gelir dağılımının geleceğe aktarılmasına neden olacaktır. Hatta, gelir adaletinin olmadığı bir toplumda toplumun bütün bireylerine eşit eğitim imkânı sunulması gelir dağılımının düzeltilmesi açısından yeterli olmayıp düşük gelirli kesimlerin burs vermek veya meslek edinmeye yönelik kurslarla desteklenmesi sosyal devlet anlayışının bir gereğidir.

2.1.2.3. Faktör Fiyatlarının Değiştirilmesi

Günümüz iktisadi analiz metodu olan Neo-klasik iktisat yaklaşımına göre, tam rekabet halindeki bir piyasanın uzun dönemde sosyal açıdan maksimum faydayı sağlayacağı için, bu noktadan sapmaya sebep olabilecek hiçbir durum tercih edilememektedir. Dolayısıyla piyasaya müdahale etmek istenmeyen bir durumdur. Burada savunulan temel görüş, aksaklıkların olmadığı tam rekabet piyasası her türlü kaynak dağılımını nispi fiyatlarla ayarlar ve neticede optimal bir kaynak dağılımı ortaya çıkar (Sermaye Piyasası Kurulu [SPK], 2007, s. 2-3).

Ücret, rant, faiz ve kâr gibi üretim faktörlerinin gelirden aldıkları paylar gelir dağılımını belirleyen unsurlardan biridir. Piyasa başarısızlıklarının olmadığı bir tam

rekabet piyasasında üretim faktörleri rijit olmayıp tam akışkan bir şekilde düşük fiyatlı sektörlerden yüksek fiyatlı sektörler hareket eder. Bu hareket fiyatların eşitlendiği bir noktaya kadar devam eder.

Ancak günümüzde piyasa ekonomisini en başarılı şekilde uygulayan gelişmiş ülkelere bakıldığında bile piyasa aksaklıklarının olduğu ve bunun sonucunda bazı faktörler aşırı-normal üstü kâr sağladığı görülmektedir. Bunun sonucunda ise, adil ve etkin olmayan bir dağılım ortaya çıkmaktadır.

Devlet gelir adaletinin sağlanması ve piyasa aksaklıklarının giderilmesi için bazı araçlarla ekonomiye müdahale eder. Bu müdahale bazen üretim faktörlerinin fiyatlarının düzenlenmesi şeklinde görülmektedir. Üretim faktörleri fiyatlarına yapılan müdahale ile emek, sermaye, girişimci ve toprak sahipleri arasındaki bölüşüm düzenlenmektedir. Örneğin, devlet toplu iş sözleşmelerinde rol oynayarak emeğe ödenecek ücreti belirlemekte, temel tüketim mallarına yönelik fiyat belirlemeleriyle aşırı rant ve kârın önüne geçmeyi amaçlamakta ve tarımsal ürünlere yönelik destekleme alımları, sübvansiyonlar veya tavan fiyat uygulaması yapabilmektedir. Ayrıca Merkez Bankasının faiz politikaları temelde paranın fiyatı kontrol edilmekte ve sermayenin diğer faktörler karşısındaki getirisi kontrol edilmektedir.

2.1.3. Maliye Politikası Araçlarıyla İkincil Gelir Dağılımı

Aksamayan bir piyasanın fiyat mekanizması ve buna bağlı faktör akışkanlığı sonucu ortaya çıkan birincil gelir dağılımının aksine, mükemmel işlemediği ve aksağı genel kabul gören piyasa ekonomisine devlet müdahaleleriyle belirli bölgelerin, kesimlerin ve sektörlerin etkilenmesi sonucu ortaya çıkan gelir dağılımı ikincil gelir dağılımıdır.

Gelir dağılımını değiştirmenin ikinci yolu, adaletsizliklerin sebeplerini değil, vergi ve kamu harcamalarını kullanarak sonuçlarını değiştirmektedir (Boratav, 1969, s. 57-58).

Temel bölüşüm ilişkilerine el sürmeyen bu ikinci yolda, adaletsizlikleri kaynağından değiştirmek yerine daha yumuşak bir müdahale tarzı olan kamu harcamaları, kamu gelirleri ve borçlanma yoluyla gelir dağılımı regüle edilmektedir. Bu yöntem paydaşların nispeten daha az tepki çektiğinden daha çok kullanılan bir yöntemdir.

Gelir dağılımındaki eşitsizlik nedeniyle toplumun bir kesiminin gelir seviyesi çok yüksekken diğer kesimi ise temel ihtiyaçlarını karşılamakta bile zorlanmaktadır. Bu nedenle gelir dağılımındaki eşitsizlik çözülmesi gereken önemli bir sorundur. Devlet, gelir dağılımının düzeltilmesi için özellikle maliye politikaları ile müdahalelerde bulunup, bu politikanın araçları olan kamu harcamaları ve vergilerle gelir eşitsizliğini azaltmaya çalışır (Tayyare ve Sayaner, 2018, s. 311).

Gelir ve servet dağılımındaki adil olmayan yapının düzeltilmesi bütün devletlerin ortak bir sorunu haline gelmiştir. Devletler adil olmayan bölüşümü, düşük gelirliler kesimlere daha az yük getirerek, gelir dağılımındaki uçurumu törpüleyerek, yatay ve dikey adaleti sağlayacak bir gelir politikasını uygulayarak ve düşük gelirliler kesimlere yönelik eğitim ve sağlık harcamalarını ön plana çıkararak gerçekleştirmelidir. Yani vergi ve harcama politikalarına işlerlik kazandırmak, düşük gelirliler gruplarının bütçelerini doğrudan veya dolaylı olarak düzeltmektedir (Yüce, 2002, s. 11-12).

2.1.3.1. Vergi Politikası

İktisadi büyüme, istikrar, etkinlik ve gelir dağılımında adaleti sağlama vergi politikasının genel kabul gören amaçlarıdır (Aydın ve Türgay, 2011, 254). Vergiler genel olarak, gelir vergisi, servet vergisi ve tüketim vergisi olmak üzere üçe ayrılır. Gelir vergisi, emek ve sermaye gelirleri üzerinden; servet vergisi, servet gelirleri üzerinden; tüketim vergileri ise; mal ve hizmetler üzerinden tahsil edilir. Bu tanım farklılıkları dışında, farklı türden vergileri nitelendirmek için çok daha geçerli bir ayırım vardır: artan oranlı, azalan oranlı ve sabit oranlı vergiler. Daha varlıklı olanlar (daha yüksek gelir elde edenler), daha büyük servete sahip olanlar ya da daha çok tüketenler için daha yüksek bir oranda uygulanan vergiler artan oranlı vergilerken,

bunun aksi yönünde uygulanan vergiler ise azalan oranlı vergilerdir. Sabit, düz oranlı vergilerde vergi oranı herkes için aynıdır (Pikkety, 2015, s. 534-535).

Dolaysız vergiler, asıl mükellef olarak düşünülmüş olan kişinin ya da kurumun iktisadi unsurlarından doğrudan alınan ve aktarılmayan yapıdadır. Gelir, kurumlar ve emlak vergileri bu tür vergilere örnek olarak gösterilebilir. Dolaysız vergilerle mükellefler, vergiyi kendi mal varlığından ödemekte, vergi yüklerini başkalarına aktaramamakta ve sonuçta, mükellefin malvarlığında bir azalma olmaktadır. Böylelikle artan oranlı bir vergi sistemi içerisinde dolaysız vergiler gelir adaletini sağlamada etkindirler (Soydal ve Yılmaz, 2009, s. 298).

Talep esnekliği düşük mal ve hizmetler üzerinden alınan dolaylı vergiler, üretici ve tüketici tercihlerinde az bir değişikliğe yol açıp, teknik açıdan kaynak dağılımında etkinliği sınırlı bir biçimde değiştirir. Buna karşın, gelir dağılımında adaleti ciddi ölçüde bozar. Bir ekonomideki dolaylı vergi yükü mükelleflerin marjinal tüketim eğilimlerine göre biçimlenir. Mükelleflerin ödedikleri vergi yükü ve vergi miktarı gelirlerinin ne kadarını tüketime ayırdıklarına bağlıdır. Düşük gelirli kesimlerin marjinal tüketim eğilimlerinin yüksek ve marjinal tasarruf eğilimlerinin düşük olması, vergi gelirlerinin çoğunun dolaylı vergilerden kaynaklanan ülkelerde düşük gelirli kesimler üzerindeki vergi yükünün yük olmasına yol açar. Bu nedenle bir vergi sisteminde dolaylı vergilerin yüksekliği vergilendirmede ve gelir dağılımında adalet ilkesiyle çelişir (Mutlu ve Çelen, 2012, s. 20).

Dolaylı vergilerin tahsilinin kolay ve ekonomik olması, diğer taraftan da siyasal partilerin kendilerini iktidara getiren zengin kesimleri vergilendirecek öngöründen yoksun olmaları, tüketim üzerinden alınan vergilerin toplam vergiler içerisindeki payının giderek artmasına neden olmuştur (Yüce, 2002, s. 17). Bir ülkenin vergi politikasının gelir dağılımı adaletini sağlama konusunda etkinliğine bakmak için dolaylı ve dolaysız vergilerin vergi yükü içerisindeki oranlarına bakmak gerekir.

Hükümetler, artan oranlı gelir vergilerini ya da servet vergilerini iktisadi büyümeyi olumsuz etkileyebileceği düşüncesiyle çok fazla tercih etmemektedirler. Bu düşüncenin bir uzantısı olarak, iktisadi büyümeyi hızlandırmaya yönelik vergi indirim, istisna ve muafiyetleri, yatırım teşvikleri ile harcama

politikaları gelir dağılımında eşitsizliği arttırabilir ve enflasyonu yükseltici etkileri düşük gelirli kesimlerin reel gelirini azaltabilir (Güren ve Cingi, 2002, s. 71).

2.1.3.2. Devletin Borçlanması

Kamu kesimi, bütçe açığı verdiği dönemlerde borçlanmaya gider. Dolayısıyla kamu kesimi finansman açığı, borçlanmaya duyulan gereksinimi belirler. Kamu kesimi borçlanmayı iki şekilde yapmaktadır: iç borçlanma ve dış borçlanma. İç borçlanma; kamu finansman açığının yurtiçi kaynaklardan karşılanması olarak ifade edilir. Dış borçlanma ise; herhangi bir dış finansman kaynağından belirli bir itfa planına göre geri ödenmek üzere sağlanan finansman imkânları ile Hazine garantileri kapsamında üstlenilen her türlü mali yükümlülük olarak ifade edilir (Mutluer, Öner ve Kesik, 2011, s. 224-224).

Gelişmekte olan ülkelerdeki sürekli bütçe açıkları, birçok makroekonomik sorunun temel nedeni olmaktadır. Bütçe açıklarının nasıl ve ne kadar süreyle finanse edildiğine bağlı olarak olumsuz etkileri değişmektedir. Örneğin, bütçe açıkları borçlanma ile finanse edildiğinde reel faizlerin yükselmesine ve özel yatırımların azalmasına neden olmaktadır. Dış finansman yoluna gidildiğinde, reel döviz kurunun yükseldiği bu nedenle dış ticaret açığının arttığı, dış borçların sürdürülemez bir hal aldığı ve döviz rezervlerinin azaldığı görülmektedir. Para yaratılması durumunda ise, enflasyonist durum ortaya çıkmaktadır (Bedir ve Karabulut, 2011, s. 13).

Borçların gelir dağılımı üzerindeki etkisi, genellikle doğrudan veya dolaylı olarak ortaya çıkmaktadır. Doğrudan etkiler, borçların anapara ve faiz ödemesiyle doğrudan doğruya gelir transferi şeklinde gerçekleşmektedir. Orta ve alt gelir grubundaki kişilerin sınırlı düzeyde borç belgelerine sahip olmaları ve borçlanma senetlerini ellerinde bulunduranların daha ziyade yüksek gelir grubundaki kişilerin olması nedeniyle borçlanma durumunda gelir dağılımı bozulmaktadır. Dolayısıyla, pozitif reel faizle gerçekleştirilen borçların gelir dağılımı üzerindeki etkileri doğrudan ve olumsuz olabilmektedir (Bedir ve Karabulut, 2011, s. 13-14).

Borçlanmanın dolaylı etkileri ise, ekonomik büyümeyle bağlantılı olarak ortaya çıkmaktadır. Borçlanma uzun dönemde büyüme hızının yavaşlamasına neden olabileceğinden gelir dağılımını olumsuz yönde etkileyebilecektir. Borç miktarındaki artışlar, fonların üretken yatırımlarda kullanılmaması durumunda yatırımlar azalacak, istihdam düzeyi düşecek ve milli gelir düzeyi düşecektir (Bedir ve Karabulut, 2011, s. 14).

2.1.3.3. Kamu Harcamaları Politikaları

Piyasa ekonomisinde herhangi bir müdahale olmadan kendiliğinden oluşan gelir dağılımı etkilemede kamusal müdahaleler ve sosyal harcamalar önemli bir rol oynamaktadır. Devlet bir taraftan vergilendirmeye gelir yeniden dağılımını sağlarken diğer taraftan sosyal nitelikli harcamalarla çeşitli gelir grupları ve sınıfların piyasa dağılımı sonucu elde ettikleri payları değiştirmektedir. Devlet, sosyal devlet ilkesi gereği olarak gelir dağılımına müdahale etmektedir (Çelik, 2004, s. 78-79).

Kamu harcamalarının yapısı, bileşimi, toplumdaki gelir dağılımını etkileme gücü yüksek olan harcama kalemlerinin miktarları ve bütün bunların belirli bir dönemdeki yapısı gelir dağılımını etkilemektedir (Ersezer ve Ulutürk, 2004, s. 151).

Gelir dağılımı bağlamında, kamu harcamalarının hangi gelir gruplarına yönelik harcamalara ağırlık verildiği büyük bir öneme sahiptir. Eğer yapılan kamu harcamalarından alt gelir grupları faydalaniyorsa gelir dağılımının iyileşmesinden; yüksek gelir grupları faydalaniyorsa gelir dağılımının kötüleşmesinden bahsedilebilir (Chu, Davoodi ve Gupta, 2000, s. 15'den akt. Ersezer ve Ulutürk, 2004, s. 157).

Kamu harcamalarının gelir dağılımına etkileri, ekonomik sınıflandırmaya göre, reel harcamalar ve transfer harcamaları olmak üzere iki başlıkta incelenecektir.

2.1.3.3.1. Reel Harcamalar

Devletin toplumun ihtiyaçlarını karşılamak veya sosyal ve iktisadi hayata müdahale etmek amacıyla belirli kurallar çerçevesinde gerçekleştirdiği harcamalar olarak tanımlanan kamu harcamaları (Türk, 2015, s. 53), hangi gelir gruplarının hangi şartlar altında faydalandıklarına bağlı olarak gelir dağılımına etki eder. Alt gelir gruplarına yönelik yapılan kamu harcamaları, gelir dağılımını iyileştirirken daha çok yüksek gelirli grupların faydalandıkları kamu harcamaları gelir dağılımını kötüleştirir. Yine kamu harcamalarının gerçekleştiği iktisadi konjonktür önem arz etmektedir. Talep fazlasının olduğu dönemlerde yapılan kamu harcamaları enflasyonist etkiler doğururken durgun dönemlerdeki kamu harcamaları istihdam artışı meydana getirdiğinden düşük gelirli kesimler desteklenmiş olacaktır. Ayrıca, devletin piyasadan satın aldığı mal ve hizmetlerin finansmanını dolaysız ve artan oranlı vergilerden karşıladığı takdirde kamu harcamalarının gelir dağılımını düzeltici etkisinden söz edilebilir.

2.1.3.3.2. Transfer Harcamaları

Devletin hiçbir karşılık beklemeksizin yaptığı sosyal, ekonomik ya da mali harcamalara transfer harcamaları denir. Bu harcamalar, herhangi bir mal ve hizmet karşılığı olmaksızın yapılır (ztrk N. 2017, s. 117).

Transfer harcamaları, hiçbir üretim faktörünü kullanmadan yalnızca milli gelirin yerini değiştirip dolayısıyla vergilerle elde edilen kaynakların kişilere ve gruplara dağıtılmasından ibarettir. Devlet bu demeler karşılığında dolaylı ya da doğrudan üretim faktörü elde etmediği için bu harcamalar üretim faaliyetinde direkt olarak etki etmemekte ve bu harcamaların üretime etkisi dolaylı olarak ortaya çıkmaktadır. Transfer harcamalarının üretime etkileri, harcamaların yapılmasının yerine gelir dağılımını değiştirme neticesinde gerçekleşmektedir. Ancak, transfer harcamalarından faydalananlar, elde ettikleri gelirleri tüketime yöneltmeleri halinde artan talebe bağlı olarak milli gelirden artış meydana gelmektedir (Meriç, 2008, s. 173).

Transfer harcamalarının gelir dağılımına etkisi, transfer harcamalarının alt bileşenlerine, harcamadan faydalanan toplumsal gruba ve harcamanın amacına göre değişmektedir (Tokathoğlu ve Selen, 2017, s. 380). İstihdam düzeyinde ve üretim kapasitesinde artışı amaçlayan ve marjinal tüketim eğilimi yüksek dezavantajlı gelir gruplarının yararlandığı transfer harcamaları gelir dağılımındaki adaletsizliği azaltabilmektedir. Transfer harcamaları; faiz ödemeleri, ekonomik amaçlı transfer harcamaları ve sosyal amaçlı transferler harcamaları olmak üzere üç başlık altında incelenecektir.

2.1.3.3.2.1. Faiz Ödemeleri

Faiz ödemeleri gelir dağılımında değişikliklere sebep olur. Devlet, borçlanmaları marjinal tasarruf eğilimi yüksek orta ve üst gelir gruplarından yaptığı için bu gruplara yapılan faiz ödemeleri ile kaynak aktarılır. Bu durumda, kamu borçlanma senetlerini ellerinde bulunduran orta ve üst gelir grupları lehine gelir dağılımı değişir. Ayrıca faiz ödemelerindeki artış mali ve sosyal nitelikteki transfer harcamalarını azaltacağından gelir dağılımındaki adaletsizliğin artması beklenir (Yılmaz, 2016, s. 55). Özellikle vergi gelirleri içerisinde harcama üzerinden hazineye aktarılan dolaylı vergilerin payının yüksek olduğu az gelişmiş ülkelerde marjinal tüketim eğilimi yüksek dar gelirli kesimlerden toplanan vergilerin, marjinal tasarruf eğilimi yüksek üst gelir gruplarına borç anapara ve faiz olarak ödenmesi gelir dağılımını bozmaktadır (Ertekin, 2018, s. 338-339).

2.1.3.3.2.2. Ekonomik Amaçlı Transfer Harcamaları (Sübvansiyonlar)

Ekonomik amaçlı transfer harcamaları, üretken transfer kalemleri arasında yer alır. Belirli bir bölgeye sektöre, işletmeye ya da işletme grubuna belirli bir mal veya hizmetin üretimini teşvik etmek amacıyla verilen yardımları ifade eden sübvansiyonlar, milli gelire olumlu katkı yaparak fonksiyonel ve sektörel gelir dağılımını açısından gelir arttırıcı bir unsur oluştururlar. Tüketime yönelik olan iktisadi

amaçlı mali yardımlar, alt gelir grubundaki kişilerin gelirini arttırdığından gelir dağılımındaki eşitsizlik azalır. Üretime ve ihracata yönelik verilen primler ise sermaye sahiplerinin gelirlerini arttırdığından kişisel gelir dağılımı olumsuz etkilenir (Eker, 2009, s. 296).

Alt gelir gruplarına yönelik olarak doğrudan doğruya yapılan parasal ve nesnel yardımlar gelir bölüşümü adaleti açısından oldukça önemlidir. Bazı mal ve hizmetlere sübvansiyon verilmesi, bu mal ve hizmetlerin piyasa fiyatının altında sunulmasına imkân sağladığından gelir bölüşümünü iyileştirici etki yaratmaktadır. Ancak bu mal ve hizmetlerden düşük gelirli olanların ayrıcalıklı olarak yararlanmaması ve herkesin eşit şekilde faydalanması durumunda gelir bölüşümünü iyileştirici etki doğmamaktadır (Öztürk N. 2009, s. 285).

Sübvansiyonlarla bazı üretim dallarının düzenlenmesi istihdam düzeyinin yükselmesine katkı sağlar. Bir ekonomide iş bulamayanların istihdam edilmesi, hiç geliri olmayanların ya da çok az geliri olanların gelir elde etmesiyle gelir dağılımını iyileşecektir. Ancak kamu harcamalarının aşırı kullanımı, vergi ve vergi dışı finansman kaynaklarını gündeme getirebilmekte ve böyle bir yola başvurulması durumunda kamu harcamalarının finansmanı; yatırım, tasarruf ve çalışma kararlarını sekteye uğratabilmektedir (Kanca ve Bayrak, 2015, s. 59-60).

Genel olarak transfer harcamalarının hangilerinin verimli olduğu hakkında genel bir kanı olmasa da ekonomik amaçlı transfer harcamalarının ekonomik büyümeye olan doğrudan katkıları nedeniyle verimli olduğu belirtilebilir (Meriç, 2008, s. 173-174).

2.1.3.3.2.3. Sosyal Amaçlı Transfer Harcamaları

Gelir dağılımında adaleti sağlamanın en iyi yollarından biri, toplumdaki dezavantajlı kimselerin mevcut durumlarını iyileştirmek suretiyle gelir dağılımında adaleti sağlamaktır. Bu amaçla yapılan harcamalara farklı nedenlerden sosyal harcamalar denilmektedir (Aydın, Kaya ve Sezar, 2017, s. 476).

Emekli aylıkları, işsizlik sigortaları, dul ve yetim aylıkları, muhtaç öğrencilere verilen burslar, parasız ve yatılı okuma olanakları ve asker ailelerine yapılan yardımlar vb. harcamalar sosyal amaçlı transfer harcamalarının en tipik örneklerindedir. Bu harcamaların amacı, yoksul kesimlerin desteklenerek gelir dağılımında adaletin sağlanmasıdır (Erdem, Şenyüz ve Tokatlıoğlu, 2016, s. 75).

Devlet asgari geçim düzeyinin altında kalan bireylere vergi gelirleriyle finanse edilen yardımlarla (primsiz rejim) veya oluşturulan zorunlu sosyal sigortalar sistemiyle (primli rejim) sosyal transferler yapabilmektedir. Primsiz rejim sistemi, yardıma muhtaç kimselere yapılacak yardımların finansmanını tüm gelir gruplarından karşıladığı için gelir dağılımında adalete katkı sağlamaktadır. Primli rejim sisteminde ise yüksek gelirli kesimlerin sistemin finansmanındaki paylarını fiyat mekanizmasıyla düşük gelirli gruplara yansıtması durumunda gelir dağılımında düzelmeye aksine eşitsizliği arttırabilir. Aynı şekilde vergi gelirlerinin daha çok dolaylı vergilerle toplandığı bir ekonomide düşük gelirli grupların finansman zorunlu olarak katılmaları sosyal yardım harcamalarının gelir dağılımına olumlu etkisini azaltmaktadır (Eroğlu, Altaş, Ün ve Ulu, 2017, s. 337).

Genellikle, sosyal refah devleti mantığının yaygın olduğu ülkelerde işsizlik yardımı gibi sosyal transfer harcamalarının yüksekliği kişilerin çalışma motivasyonunu düşürebilir. Aldıkları işsizlik yardımıyla çalışma isteği olmayan kişiler, hayatlarını idame ettirebildikleri sürece üretime katılmayacak ve toplum üzerinde bir yük haline geleceklerdir. Sosyal transfer harcamalarının bu yönüyle olumsuz etkileri olabileceği söylenebilir (Meriç, 2008, s. 177).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMININ DURUMU (1998-2015)

3.1. 1998-2015 DÖNEMİNDEKİ GELİR DAĞILIMINA ETKİ EDEN EKONOMİK İSTİKRARSIZLIKLARA VE KRİZLERE GENEL BİR BAKIŞ

Bir ülkenin gelir dağılımı, o ülke ekonomisinin ne kadar kırılğan bir yapıya sahip olduğuyula da alakalıdır. Bu durumu söz konusu ülkelerde sık sık yaşanan ekonomik krizlerle ve değişen hükümetlerle de ilişkilendirebiliriz. Aynı zamanda gelirin bölüşümü ülkelerin uyguladıkları para ve maliye politikalarından doğrudan veya dolaylı olarak önemli ölçüde etkilenir. Devletin uyguladığı vergi, bütçe, harcama ve para politikalarıyla gelir dağılımı düzelebilir veya kötüleşebilir. Bu noktada devlet ekonomiye ne kadar çok müdahale ederse piyasa düzeni de o ölçüde gecikecektir. Bir diğer önemli husus da ülke ekonomisinin dışa açıklığıdır (Karaman ve Özçalık, 2007, s. 27).

Türkiye'nin jeopolitik konumu, dünyada önemli bir kavşak noktasında yer almaktadır. Ancak bu jeopolitik konumu, dünyada önemli bir ülke olmasına neden olurken dünya eğilimlerinden ve baskılarından daha kolay etkilenmesine de sebep olmaktadır. Son 200 yılın her döneminde gelişmiş ekonomiler için dünya ölçeğinde egemen olan iktisadi model kısa bir süre içerisinde Türkiye'de de kabul edilmiştir. Bu durum 19. yüzyılın liberal açık ekonomi modeli ve Büyük Buhran'dan sonra 1930'lardan itibaren başlayan müdahaleci Keynesyen iktisadi anlayış ya da ithal ikameci sanayileşme modeli için geçerli olurken 1970'lerden itibaren yayılmaya başlayan neoliberal model ve küreselleşme için de geçerli olmuştur (Pamuk, 2018, s. 302).

Şevket Pamuk, Türkiye'nin 1980'de başlayan ve günümüze kadar devam eden neoliberal politikaları benimsemesi ve küreselleşme sürecini üç ayrı alt dönemde ele almıştır:

1980-87 yılları arasındaki birinci alt dönemde ekonomik hedef, 1930'lardan beri izlenen müdahaleci ve içe dönük modelden piyasaya ağırlık veren dışa açık ve

ihracata yönelik bir ekonomi modeline geçmekti. Bu hedef doğrultusunda dış ticarete liberalleşme sağlandı. Askeri rejimin getirdiği yasaklar sonucunda ücretler ve tarımsal üreticilerin gelirleri düşünce mamul mallar ihracatında önemli artışlar oldu. Dış ticaret dışında bankacılık ve finansal sektörlerde aşamalı olarak serbestleşme gerçekleşti. Ancak neoliberal gündemin ya da Washington Mutabakatı'nın diğer maddelerinde fazla bir ilerleme olmadı (Arıcanlı ve Rodrik, 1990'dan akt. Pamuk, 2018, s. 303).

1987-2001 yılları, Türkiye'nin küreselleşme sürecinde siyasi ve iktisadi istikrarsızlıkların iç içe yaşandığı, son derece güç ikinci alt dönem olmuştur. Türkiye 2002 yılına kadar sık sık değişen koalisyon hükümetleri tarafından yönetildi. Koalisyon hükümetlerinin kısa dönem hedefleri yüzünden mali disiplinden vazgeçildi. 1989 yılından itibaren uluslararası sermaye hareketlerinin serbest bırakılması devletin dış borçlanmasını kolaylaştırdı. Ancak kamu maliye dengesinin sağlanmadan sermaye hareketlerin serbestleşmesi ekonomiyi dış şoklara karşı açık ve kırılgan bir hale getirerek dalgalanmaların şiddetini arttırdı. Böylece küreselleşme süreci bu dönemde son derece sıkıntılı bir hale geldi (Pamuk, 2018, s. 303).

Üçüncü alt dönem ise, Ak Parti yıllarının küreselleşmeyle yaşama sürecini oluşturuyor. (Pamuk, 2018, s. 303).

1998-2002 yılları arasında kamu bankalarının mali bünyelerini güçlendirmek için verilen kamu kâğıtları, fon bankalarına ve Merkez Bankasına verilen kâğıtlardan dolayı kamu iç borç stoku önemli ölçüde büyümüştür. Kasım 2001'de iç borcun çevrilmesi konusundaki sorunlar tüm sorunların önüne geçmiştir. Bu dönemde borç faizi ödemeleri vergi gelirleri ile finanse edilecek boyutu aşmıştır. Borç faizi ödemelerinin büyük bölümü iç borç faiz ödemelerinden kaynaklanmıştır. 2001 yılı için iç borç faiz ödemelerinin vergi gelirlerine oranı %94.3'tür (Bayraktar, 2010, s. 464-465).

Reel faiz oranlarında yükselmeye bağlı olarak iç borçların sürdürülemez bir hal alması ve yapısal istikrarsızlıkların sürmesi 2000 yılı başında IMF ve Dünya Bankası tarafından desteklenen yeni bir istikrar programının açıklanmasına sebep olmuştur. Bu programın yürürlüğe konmasıyla iç borçlanmada faiz bandı % 32-36 seviyelerine kadar düşmüştür. 2000 yılının ikinci yarısında, yapısal reformların

gerçekleştirilememesi, özelleştirmeden beklenen gelirlerin elde edilememesi ve iç borç faiz oranlarında meydana gelen yükselme, ekonomik kriz sürecinin yükselmesine neden olmuştur. İç borç faiz oranlarında meydana gelen yükselme, portföylerinde büyük oranda kamu kesimi menkul kıymetlerini bulunduran bankalarda likidite krizinin yaşanmasına neden olmuştur. Yabancı yatırımcıların da devlet iç borçlanma senetlerini satarak ülkeyi terk etmeleri ile birlikte Kasım 2000 finansal krize girilmiştir. Şubat 2001 Krizinde programın devamlılığına duyulan güvensizlik, yerel bankaların döviz talebinden kaynaklanan likidite krizinin kısa bir süre içinde finansal krize dönüşmesine neden olmuştur. Bu dönemde krizi derinleştiren nedenlerden bir diğeri ise, dış piyasalardan sağlanan borçların vadelerinin kısa olmasıdır. Ayrıca bu dönemde kamu borç stokunun artmasının altında 2000 yılında iç borçların dış borçlarla ikame edilmesi yönündeki politika ve konsolide bütçe içinde iç borç faiz ödemelerinde meydana gelen artış büyük rol oynamıştır. Dolayısıyla 1999 yılının sonunda ilan edilen program yapısal sorunların da etkisiyle başarısız olunca Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri ile program uygulanamaz bir hale gelmiştir. Kasım 2000 Krizi, 1994 Krizi'nin devamı; Şubat 2001 Krizi ise, Kasım 2000 Krizi'nin ikinci dalgası niteliğindedir. Bu aşamadan sonra programın çökmesi ile birlikte 14 Nisan 2001 tarihinde "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP)" adıyla yeni bir program hazırlanmıştır (Bayraktar, 2010, s. 465).

2001 krizinden sonraki dönemde uygulanan sıkı para ve maliye politikasına dayanan "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP)" ile birlikte makroekonomik göstergelerde iyileşmelerin olduğu bir süreç yaşanmıştır. Enflasyon ve faiz oranları düşmüş ve ekonomik büyüme olumlu bir gelişme göstermiştir. Bu dönemde yakalanan istikrarda uluslararası konjonktürün de etkisi olmuştur. Uluslararası piyasalardan borçlanabilmenin kolay ve maliyetinin az olması makroekonomik göstergelerin iyileşmesinde oldukça etkili olmuştur. Bankacılık sistemi de bu dönemde düşük maliyetle dış kaynak sağlayabilmiş ve ekonomik gelişmeye paralel olarak faaliyetlerinin genişlediği, kârlarının arttığı ve kredi hacminin arttığı bir dönem olmuştur (Yığıtoğlu, 2005, s. 125).

2001 krizinden sonra tek partili iktidar ve iki partili meclis oluşumunda toplumun ekonomide istikrar istek ve beklentisi oldukça etkili olmuştur. Keza bu

dönemde iktisadi göstergelerin iyileşmeye başlaması bu beklentileri doğrular nitelikte olmuştur (Keskin, Kiriş ve Şentürk, 2006, s. 70).

Kriz sonrası dönemde yaşanan istikrarlı büyüme sürecinde uygulanan ekonomi politikaları kadar siyasal karar alıcıların ve uygulayıcıların gerekli iradeye sahip olmaları istikrarın sağlanmasında önemli bir payı olmuştur. 2002 seçimlerinde tek partili hükümetin olması istikrarı da beraberinde getirmiştir. Oluşan güven ortamı ve azalan belirsizliğe piyasalar olumlu tepki vermiş ve sürekli bir büyüme trendi yakalanmıştır (Keskin vd., 2006, s. 70).

Bu bölümün amacı, Türkiye'nin 1980'de başlayan ve günümüze kadar devam eden neoliberal politikaları benimsemesi ve küreselleşme sürecinde en son yaşadığı Kasım 2000 ve Şubat 2001 ekonomik krizlerinden sonra genel anlamda yaşadığı nispeten olumlu iktisadi dönemde gelir dağılımının nasıl değiştiğini analiz etmektir.

Türkiye'de bugüne kadar resmi kurumlar, çeşitli özel kuruluşlar ve bireyler tarafından çeşitli tarihlerde gelir dağılımı araştırmaları yapılmıştır. Türkiye'de bu konudaki ilk araştırma 1963 Yılı DPT Gelir Dağılımı Araştırması ile başlamıştır. Bu araştırmadan önce Türkiye'de milli gelirin dağılımına ilişkin bir çalışma bulunmamaktadır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında gelir dağılımına ilişkin veriler bulunsa da bunların kaynağı belirtilmemiştir. Gelirin dağılımını konu alan araştırmaların çoğu veri kaynağı olarak gelir dağılımı anketlerini kullanmaktadır. 1963 Yılı Gelir Dağılımı Araştırması vergi kayıtlarına dayanmaktadır (Kurtipek, 2011, s. 64). Türkiye'de gelir dağılımını tespit eden diğer çalışmalar ise: 1968 Yılı Gelir Dağılımı Araştırması DPT tarafından, 1973 Yılı Gelir Dağılımı Araştırması HÜ Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından, 1973-1974 Gelir Dağılımı Araştırması DİE, DPT ve MEB tarafından, 1986 Yılı Gelir Dağılımı Araştırması TÜSİAD tarafından, 1987 Yılı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi DİE tarafından, 1994 Yılı Gelir Dağılımı araştırması DİE tarafından, 2002-2005 yılları arasında Hanehalkı Bütçe Anketleri TÜİK tarafından yapılmıştır. Belirtilen gelir dağılımı ilgili bu çalışmalar, çeşitli aralıklarla ve farklı kapsamlarla ele alınmış olmakla birlikte 1994 yılında tüketim harcamaları uygulanan hanehalklarına, 1995 yılı şubat ayında uygulanan gelir dağılımı anketi haricinde Türkiye genelini temsil edebilecek bir çalışma yapılmamıştır. Bu ihtiyaca cevap verebilmek için 2006 yılından itibaren yeni bir

çalışma başlatılmış ve Avrupa Birliği uyum çerçevesinde Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması'nın uygulanmasına başlatılmıştır (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2008, s. 3-4).

Türkiye'de gelir dağılımının zaman içindeki seyrini anlaşılması ve hangi durumda olduğunun tespiti, gelir dağılımı politikalarının belirlenmesi açısından gelir dağılımı çalışmaları birer referans niteliğinde olduğundan önem arz etmektedir.

3.2. GELİR DAĞILIMI TÜRLERİNE GÖRE 1998-2015 DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DEKİ GELİR DAĞILIMI

3.2.1. 1998-2015 Döneminde Türkiye'de Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı, birey veya hane halkları arasında milli gelirin nasıl bölüştüğünü ifade eder. Kişisel gelir dağılımı belirlenirken yaygın olarak nüfus %20'lik gruplar şeklinde ayrılır ve yıllar içinde bu gelir gruplarının milli gelirden aldıkları paylar oranlar halinde gösterilir.

Gelir dağılımı araştırmalarında en çok kullanılan yöntem nüfusun yüzde yirmilik dilimlere ayırarak milli gelirin bölüştürülmesidir. Bu şekilde belirli bir yılda gelirin nüfusun %20'lik dilimlerine nasıl dağıldığı incelenmektedir. Eşitlikçi bir bölüşümden bahsedebilmemiz için gelir gruplarının milli gelirden aldıkları payların birbirine yakın olması gerekir. Yine Gini katsayısı da gelir dağılımında eşitsizliği ölçmek amacıyla yaygın olarak kullanılır. Gini katsayısı 0 ile 1 arasında değişen bir katsayı olup, gelirin eşit dağıldığını söyleyebilmek için katsayının sıfıra yakın olması gerekir.

Kişisel gelir dağılımının analizi, bir ülkede belirli bir dönemde yaratılan gelirin haneler veya fertler arasında nasıl paylaşıldığının anlaşılması açısından önemli olsa da hane halklarının toplumun hangi kesiminden olduğunu belirtmemektedir. Bu nedenle kişisel gelir dağılımının ve fonksiyonel gelir dağılımının birlikte değerlendirilmesi gerekir.

Aşağıdaki tabloda 1987 ve 1994 yıllarında Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yapılan Hanehalkı Gelir Dağılımı ve Tüketim Harcaması Anketlerinden, 2002-2005 yılları arasında Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan Hanehalkı Bütçe Anketlerinden ve 2006 yılından itibaren her yıl yapılan Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması uygulamasından elde edilen veriler yer almaktadır. Gelir dağılımı ile ilgili oluşturulacak diğer tablolarda da bu verilerden faydalanılacaktır. Aşağıda verilecek tabloda 1987 ve 1994 yıllarına ait verilere yer verilerek ülkemizin 1980'lerde ve 1990'larda gelir dağılımı anlamında genel durumu anlaşılmaya çalışılmıştır.

Tablo 1'de Türkiye'de yapılan gelir dağılımı araştırmalarından alınan sonuçlar gösterilmektedir.

Tablo 1: Türkiye’deki Kişisel Gelir Dağılımı ve Gini Katsayıları (1987-2015)

Hanehalkı Yüzdeleri	1. %20	2. %20	3. %20	4. %20	5. %20	Gini Katsayısı
Yıllar						
1987	5.24	9.61	14.6	21.15	49.94	0.43
1994	4.86	8.63	12.61	19.03	54.88	0.49
2002	5.3	9.8	14.0	20.8	50.1	0.44
2003	6.0	10.3	14.5	20.9	48.3	0.42
2004	6.0	10.7	15.2	21.9	46.2	0.40
2005	6.1	11.1	15.8	22.6	44.4	0.38
2006	5.1	9.9	14.8	21.9	48.4	0.422
2007	5.8	10.6	15.2	21.5	46.9	0.406
2008	5.8	10.4	15.2	21.9	46.7	0.405
2009	5.6	10.3	15.1	21.5	47.6	0.415
2010	5.8	10.6	15.3	21.9	46.4	0.402
2011	5.8	10.6	15.2	21.7	46.7	0.404
2012	5.9	10.6	15.3	21.7	46.6	0.402
2013	6.1	10.7	15.2	21.4	46.6	0.400
2014	6.2	10.9	15.3	21.7	45.9	0.391
2015	6.1	10.7	15.2	21.5	46.5	0.397

Kaynak: DİE, 1987 ve 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı ve Tüketim Harcaması Anket Sonuçları, TÜİK.

Yukarıdaki veriler incelendiğinde 1987 yılından günümüze kadar geçen sürede gelir dağılımında genel anlamda bir düzelme olduğu görülmektedir. 1987 yılında en düşük gelir grubunun milli gelirden aldığı pay %5.24 iken 2015 yılında bu pay %16.4 oranında artarak %6.1 olarak gerçekleşmiştir. 1987 yılında en yüksek gelir grubunun milli gelirden aldığı pay %49.94 iken bu pay 2015 yılına gelindiğinde

%6.9 azalarak %46.5 olarak gerçekleşmiştir. Ancak 1987 yılında 0.43 olan Gini katsayısı 2015 yılına gelindiğinde 0.397 oranında gerçekleşmiş ve geçen 28 yılda ciddi bir iyileşme meydana gelmemiştir.

2015 yılında Türkiye’de %20’lik gruplarda en yüksek gelir grubu milli gelirden %46.5 pay alırken en düşük gelir grubu %6.1 pay almaktadır. Bu verilere göre 2015 yılında en yüksek gelir grubunun milli gelirden aldığı pay en düşük gelir grubunun 7.62 katı civarındadır.

2002 ile 2005 yılları arasında Gini katsayısının ölçümü farklı bir anket olan Hane Halkı Bütçe Araştırması Anketi sonuçlarına göre yapılmıştır. 2006 yılından itibaren Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması uygulamasına geçildiğinden 2002-2005 yılları arasındaki sonuçlar ile 2006-2015 yılları arasındaki sonuçları birbirinden ayrı değerlendirmek gerekir. Öyle ki 2006 yılındaki Gini katsayısına dikkat ettiğimizde bir önceki yıl 0.38 olan katsayı 2006 yılında 0.422’ye çıkmıştır.

Hane Halkı Bütçe Araştırması Anketi ile Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması uygulamasının birbirinden farklı metotlar olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda 2002-2005 döneminde gelir dağılımında en eşitlikçi yılın 0.38’lik katsayı nedeniyle 2005 yılı olduğunu, 2006-2015 döneminde ise 0.391’lik katsayı nedeniyle en eşitlikçi yılın 2014 yılı olduğunu görmekteyiz.

Aşağıdaki tabloda Türkiye’nin 1998-2015 dönemindeki temel makroekonomik göstergelerine yer verilmektedir. Tablodaki veriler, incelediğimiz dönemde ortaya çıkan gelir dağılımına neden-sonuç bağlamında ışık tutmaktadır.

Tablo 2: Başlıca Makroekonomik Göstergeler (1998-2015)¹

	1998-2002	2003-2007	2008-2009	2010-2015	2003-2015
Milli Gelir (GSYH)	1.0	7.3	-2.1	4.8	4.4
Birikim/GSYH	19.0	20.4	18.3	20.3	20.1
Enflasyon	55.2	11.2	6.5	7.9	9.2
Reel Faiz	-	8.7	8.6	1.4	5.3
Bütçe dengesi/GSYH	-12.5	-3.4	-3.6	-1.6	-2.6
Cari denge/GSYH	-0.5	-4.8	-3.8	-6.6	-5.2
Dış Borç, Milyar \$	129.6	250.4	269.4	396.1	396.1

Kaynak: Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi (1908-2015)*, İmge Kitabevi, 23. Baskı, Ankara, 2018, s. 254.

Tablo 2'ye bakıldığında kriz dönemlerinden sonra Ak Parti Hükümetlerinin ortaya koyduğu büyüme performansı dikkat çekmektedir. 2003-2015 döneminde ortalama büyüme oranı %4.4'tür. 2003-2007 döneminde büyüme performansı zirve yaparak bu oran %7.3 olarak gerçekleşmiştir. Küresel ekonomik krizin etkilerini en çok hissettirdiği 2008-2009 yılları arasında ekonomi %2.1 oranında küçülmüştür. 2010-2015 ise döneminde tekrar pozitif büyümeye yakalanmıştır.

Tabloya göre 1998-2015 yılları arasında farklı dönemlerinde sermaye birikim oranında önemli bir değişim olmadığı, enflasyon açısından 1998-2002 dönemine kıyasla önemli oranda düşüş gerçekleştiği ve bütçe açığının zaman içinde azaldığı görülmektedir. Dörtncü enflasyonun son bulması, devlet borç senetlerinin faiz yükünü ve reel faizleri aşağıya çekmiş; faiz dışı bütçe fazlası sağlanarak iç borçların

¹ TCMB, TÜİK, Hazine, Kalkınma Bakanlığı ve IMF veri bankası. GSYH serilerinde TÜİK'in 2007 düzenlemesi kullanılmıştır. Büyüme hızı: Sabit fiyatlı GSYH'nin logaritmik trend değeri. Satır 3, 4, 5 dönemlerin aritmetik ortalamaları. Birikim oranı: Cari fiyatlarla gayri safi birikimi/GSYH. Enflasyon: Tüketici fiyatları. Reel faiz: Devlet iç borç senetleri ortalama faiz oranının toptan eşya fiyatlarıyla indirgenmesi. Bütçe dengesi: ilk dönem için kamu kesimi borçlanma gereksinimi, sonraki dönemler merkezi bütçe dengesi. Cari denge/GSYH: Dönemlerin birikimli dolarlı toplamlarından hesaplanmıştır. Dolarlı GSYH: IMF'nin 2016 GSYH revizyonu öncesi kullandığı seriler. Dış borç: Her dönemin son yıl toplamı (milyar dolar).

milli gelir üzerindeki yükü gerilemiştir. Dış borçlar da ise, dönemler itibariyle artış olmuştur (Boratav, 2018, s.256-257).

2002 yılında krizden çıkma amacıyla uygulanan politikalar ve 2003 yılından itibaren küresel ortamın da desteğiyle Türkiye ekonomisi güçlü bir büyüme dönemine girmiştir. Makroekonomik istikrarı sürekli kılacak, ekonomiyi esnek, üretken bir yapıya kavuşturacak yapısal reformlarla birlikte uygulanan sıkı para ve maliye politikası ekonomik güven ve istikrarı sağlamıştır. 2003-2007 döneminde yüksek büyüme oranları gerçekleşmiş, ihracatta ve üretimde yüksek oranlı artışlar sağlanmış, enflasyon oranları düşmüş, mali disiplin nispeten sağlanmıştır. Yapısal bir sorun olması nedeniyle büyüme dönemlerinde cari açık artmış olsa da küresel kriz öncesi dönemde likidite bolluğu sayesinde finansman sorunu yaşanmamıştır (Acar, 2013, s. 17). Ekonomideki tüm bu olumlu gidişatın 2002 yılından sonra Gini katsayılarının gerilemesinde ve 2005 yılında en düşük seviyeye gelmesinde katkısı olduğu düşünülmektedir.

2007 yılı ortalarından itibaren ortaya çıkan küresel kriz, büyüme rakamlarının düşmesine neden olmasına rağmen Türk ekonomisinin mali disiplini, sıkı para politikası ve yapısal reformları krizden hızlı bir şekilde çıkmasına neden olmuş ve bu durum Gini katsayıları üzerinde ciddi bir değişikliğe sebep olmamıştır. Yine de küresel krizin etkilerini gösterdiği yıllarda Gini katsayılarında bir artış olduğu gözlemlenmektedir.

Küresel kriz dönemlerinde gözlemlenen Gini katsayılarındaki artış -daha sonraki yıllarda bir miktar azalsa da- sonraki yıllarda katsayıların birbirine yakın olması ve önemli bir düşüş göstermemesinde 2003-2007 dönemindeki iktisadi performansa göre ekonomik durgunluk eğilimi etkili olmuştur. Tablo 2'den de görüleceği üzere sermaye birikiminin %20 eşğine takılması, söz konusu ekonomik durgunluk eğilimini açıklayan kritik değişkendir (Boratav, 2018, s. 255).

1987, 1994 ve 2002 yıllarının Gini katsayısı ortalaması 0.45 iken 2015 yılına kadarki Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümetleri döneminde Gini katsayılarının ortalaması 0.40'dır. Önceki dönemlerle kıyaslandığında Ak Parti Hükümetleri döneminde Gini katsayısında 0.5 oranında bir düşüş gözlemlenmektedir.

Tabloya bakarak ülkemizin gelir dağılımındaki durumunu yorumlarsak, en yüksek gelire sahip gelir grubunun milli gelirin yarısından fazlasını 2000’li yıllara kadar bünyesinde topladığı, en düşük gelire sahip gelir grubunun ise milli gelirden aldığı payın ancak 2002 yılında %5’in üzerine çıktığı ve bu tarihten sonra en yüksek gelir grubunun milli gelirden aldığı payın sürekli olarak %50’nin altına düştüğü görüle de bu bölüşümün 2015 yılına kadar çok fazla değişmemesi sebebiyle ülkemizdeki gelir dağılımının adaletten uzak olduğunu söyleyebiliriz.

1994, Kasım 2000 ve Şubat 2001 ekonomik krizlerinden sonra Güçlü Ekonomiye Geçiş Programıyla ve 3 Kasım 2002 Ak Parti Hükümetleri ile birlikte yakalanan istikrar ve ekonomik iyileşmeye karşılık kişisel gelir dağılımında çok fazla bir düzelme olmamıştır. Bununla birlikte 2002 yılından itibaren en düşük gelire sahip grubun milli gelirden aldığı payın %5’in üzerine çıkması, sonraki yıllarda bu oranın üzerinde seyretmesi ve en yüksek gelire sahip grubun milli gelirden aldığı payın son yıllarda %45-46 civarlarında seyretmesi olumlu gelişmelerdir. 2002 yılından itibaren makroekonomik istikrarın sağlanması, 2008 Küresel Ekonomik Krizi nedeniyle ekonominin küçüldüğü 2009 yılına kadar sürekli bir büyüme trendinin yakalanması ve sonraki yıllarda tekrar büyüme trendine girilmesi, enflasyon ve faiz oranlarının önemli ölçüde düşürülmesi ve Türk Lirasının yabancı paralar karşısında değer kazanması bu olumlu gelişmelerde etkili olduğu söylenebilir.

Makroekonomik göstergelerdeki iyileşmenin yanı sıra Ak Parti Hükümetleri döneminde yoksullukla mücadele noktasında eğitim, sağlık ve aile yardımları gibi sosyal yardımların artırılmasına yönelik politikalar gelir dağılımının iyileşmesine katkıda bulunmuştur (Üzümcü ve Korkat, 2014, s. 163-164).

Ülkemizin dünya ekonomileri içerisindeki konumunu anlamak ve diğer ülkelerle karşılaştırmak için OECD ülkelerinde ve bazı gelişmekte olan ülkelerdeki gelir eşitsizliğine bakmakta yarar olacaktır. Aşağıdaki tabloda Gini katsayıları baz alınarak 2014 yılında (veya en yakın yıl) OECD ve bazı ülke gruplarında Gini katsayıları ve S90/S10 oranları (en zengin gelire sahip grubun en fakir gelir grubuna oranı) verilmiştir.

Tablo 3: OECD Ülkelerinde ve Bazı Gelişmekte Olan Ülkelerde Gelir Eşitsizliği (2014)

OECD Ülkeleri	Gini Katsayısı	S90/S10	OECD Ülkeleri	Gini Katsayısı	S90/S10
İzlanda	0.244	5.0	Yeni Zelanda	0.333	8.2
Norveç	0.252	6.1	Avusturalya	0.337	9.4
Danimarka	0.254	5.3	Portekiz	0.342	10.7
Slovenya	0.255	5.7	Yunanistan	0.343	11.4
Finlandiya	0.257	5.3	İspanya	0.346	12.7
Çek Cumhuriyeti	0.262	5.6	Letonya	0.352	10.9
Belçika	0.268	5.8	Birleşik Krallık	0.358	10.6
Slovak Cumhuriyeti	0.269	6.6	Estonya	0.361	11.3
Avusturya	0.280	6.8	İsrail	0.365	13.3
İsveç	0.281	6.5	Türkiye	0.393	13.1
Lüksemburg	0.281	6.4	ABD	0.394	18.8
Hollanda	0.283	6.9	Meksika	0.459	20.9
Macaristan	0.288	7.2	Şili	0.465	20.6
Almanya	0.292	6.8	OECD Üyesi Olmayan Bazı Gelişmekte Olan Ülkeler		
Fransa	0.294	6.9	Hindistan	0.339	-
İsviçre	0.295	7.0	Litvanya	0.353	10.5
Polonya	0.300	7.5	Rusya Federasyonu	0.396	12.9
Kore	0.302	9.9	Endonezya	0.413	-
İrlanda	0.309	7.8	Arjantin	0.417	-
OECD-35 Ortalaması	0.317	9.4	Çin	0.469	-
Kanada	0.322	9.3	Brezilya	0.550	-
İtalya	0.325	11.4	Kolombiya	0.556	-
Japonya	0.330	10.4	Güney Afrika	0.670	-

Kaynak: OECD, https://www.oecd-ilibrary.org/sites/soc_glance-2016-16-en/index.html?itemId=/content/component/soc_glance-2016-16-en (erişim tarihi: 22.01.2019)

Tablo 3'e bakıldığında gelir eşitsizliği bakımından en iyi durumda olan Danimarka, İzlanda, Norveç ve Slovenya'da Gini katsayısı 0.25 civarında iken OECD ülkeleri içerisinde gelirin en eşitsiz dağıldığı ülkeler sırasıyla Şili, Meksika, ABD, Türkiye ve İsrail'dir. Gelirin en eşitsiz dağıldığı ülkeler içerisinde Türkiye'nin Gini katsayısı 0.39 iken bu katsayı Şili'de 0.47; Meksika'da 0.46; ABD'de 0.39 ve İsrail'de 0.37'dir. Gini katsayısının OECD ortalaması ise 0.32'dir. Tablodaki diğer gelir eşitsizliği göstergesi de benzer sıralamaları göstermektedir. Ölçümle ilgili farklılıkları göz önünde bulundurarak gelişmekte olan ülkelerden özellikle Brezilya, Kolombiya ve Güney Afrika çoğu OECD ülkesinden daha yüksek gelir eşitsizliğine sahiptir.

Türkiye'nin içerisinde bulunduğu adaletsiz gelir dağılımı tablosunun önemli nedenlerinden biri alt gelir gruplarının temel geçim kaynağı olan asgari ücretin düzeyidir. Nitekim güncel rakamlar, Türkiye'de çalışanların %40'ına tekabül eden 5 milyonun üzerinde asgari ücretlinin olduğu, bunların içinde 3 milyonu aşkın kesimin evli oluğunu ve eşi çalışmayanlardan oluştuğunu göstermektedir. Ayrıca asgari ücret, Türkiye'de diğer ücretliler için de bir referans oluşturmaktadır (Özdemir ve Dayıoğlu, 2016, s. 228). Asgari ücretlilerin ücret düzeyinin yükseltilmesi, gelir dağılımını iyileştirecektir. Diğer taraftan, gini katsayılarının aynı yahut yakın olduğu ülkeler karşılaştırıldığında asgari ücreti de dikkate almak gerekir. Zira benzer gelir dağılımına sahip ülkelerde bireylerin ya da hane halklarının çalıştığı ücret düzeylerine göre yoksulluğun şiddeti farklı olmaktadır.

Günümüzde asgari ücret, farklı yaş gruplarına, farklı bölgelere göre değişebilmekte ve her ülkede bu ücret düzeyi değişmektedir. Satın alma gücü paritesine göre ve dolar cinsinden saatlik net asgari ücret OECD ülkelerinde 1 \$ ile 12 \$ arasında değişmektedir. (Özdemir ve Dayıoğlu, 2016, s. 229). Aşağıdaki tabloda 2015 yılındaki asgari ücret rakamları, 2018 yılı SAGP'ne göre ve ABD doları cinsinden yıllık ve saatlik reel asgari ücret tutarları olarak verilmektedir.

Tablo 4: Asgari Ücret Uygulayan OECD Ülkelerinde ve Bazı Gelişmekte Olan Ülkelerde Yıllık ve Saatlik Reel Ücret Kazançları* (2015)

OECD Ülkeleri	Yıllık Asgari Ücret Kazancı (USD)	Saatlik Asgari Ücret Kazancı (USD)
Avustralya	22.718,9	11,5
Belçika	22.119,2	10,6
Kanada	17.338,9	8,3
Şili	6.534,6	2,8
Çek Cumhuriyeti	8.217,9	4,1
Estonya	8.029,5	3,9
Fransa	20.960,5	11,5
Almanya	22.044,3	10,8
Yunanistan	12.238,8	5,0
Macaristan	8.579,2	4,1
İrlanda	18.275,1	8,8
İsrail	13.068,9	5,9
Japonya	15.869,3	7,6
Kore	15.388,7	6,1
Letonya	7.778,9	3,7
Litvanya	7.549,7	3,8
Lüksemburg	24.218,9	11,7
Meksika	1.946,6	0,9
Hollanda	23.036,1	10,2
Yeni Zelanda	19.696,3	9,5
Polonya	11.368,7	5,5
Portekiz	10.765,2	5,2
Slovak Cumhuriyeti	8.603,4	3,4
Slovenya	14.775,9	7,1
İspanya	13.029,6	6,3
Türkiye	11.031,6	5,3
Birleşik Krallık	17.960,6	8,6
ABD	15.976,5	7,7
<i>OECD-28 Ortalaması</i>	<i>14.254,4</i>	<i>6,8</i>
OECD Üyesi Olmayan Bazı Gelişmekte Olan Ülkeler		
Brezilya	4.926,0	2,1
Rusya Federasyonu	3.040,0	1,5
Kolombiya	7.418,6	2,5

*2018 yılı satın alma gücü paritesine göre

Kaynak: OECD, <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=RMW#> (erişim tarihi: 15.04.2019)

Yukarıdaki tabloda, asgari ücret uygulayan OECD ülkeleri ile bazı gelişmekte olan ülkelerin yıllık ve saatlik reel asgari ücretler kazançları yer almaktadır. Tablo 4'e göre 2015 yılında asgari ücret uygulayan 28 OECD ülkesinin yıllık asgari ücret kazancı ortalama 14.254,4 USD iken saatlik asgari ücret kazancı ise ortalama 6,8 USD'dir. OECD ülkeleri içerisinde gelirin en adaletsiz dağıldığı beş ülkeyi (İsrail, Türkiye, ABD, Meksika ve Şili) bu ülkelerde çalışan bir asgari ücretlinin yıllık ve saatlik asgari ücret kazançları bakımından incelediğimizde, İsrail'de bir asgari ücretlinin elde ettiği yıllık kazanç 13.068,9 USD iken saatlik kazancı 5,9 USD, Türkiye'de yıllık kazanç 11.031,6 USD iken saatlik kazancı 5,3 USD, ABD'de yıllık kazanç 15.976,5 USD iken saatlik kazancı 7,7 USD, Meksika'da yıllık kazanç 1.946,6 USD iken saatlik kazancı 0,9 USD, Şili'de yıllık kazanç 6.534,6 USD iken saatlik kazancı 2,8 USD olduğunu görüyoruz. Buna göre, ABD haricinde diğer ülkelerde asgari ücretlilerin yıllık ve saatlik kazançları asgari ücret uygulayan OECD ülkelerindeki ortalamanın altındadır. Bu anlamda Meksika ve Şili ülkelerinde durum oldukça kötüdür. Türkiye açısından ise, asgari ücret kazançları OECD ülkelerindeki ortalamaya yakın olduğu görülmektedir. Asgari ücret kazançlarını dikkatte aldığımızda OECD ülkeleri içinde önemli bir gelir dağılımı ve yoksulluk sorunu olduğu karşımıza çıkmaktadır. Yine tabloda 4'e göre, OECD üyesi olmayan gelişmekte olan ülkelerdeki asgari ücret düzeyleri OECD ortalamasının oldukça altındadır.

3.2.2. 1998-2015 Döneminde Türkiye’de Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Üretim faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan hasılanın ya da milli gelirin üretim faktörleri arasında paylaşılması sonucunda ortaya çıkan gelir dağılımının fonksiyonel gelir dağılımı olduğunu belirtmiştik. Bu gelir dağılımı türünde 1998 ile 2015 yılları arasında ülkemizde yaratılan milli gelirin ne kadarının maaş-ücret, ne kadarının faiz-kâr, ne kadarının tarım geliri olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Tez çalışmamızın konusu her ne kadar 1998-2015 yılları arasındaki gelir dağılımı olsa da daha önceki yıllara ait verilere de yer verilerek ülkemizin hangi konumdan geldiği görülmeye çalışılmıştır.

Bu başlıkta vereceğimiz fonksiyonel gelir dağılımı, ülkemizin gelişim seviyesi hakkında oldukça sağlıklı bilgiler verebilir. Zira iktisadi kalkınmanın ilk dönemlerinde milli gelirden en yüksek payı tarım kesimi alırken iktisadi gelişme arttıkça ücretlilerin de milli gelirden aldıkları pay artmaktadır. Fonksiyonel gelir dağılımı kişisel gelir dağılımına kaynaklık eder. Ancak geçmişte sosyo-ekonomik grupların elde ettikleri ücret-kâr ayrımı daha belirginken günümüzde ise ücret-kâr-faiz-rant belirginliğini kaybetmektedir. Yani günümüzde ücretle çalışan bir işçi de faiz veya diğer ekonomik faaliyeti sonucunda kâr elde edebilmektedir.

Türkiye’de fonksiyonel gelir dağılımını incelerken DİE tarafından yapılan 1987 ve 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi Sonuçlarından ve 2002 yılından itibaren TÜİK’in Hanehalkı Bütçe Anketlerinden elde edilen veriler tablolar halinde yorumlanacaktır. Aşağıda verilecek tabloda ülkemizde yaratılan milli gelirden üretim faktörü sahiplerinin aldıkları paylar gösterilecektir. Ayrıca herhangi bir mal veya hizmet üretim faktörü karşılığı olmadan yapılan ödemeler de transfer geliri (emekli maaşı, dul, yetim ve engelli aylıkları, burslar vb.) adı altında yer alacaktır.

Tablo 5: Türkiye’deki Fonksiyonel Gelir Dağılımı (1987-2005)

Gelir Türleri	1987	1994	2002	2003	2004	2005
Toplam	100	100	100	100	100	100
Maaş-Ücret	24.07	23.7	35.8	38.7	38.7	39.2
Yevmiye	*	4.6	2.9	3.1	3.5	3.3
Toplam Müteşebbis	51.45	42.4	34.5	32.0	31.8	28.8
Tarım	-	39.3	38.2	30.7	29.5	-
İmalat	-	10.4	9.7	12.4	12.4	-
İnşaat	-	4.1	3.8	4.1	3.8	-
Ticaret	-	33.9	28.3	32.7	32.1	-
Hizmet	-	12.2	20.1	20.1	22.2	-
Mülk Geliri	13.66	19.3	9.3	6.2	4.8	5.6
Gayrı Menkul	86.54	60.2	47.3	57.7	54.7	51.79
Menkul Kıymet	13.46	39.8	52.7	42.3	45.3	48.21
Transfer	10.82	10.0	17.5	20.0	21.2	23.0
Devletten	-	69.2	81.3	87.3	86.5	-
Yurtdışından	-	14.2	5.1	3.0	4.0	-
Diğer	-	16.5	13.6	9.7	9.5	-

Kaynak: DİE, 1987 ve 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı ve Tüketim Harcaması Anket Sonuçları, TÜİK.

Yukarıdaki tabloda tabloya bakıldığında ülkemizdeki fonksiyonel gelir dağılımının adaletsiz olduğu görülmektedir. 1987 yılında ülkemizde üretilen gelirin yarısından fazlası %51.45 oranla müteşebbis gelirlerinden kaynaklanmaktadır. Maaş-ücret geliri de %24.07 olup toplam gelirin yaklaşık dörtte biri civarındadır. Mülk geliri %13.66 iken transfer gelirleri %10.82’dir.

1987 yılında maaş-ücret ve yevmiye gelirleri birlikte hesaplanırken 1994 yılında yevmiye gelirleri ayrı hesaplanmıştır. Tabloda 1994 yılına bakıldığında maaş-ücret ve yevmiye gelirlerinde artış yaşanmış ve toplamı %28.3 olmuştur. Toplam müteşebbis gelirlerinde azalma gerçekleşmiş ve %42.4'e gerilemiştir. Toplam müteşebbis gelirlerinde en büyük pay %39.3 ile tarım sektöründen kaynaklanırken ticaret gelirleri %33.9 ile tarım gelirlerinden sonra en büyük paya sahiptir. 1994 yılında maaş-ücret ve yevmiye gelirlerinden başka mülk gelirlerinde de artış gerçekleşmiştir. Transfer gelirlerinde ise %0.82 oranında bir düşüş görülmektedir.

2002 yılına gelindiğinde maaş-ücret gelirlerinde %12.1 oranında artış yaşanmış ve maaş-ücret gelirlerinin milli gelir içerisindeki payı %35.8 olmuştur. Yevmiye gelirlerinde ise %1.7 oranında düşüş yaşanmıştır. Toplam müteşebbis gelirlerinde %7.9 oranında düşüş gerçekleşmiş ve milli gelir içerisindeki payı %34.5'e gerilemiştir. Toplam müteşebbis gelirleri içerisinde en büyük pay bir miktar düşüş olmakla birlikte yine tarım sektöründe olup ticaret sektörü yine ikinci sırada gelmektedir. 1994 ile 2002 yılları arasında mülk gelirlerinde görülen %10'luk bir gerileme ile transfer gelirlerinde yaşanan %7.5 artış dikkat çekmektedir.

1987 yılı ile 2002 yılı arasındaki fonksiyonel gelir dağılımı hakkında genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, bu yıllar arasında maaş ve ücretlerinin payı ve transfer gelirlerinin payı artarken toplam müteşebbis ve mülk gelirlerinin payında bir azalma söz konusudur. Özelde toplam müteşebbis gelirleri içerisinde tarım, imalat, inşaat ve ticaret sektörlerinin payı azalırken hizmet sektörünün payı artmıştır. Mülk gelirleri içerisindeki paylara bakıldığında ise gayrimenkulün payı azalırken menkul kıymet gelirlerinin payı artmıştır. 1987 yılı ile 2002 yılları arasında emek gelirlerinin payı artarken emek dışı gelirlerin payı ise azalmıştır. Bu nedenle 1987-2002 yılları arasında gelir dağılımının iyileştiğini söyleyebiliriz.

2002-2005 yılları arasındaki verilere bakıldığında maaş-ücret gelirlerinin payı artmaya devam etmiş ve 2005 yılında toplam gelir içerisindeki payı %39.2'ye yükselmiştir. Yevmiye gelirlerinin payında önemli bir gelişme olmamıştır. Toplam müteşebbis gelirlerinin payı ise azalmaya devam etmiş ve 2005 yılında %28.8'e gerilemiştir. Mülk gelirlerinin payında önemli bir değişiklik olmazken transfer

gelirinin payı sürekli olarak artmıştır. Transfer gelirlerinin toplam gelir içerisindeki payı 2005 yılında %23'tür.

Tablo 6: Türkiye'deki Fonksiyonel Gelir Dağılımı (2006-2010)

Gelir Türleri	2006	2007	2008	2009	2010
Toplam	100	100	100	100	100
Maaş-Ücret	40.8	39.7	41.9	42.9	43.7
Yevmiye	3.7	4.0	4.1	3.5	3.6
Toplam Müteşebbis	24.2	23.2	22.4	20.4	20.2
Tarım	7.1	6.4	6.2	5.4	6.3
Tarım Dışı	17.1	16.8	16.1	15.0	13.8
Mülk Geliri	9.2	11.1	8.6	10.3	8.7
Gayri Menkul	3.1	4.1	4.4	5.0	4.2
Menkul Kıymet	6.1	7.0	4.2	5.3	4.5
Sosyal Transferler	17.8	18.2	19.1	16.9	20.5
Haneler arası Transferler (alınan)	2.9	2.6	3.1	3.1	3.1
Diğer Gelirler	1.5	1.1	0.9	0.2	0.2

Kaynak: DİE, 1987 ve 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı ve Tüketim Harcaması Anket Sonuçları, TÜİK.

Tablo 6'ya bakıldığında, 2006-2010 yılları arasında maaş-ücret gelirleri sürekli olarak artmaya devam etmiştir. 2006 yılında maaş-ücret gelirlerinin toplam gelir içerisindeki payı %40.8 iken 2010 yılında bu oran %43.7 seviyesine çıkmıştır. Yevmiye gelirlerinin toplam gelir içerisindeki çok fazla değişmezken istikrarlı bir artış ya da azalış trendinde olmamıştır. Yevmiye gelirlerinin payı ortalama

%3.78'dir. Toplam müteşebbis gelirlerinin payına bakıldığında bu pay her yıl azalarak 2010 yılında %20.2'e gerilemiştir. Toplam müteşebbis geliri içerisinde hem tarım sektörünün hem de tarım dışı sektörün payı yıllar itibariyle azalmıştır. Mülk gelirleri nazara alındığından bu gelir türünün payı 2007 ve 2009 yılında artmış olsa da 2006 yılındaki seviyesinin altına gerileyerek 2010 yılında %8.7 oranını pay almıştır. Transfer gelirlerinin toplam gelir içerisindeki payı ise 2006-2010 yıllarında genel olarak arttığı görülmektedir.

Aşağıda yer alan tablo 7'de ise 2011-2015 döneminde Türkiye'deki fonksiyonel gelir dağılımı sonuçları verilmektedir.

Tablo 7: Türkiye'deki Fonksiyonel Gelir Dağılımı (2011-2015)

Gelir Türleri	2011	2012	2013	2014	2015
Toplam	100	100	100	100	100
Maaş-Ücret	44.8	46.5	48.3	49.1	49.7
Yevmiye	3.6	3.4	3.2	3.3	2.8
Toplam Müteşebbis	21.4	20.4	19.6	18.8	19.8
Tarım	6.8	6.8	6.4	5.3	5.0
Tarım Dışı	14.6	13.6	13.2	13.2	13.8
Mülk Geliri	7.7	6.8	6.4	6.2	5.9
Gayri Menkul	3.9	3.5	3.3	3.3	3.3
Menkul Kıymet	3.8	3.3	3.1	2.9	2.6
Sosyal Transferler	19.4	20.0	19.7	20.1	20.0
Haneler arası Transferler (alınan)	3.0	2.7	2.5	2.6	2.6
Diğer Gelirler	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2

Kaynak: DİE, 1987 ve 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı ve Tüketim Harcaması Anket Sonuçları, TÜİK.

Tablo 7'ye bakıldığında 2011-2015 yılları arasında maaş-ücret gelirlerinin payı yine artmaya devam etmiştir. Maaş-ücret gelirlerinin payı 2011 yılında %44.8 iken 2015 yılına gelindiğinde bu oran %49.7'ye yükselmiştir. Bir diğer emek geliri olan yevmiye gelirlerinin payı %3.6 iken 2015 yılında bu oran %2.8'e kadar düşmüştür. Ancak emek gelirlerinin toplam gelir içerisindeki payı 2015 yılına kadar artmış olup 2012 yılından itibaren emek gelirlerinin payının toplam gelirin yarısından fazla olduğu dikkat çekmektedir. Toplam müteşebbis gelirlerinin payı yine daha önceki yıllar gibi azalmaya devam etmiştir. 2011 yılında %21.4 olan bu gelir türünün payı 2015 yılında %19.8'e kadar düşmüştür. Toplam müteşebbis gelirleri içerisinde tarım ve tarım dışı gelirlerinin oranı da azalmaya devam etmiştir. Mülk gelirlerinin oranı da 2011-2015 yılları arasında azaldığı görülmektedir. 2015 yılında mülk gelirinin payı %5.9 olarak gerçekleşmiştir. 2011-2015 yılları arasındaki transfer gelirlerinin payı incelendiğinde ise önemli bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Bu gelir türünün payı 2011 yılında %22.4 olurken 2015 yılında %22.6 olmuştur.

Türkiye'nin 1987 yılı ile 2015 yılı arasındaki fonksiyonel gelir dağılımını bir tabloda görmek için aşağıdaki tabloda 1987, 1994, 2002, 2008 ve 2015 yıllarına ait faktör gelirlerinin oranları verilmiştir.

Tablo 8: Türkiye’deki Fonksiyonel Gelir Dağılımı (1987-2015)

	Gelir Türleri	1987	1994	2002	2008	2015
	Toplam	100	100	100	100	100
Faaliyet Gelirleri	Emek Geliri (Maaş-Ücret- Yevmiye)	24.07	28.3	38.7	46.0	52.5
	Toplam Müteşebbis (Tarım ve Tarım Dışı)	51.45	42.4	34.5	22.4	19.8
Faaliyet Dışı Gelirler	Mülk Geliri	13.66	19.3	9.3	8.6	5.9
	Karşılıksız (transfer) Gelirler	10.82	10.0	17.5	22.2	22.6

Kaynak: DİE, 1987 ve 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı ve Tüketim Harcaması Anket Sonuçları, TÜİK.

Tablo 8’e bakıldığında 1987 yılında emek gelirlerinin toplam gelir içindeki payının dörtte birden az olduğu bu gelir türünün payı, sürekli olarak artarak 2015 yılında yarıdan fazla olmuştur. Toplam müteşebbis gelirlerinin payı 1987 yılında yarıdan fazla iken yıllar içinde azalış trendinde olmuş ve 2015 yılında beşte bir oranın altında gerçekleşmiştir. Faaliyet dışı bir gelir türü olan mülk gelirilerinin payı yine azalış trendinde olduğu görülmektedir. Transfer gelirlerine bakıldığında ise bu gelir türünün payı 1987-2015 yılları arasında iki katından fazla artmıştır. Transfer gelirleriyle gelir dağılımı açısından kötü durumda olanlar desteklendiğinden bu gelir payının artması olumlu bir gelişmedir. Yine emek gelirlerinin toplam gelir içerisindeki payı dörtte bir oranından az iken 2015 yılında yarıdan fazla pay alması olumlu bir gelişme olarak görülmektedir. Yukarıdaki tabloya bakıldığında fonksiyonel gelir dağılımının en adaletsiz olduğu yıl 1987 yılı iken en adaletli yılın 2015 yılı olduğu görülmektedir. Tablo 8’e göre 1987 ile 2015 yılları arasında fonksiyonel gelir dağılımında kayda değer bir düzelme olduğu söylenebilse de kişisel

gelir dağılımı başlığı altında incelediğimiz Gini katsayılarında önemli bir düzelme olmadığı ve fonksiyonel gelir dağılımındaki düzelmelerin kişisel gelir dağılımını önemli ölçüde yansımadığı değerlendirilmektedir.

2002 yılından 2015 yılına gelindiğinde transfer gelirlerinde %5.1 oranında bir artış olduğu görülmektedir. Ülkemizin gelir dağılımı adaleti bakımından OECD ülkeleri içinde en kötü dört ülkeden biri olduğunu düşündüğümüzde gelir dağılımının düzeltilmesi açısından sosyal transfer harcamalarına daha fazla bütçe ayırmak gerekmektedir.

3.2.3. 1998-2015 Döneminde Türkiye’de Sektörel Gelir Dağılımı

Sektörel gelir dağılımının bir ülkede yahut belirli bir bölgede üretim faaliyetleri sonucunda yaratılan gelirin sektörlere veya ekonomik faaliyet kollarına göre dağılımı olduğunu ifade etmiştik. Sektörel gelir dağılımı, tarım, sanayi ve hizmet olmak üzere üç ana sektörden oluşur.

Gelişmiş, gelişmekte olan ya da gelişmemiş ülkelerdeki sektörel gelir dağılımları farklılık göstermektedir. Örneğin gelişmiş ülkelerde tarım sektörünün milli gelir içerisindeki payı az iken az gelişmiş ülkelerdeki payı fazladır. İktisadi kalkınma sürecinde tarım sanayi ve hizmet sektörlerinin milli gelirden aldıkları paylardaki artışlar birbirini izlemektedir.

Ancak tarım, sanayi ve hizmet sektörleri içerisinde hizmet sektörü 1950’li yıllardan itibaren gelişmiş ülkelerde tarım ve sanayi sektörlerini geride bırakarak ön plana çıkmıştır. Hizmet sektörü sonraki yıllarda gelişmekte olan ülkelerde de ön plana çıkmaya başlamıştır. Dolayısıyla, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde hizmet sektörünün önemi artmıştır. Bu nedenle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yatırımların çoğunu bu sektöre kaydırıldığı ifade edilebilir. Hizmet sektörü tüm dünyada refah ve gelişmişlik seviyesini arttıran bir özelliğe sahiptir (Özsağır ve Akın, 2012, s. 312).

Aşağıda vereceğimiz tablolarda 1998-2015 yılları arasındaki sektörel gelir dağılımı incelenecektir. Sektörel gelir dağılımının hangi durumdan geldiğinin

anlaşılması için yine daha önceki yıllara ait verilere yer verilecektir. Sektörel gelir dağılımı kalkınmışlığın önemli bir göstergesi olduğundan bu hususta yapacağımız inceleme ülkemizin iktisadi kalkınmışlık seviyesi hakkında önemli bilgiler verebilir. Sektörel gelir dağılımının incelenmesinin amacı sektörel gelir dağılımında adaleti sağlamak değildir. Buradaki amaç, sektörlerin gayrisafi yurtiçi hasıladan aldıkları payları görmektir.

Sektörel gelir dağılımının tanımına uygun olarak bu başlık altında ülkemizin sektörel gelir dağılımı yani tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin ulusal gelirden aldıkları payları, 1998-2015 yılları arasında nasıl bölüştüğünü ayrıca zaman içerisinde gelir dağılımının hangi iktisadi faaliyet kolları lehine ya da aleyhine geliştiğini görmeye çalışacağız.

Tablo 9: Türkiye’de GSYH’nın Sektörel Dağılımı (1983-2015)

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmet
1983	19.5	28.5	52.0
1985	18.8	31.6	49.6
1995	15.7	26.3	58.0
1998	13.9	28.9	57.2
1999	13.9	28.8	57.3
2000	13.4	28.4	58.2
2001	13.6	28.4	58.0
2002	13.4	28.8	57.8
2003	12.4	29.3	58.3
2004	11.6	29.4	59.0
2005	11.4	29.2	59.4
2006	8.3	20.1	71.6
2007	7.6	20.0	72.4
2008	7.6	19.8	72.6
2009	8.3	19.1	72.6
2010	8.4	19.3	72.3
2011	8.0	19.9	72.1
2012	7.9	19.4	72.7
2013	7.4	19.1	73.5
2014	7.1	19.6	73.3
2015	7.5	19.0	73.5

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, http://www.sbb.gov.tr/ekonomik-ve-sosyal_gostergeler/#1540021349004-1497d2c6-7edf (erişim tarihi: 15.03.2019).

Tablo 9'a bakıldığında 1983 yılında tarım sektörü %19.5, sanayi sektörü %28.5 ve hizmet sektörü %52 oranında GSYH'dan pay almaktadır. 1983 yılından 1998 yılına kadar tarım sektörünün GSYH içerisindeki payı sürekli olarak azalmış ve 1998 yılında %13.9 olmuştur. Bu süre zarfında sanayi sektörünün aldığı paylar istikrarlı olmamış ve 1983 yılından 1998 yılına gelindiğinde %1.40 artışla %28.9 paya ulaşmıştır. Hizmet sektörüne bakıldığında ise bu sektörün GSYH'dan aldığı payın sürekli olarak arttığı görülmektedir. Bu sektörün payı 1983 yılında %52 iken 1998 yılında %57.2 oranına çıkmıştır.

1998 yılından 2008 Küresel Ekonomik Krizine kadar geçen döneme bakıldığında tarım sektörü payının küçülmeye devam ettiği ve 2008 yılında payının %7.8'e gerilediği görülmektedir. Yine sanayi sektörü payının da bu dönemde genel olarak küçülmüş ve 2008 yılında %19.8'e düşmüştür. Bu dönem içerisinde 2006 yılında sanayi sektörü payının %9.1 oranındaki düşüşü dikkat çekmektedir. GSYH içerisindeki payları küçülen sanayi ve tarım sektörünün aksine hizmet sektörü büyümeye devam etmiştir. Bu sektörün payı 2008 yılında %72.6'ya çıkmıştır. Sanayi sektörü payının %9.1 küçüldüğü 2006 yılında hizmet sektörü %12.2 büyümüştür.

2008-2015 yıllarına bakıldığında ise üç ana sektörün GSYH içerisindeki payları neredeyse değişmemiştir. 2008 yılında %7.5 olan tarım sektörünün payı 2015 yılında %7.5'e gerilerken sanayi sektörünün payı da %19.8'den %19.0'a gerilemiştir. Hizmet sektörünün payı ise 2008 yılında %72.6 iken 2015 yılında %73.5'e artmıştır. Sektörel gelir dağılımına genel olarak bakıldığında, tarım ve sanayi sektörünün GSYH içerisindeki payı azalırken hizmet sektörü payının arttığı görülmektedir. Ülkemizdeki sektörel gelir dağılımında en az payın tarım sektöründe en çok payın ise hizmet sektöründe olması, gelişmiş ülkelerdeki sektörel gelir dağılımına uysa da gelişmiş ülkelerde GSYH içerisindeki tarım, sanayi ve hizmet sektörü oranlarına bakmak, bu oranlara yaklaşmak ve gelişmiş ülke kategorisinde olma değerlendirmesini buna göre yapmak daha doğru olacaktır. Gelişmiş ülkelerdeki sektörel gelir dağılımı görmek için aşağıdaki tabloda gelişmiş ülkelerde GSYH'nın sektörel gelir dağılımı verilerine yer verilmiştir.

Tablo 10: Gelişmiş Ülkelerde GSYH'nın Sektörel Dağılımı (%)

Ülkeler	Tarım			Sanayi			Hizmet		
	1990	2000	2010	1990	2000	2010	1990	2000	2010
ABD	2	1	1	28	23	22	70	75	78
Rusya	17	6	4	48	38	33	35	56	59
İtalya	3	3	2	32	38	25	64	69	73
Fransa	4	3	2*	27	23	19	69	74	79*
Kanada	3	2	-	31	33	-	66	65	-
Almanya	1	1	1	37	30	26	61	68	73
Japonya	2	2	-	39	32	-	58	66	-
İsviçre	3	2	1	32	27	27	65	71	72
Yunanistan	9	7	3*	26	21	19	65	72	79*
Belçika	2	1	1	31	27	22	67	72	78
Lüksemburg	1	1	0	27	18	13	71	81	87
Hollanda	4	3	2	29	25	23	66	72	74
Avusturya	4	2	2	32	31	24	64	67	69
Danimarka	4	3	1	26	27	22	70	71	77
Finlandiya	6	3	3	34	35	23	60	62	68
İrlanda	9	3	1*	35	42	31*	57	55	68*

* 2009 yılına ait verilerdir.

Kaynak: Arif Özsağır ve Aliye Akın, “Hizmetler Sektörü İçinde Hizmet Ticaretinin Yeri ve Karşılaştırmalı Analizi”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(41), 2012, s. 314.

Tablo 10'a göre; 2000 yılından sonra tarım sektörünün GSYH içerisindeki payı Rusya ve Yunanistan haricindeki ülkelerde %4'ün altındadır. 2010 yılında bütün

ülkelerde %5'in altındadır. Sanayi sektörüne bakıldığında bu sektörün GSYH içerisindeki payı ülkeler arasında daha fazla farklılık gösterse de 2000 yılında ortalama %29.4 iken 2010 yılında ortalama %23.5'tir. Hizmet sektörüne bakıldığında ise, gelişmiş ülkelerin GSYH içerisindeki payı 2000 yılında ortalama %68.5 iken 2010 yılında ortalama %73.86 olmuştur.

Ülkemizde ise, 2000 yılında tarım sektörünün GSYH içerisindeki payı %13.4; sanayi sektörünün payı %28.4 ve hizmet sektörünün payı %58.2'dir. 2010 yılında tarım sektörünün payı %8.4'e gerilemiş, sanayi sektörünün payı %19.3 olmuştur. Hizmet sektörünün payı ise %72.3'tür.

Son 15 yıla ait sektörel gelir dağılımı verilerini gelişmiş ülkelerdeki verilerle karşılaştırdığımızda GSYH içerisindeki tarım sektörü payının gelişmiş ülkelerdeki tarım sektörü payından yüksek olduğu, sanayi ve hizmet sektörü paylarının ise gelişmiş ülkelerdeki sektörel dağılıma yakın olduğu görülmektedir. Ancak ülkemizin cari açığının yüksek olması, ihracatın ithalata bağımlı olması, enerji tüketiminde dışa bağımlılığı gibi yapısal sorunları nedeniyle sanayi sektörünün GSYH içerisindeki payının diğer sektörlerden vazgeçmeyecek şekilde arttırmasının ülke ekonomisini dışsal şoklara karşı daha güçlü kılacağı için dolaylı olarak gelir dağılımının iyileşmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3.2.4. 1998-2015 Döneminde Türkiye'deki Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgesel ya da coğrafi gelir dağılımı, bir ülkenin farklı bölgelerinin milli gelirden hangi oranda pay aldığını göstermektedir. Bölgesel gelir dağılımı kullanılarak ülke içerisindeki gelişmişlik düzeyi iyi bir şekilde karşılaştırılabilir. Ayrıca çeşitli bölgelerdeki kişisel gelir dağılımı farklılıkları bu gelir dağılımı türüyle tespit edilebilir. Milli gelir, hiçbir ülkede eşit dağılmamıştır. Gelişmiş ülkelerde bölgeler arası gelir eşitsizliği az, az gelişmiş ülkelerde ise fazladır (Hepaktan ve Alkaya, 2001, s. 43).

Bölgesel gelir farklılıklarının oluşmasında iklim koşulları, ulaşım ve pazar imkânları, toprak verimliliği, tarihsel ve kültürel yapı, güvenlik ve benzeri faktörlerin

birbirinden farklı olması etken olmaktadır. Bölgesel gelir dağılımı, bir ülkenin gelişmiş ve az gelişmiş bölgeler arasındaki farklılıkları göstermesi ve uygulanacak bölgesel iktisat politikalarını belirlemek bakımından önem arz etmektedir. O halde ülkemizdeki bölgesel gelir dağılımını incelememiz gerekir. Aşağıda tablolar halinde verilecek verilerde 1998-2015 döneminden önceki yılları ait verilere de yer vererek ülkemizin bölgesel gelir dağılımının nasıl olduğunu görmeye çalışacağız.

Tablo 11’de Türkiye’nin bölgesel gelir dağılımı 7 coğrafi bölgeye göre verilmiştir. Tabloda 1987 yılından 2001 yılına kadar geçen dönemde bazı yıllara ait GSYH’nın bölgesel dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 11: Türkiye’nin GSYH’nın Bölgesel Dağılımı (1987-2001)

	1987	1990	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Akdeniz	12.0	12.4	12.2	12.2	11.9	12.1	12.0	12.1	11.7	12.0
Doğu Anadolu	4.1	4.0	3.8	3.5	3.3	3.3	3.3	3.4	3.3	3.5
Ege	16.6	16.5	17.2	17.2	17.1	16.8	16.7	16.5	16.8	16.7
Güneydoğu	5.2	5.4	5.4	5.2	5.2	5.3	5.3	5.2	5.1	5.5
İç Anadolu	16.9	16.2	16.5	16.0	15.7	15.3	15.7	15.7	16.1	15.8
Karadeniz	10.0	9.7	9.4	9.1	9.3	9.0	9.2	9.3	9.1	9.2
Marmara	35.9	35.9	35.6	36.7	37.4	38.1	37.8	37.7	38.0	37.2
Türkiye	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Bayram Ali Eşiyok, *AB Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Farklılıkları, Büyüme Kutupları, Sanayinin Mekânsal Dağılımı ve Bölgesel Gelir*, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Araştırma Müdürlüğü Yayını, Ankara, 2005, s. 38.

1987 ile 2001 yılları arasında Türkiye’nin gayrisafi yurt içi hasılasının bölgesel dağılımını gösteren tablo 11’e bakıldığında GSYH’dan en yüksek payı Marmara Bölgesinin aldığı görülmektedir. Marmara Bölgesinden sonra en çok payı

sırasıyla Ege ve İç Anadolu Bölgeleri almaktadır. Bu bölgeleri Akdeniz ve Karadeniz Bölgeleri takip etmektedir. GSYH'dan en düşük payı ise Doğu Anadolu Bölgesi ardından da Güneydoğu Anadolu Bölgesi almaktadır.

1987-2001 yılları arasında Marmara Bölgesi ortalama olarak GSYH'nın %36.94 oranında pay alarak tek başına GSYH'nın üçte birinden fazla pay almaktadır. En düşük pay alan Doğu Anadolu Bölgesi ise bu dönemde ortalama %3.55 oranında pay almıştır. GSYH'dan en yüksek pay alan bölge ile en düşük pay alan bölge arasındaki ortalama %33.39'luk fark dikkate alındığında ülkemizde bölgeler arası gelir dağılımında bir uçurum olduğu söylenebilir. Burada Güneydoğu Anadolu Bölgesinin GSYH'dan aldığı pay, Doğu Anadolu Bölgesiyle benzer durumdadır.

Tabloya bakıldığında 1987-2001 yılları arasında bölgesel gelir dağılımı eşitsizliğinin ciddi boyutta olduğu ve bu süre zarfında önemli bir değişiklik olmadığı anlaşılmaktadır.

Geçmiş yıllarda bölgesel gelir istatistikleri 7 coğrafi bölge çerçevesinde değerlendirilirken bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyoekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevelerinin belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine uygun olarak mukayese edilebilir istatistiki veri tabanı oluşturulması amacıyla ülke genelinde İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) tanımlanmıştır (Bakanlar Kurulunun 28/08/2002 tarih ve 2002/4720 sayılı kararnamesi). Buna göre:

Düzyey 1: İstatistiki Bölge Birimleri ise, "Düzyey 2" İstatistiki Bölge Birimlerinin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup, 12 adettir.

Düzyey 2: İstatistiki Bölge Birimleri, "Düzyey 3" kapsamındaki komşu illerin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup, 26 adettir.

Düzyey 3: Bu kapsamdaki İstatistik Bölge Birimleri 81 adet olup, il düzeyindedir.

Düzyey 2 ve Düzyey 1 gruplandırmasında ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren komşu illerin, kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri de dikkate alınmıştır.

Tablo 12’de İBBS Düzey 2 bölgeleri baz alınarak tablolaştırılan veriler üzerinden değerlendirme yapılacaktır. Ayrıca bu tabloda İBBS Düzey 2’ye göre hesaplanan ve 2004-2011 yıllarını kapsayan bölgesel gayri safi katma değer sonuçlarına yer verilecektir.

Aşağıdaki tabloda yer verilecek bölgesel gayri safi katma değer (GSKD), bir bölgede yerleşik ekonomik birimlerin belirli bir dönemde bu bölgedeki ekonomik faaliyetleri sonucunda ürettikleri mal ve hizmetlerin (çıktı) değerinden üretimde kullandıkları mal ve hizmetlerin (ara tüketim) değerinin çıkarılması sonucunda elde edilmektedir (TÜİK, 2014, s. 2).

Tablo 12: İBBS Düzey 2 Bölgelerinde Gayri Safi Katma Değerler (2004-2011)

İBBS Düzey 2	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
TR	100	100	100	100	100	100	100	100
TR10	27.8	27.4	27.5	27.9	27.7	27.1	26.9	27.2
TR21	2.5	2.6	2.6	2.6	2.2	2.6	2.7	2.7
TR22	2.1	2.1	2.0	2.0	2.7	2.2	2.2	2.1
TR31	6.8	6.7	6.6	6.6	6.5	6.4	6.5	6.6
TR32	3.8	3.7	3.8	3.6	3.6	3.6	3.6	3.5
TR33	3.5	3.5	3.6	3.5	3.6	3.7	3.6	3.6
TR41	6.3	6.5	6.6	6.7	6.6	6.4	6.3	6.4
TR42	5.8	5.9	6.1	6.0	6.2	6.0	6.0	6.3
TR51	8.4	8.3	8.5	8.5	8.5	8.8	8.7	8.6
TR52	2.4	2.4	2.3	2.3	2.4	2.4	2.3	2.3
TR61	3.9	4.0	4.0	4.0	3.9	4.0	4.1	4.0
TR62	4.1	4.1	4.1	4.1	4.0	4.0	4.1	4.0
TR63	2.4	2.4	2.3	2.4	2.6	2.6	2.6	2.6
TR71	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5
TR72	2.4	2.3	2.3	2.4	2.3	2.4	2.4	2.3
TR81	1.5	1.6	1.6	1.4	1.3	1.3	1.3	1.3
TR82	0.9	0.8	0.8	0.8	0.7	0.8	0.8	0.7
TR83	2.8	2.8	2.8	2.7	2.8	2.7	2.7	2.7
TR90	2.5	2.7	2.6	2.6	2.6	2.6	2.6	2.4
TRA1	1.0	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9
TRA2	0.7	0.7	0.7	0.6	0.6	0.7	0.7	0.7
TRB1	1.4	1.4	1.3	1.3	1.3	1.4	1.4	1.4
TRB2	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.1	1.1	1.0
TRC1	1.6	1.7	1.7	1.6	1.6	1.6	1.8	1.8
TRC2	1.9	1.8	1.8	1.7	1.7	1.9	2.0	2.0
TRC3	1.0	1.1	1.2	1.1	1.1	1.2	1.4	1.4

Kaynak: TÜİK, *Gayri Safi Katma Değer Bölgesel Sonuçları 2004-2011*, Ulusal Hesaplar Daire Başkanlığı Yıllık Hesaplar Grubu, Ankara, 2014, s. 52-53.

Tablo 12'ye bakıldığında 2004 ve 2011 yılları için İBSS Düzey 2 bölgeleri için çok büyük bir değişiklik olmadığı gözlemlenmektedir. Eşitsizlik genel olarak

batıdan doğuya doğrudur. Yani doğu bölgeleri batıdan daha az gayri safi katma değer üretmektedir. Türkiye’de yaratılan katma değer önemli bir bölümü (yaklaşık %55’i) ilk beş sırada yer alan TR10 (İstanbul), TR51 (Ankara), TR31 (İzmir), TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik) ve TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) bölgelerinde üretilmektedir. Gayri safi katma değer payı en düşük olan bölgeler ise Türkiye’nin doğu bölgelerinde yer alan TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) ve TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) bölgeleri ile TR82’dir (Kastamonu, Çankırı, Sinop).

TR10’nun (İstanbul) gayri safi katma değer içerisindeki payının yıllar itibariyle azaldığı dikkat çekmektedir. Türkiye’nin güneydoğusundaki TRC2’nin (Şanlıurfa, Diyarbakır) payı artış göstermiştir. Bu artışta temel neden, sanayi sektöründeki artıştır. Artış gösteren bir diğer bölge TR61 (Antalya, Isparta, Burdur) bölgesidir. TR61 bölgesinin payı 2004 yılında %3.9 iken 2011 yılında %4.0 olmuştur. Gayri safi katma değer payında yıllar içinde düşüş gösteren bölge ise TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) olmuştur. TRA1 bölgesinin 2004 yılında payı %1.0 iken 2011 yılında %0.9’a gerilemiştir. Bu düşüşün en önemli nedeni bölgenin tarım sektörü payındaki gerilemedir (TÜİK, 2014, s. 3-4).

1987 ile 2001 yılları arasındaki Türkiye’nin GSYH’nın bölgesel gelir dağılımını incelediğimiz Tablo 11 ile İBBS Düzey 2 bazında gayri safi katma değerlerini incelediğimiz Tablo 12 karşılaştırıldığında ülkemizdeki bölgesel gelir dağılımı eşitsizliğinin devam ettiği ve yıllar itibariyle ciddi bir değişiklik olmadığı söylenebilir.

Aşağıda verilecek tablo 13’de ise 1994-2015 döneminde bazı yıllara ait İBBS Düzey 1 bazında, eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirlerine göre Gini katsayılarına yer verilecektir. Bu verilerle İBBS Düzey 1 bölgelerinin kendi içerisindeki gelir eşitsizliğinin boyutları görülmeye çalışılacaktır.

Tablo 13: İBBS Düzey 1 Bölgelerinde Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Fert Gelirlerine Göre Gini Katsayıları (1994-2015)

İBBS Düzey 1	1994*	2003*	2008	2012	2015
TR Türkiye	0.485	0.429	0.405	0.402	0.397
TR İstanbul	0.574	0.447	0.362	0.384	0.397
TR2 Batı Marmara	0.419	0.354	0.331	0.356	0.353
TR3 Ege	0.420	0.380	0.387	0.382	0.363
TR4 Doğu Marmara	0.392	0.379	0.335	0.344	0.330
TR5 Batı Anadolu	0.418	0.420	0.402	0.369	0.386
TR6 Akdeniz	0.477	0.405	0.387	0.407	0.396
TR7 Orta Anadolu	0.437	0.377	0.339	0.360	0.341
TR8 Batı Karadeniz	0.397	0.411	0.366	0.338	0.344
TR9 Doğu Karadeniz	0.508	0.349	0.365	0.309	0.332
TRA Kuzeydoğu Anadolu	0.377	0.401	0.436	0.393	0.380
TRB Ortadoğu Anadolu	0.339	0.400	0.405	0.386	0.380
TRC Güneydoğu Anadolu	0.383	0.387	0.395	0.375	0.380

Kaynak: *Alpay Filiztekin ve Murat Alp Çelik, “Türkiye’de Bölgesel Gelir Eşitsizliği”, *Megaron Dergisi*, 5(3), 2010, s. 124, TÜİK.

Tablo 13’deki Gini katsayılarına bakıldığında bölgelerin kendi içerisindeki gelir eşitsizliği 1994’ten 2003’e azalmıştır. 1994 ile 2003 yılları arasındaki Gini katsayılarının 0’a yaklaşma oranlarına bakıldığında gelir dağılımındaki düzelmelerin önemli boyutta olduğu söylenebilir. Ancak, 1994 verilerinin bir ekonomik kriz aylarında toplanmış olması nedeniyle 1990’lı yıllarını tam olarak yansıtmıyor olabileceğini göz önünde tutmak gerekir. Yine de ortada büyük bir iyileşme varken

bunun tamamının kriz tarafından yaratılmış olmasını iddia etmek de zordur (Filiztekin ve Çelik, 2010, s. 121).

1994 yılında kendi içinde en yüksek gelir eşitsizliği İstanbul bölgesindedir. İstanbul'un hemen ardından Doğu Karadeniz eşitsizliğin en fazla olduğu ikinci bölgedir. 1994 yılında gelir düzeyi yüksek olan batı bölgelerinin kendi içerisindeki gelir eşitsizliğinin yüksek olduğu görülmektedir. Bu duruma sermayenin batı bölgelerine toplanması ve aynı zamanda bu bölgelere yoksul kesimlerin yoğun göçleri sebep gösterilebilir.

1994'ten 2003'e İstanbul ve Doğu Karadeniz bölgelerinin gelir eşitsizliği önemli bir düşüş yaşamıştır. Bilhassa Doğu Karadeniz bölgesindeki düşüş ciddi boyuttadır. İstanbul ve Doğu Karadeniz bölgelerinin yanı sıra Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara, Akdeniz ve Orta Anadolu bölgelerinin de Gini katsayıları düşmüştür. Ancak bu dönemde Batı Anadolu, Batı Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Gini katsayıları artmış, yani gelir eşitsizlikleri artmıştır.

2008 yılına gelindiğinde gelir eşitsizliğinin en yüksek olduğu bölge, 1994 yılında gelirin en adil dağıldığı ikinci bölge olan Kuzeydoğu Anadolu bölgesi olmuştur. Bu bölgesinin ardından gelirin en eşitsiz dağıldığı bölge Ortadoğu Anadolu'dur. 2003'te 2008'e Ege ve Güneydoğu Anadolu'nun gelir eşitsizliği artarken diğer bölgelerde eşitsizlik azalmıştır. 2008 yılında gelirin en adil dağıldığı bölge Batı Marmara bölgesidir.

2015 yılındaki bölgesel Gini katsayılarına baktığımızda ise, gelirin en adil dağıldığı bölge Doğu Marmara bölgesi olurken, gelirin en eşitsiz dağıldığı bölge ise İstanbul bölgesi olmuştur. 2015 yılında dikkat çeken durum, bölgesel Gini katsayılarının birbirine yaklaşmış olmasıdır.

1994-2015 döneminde İstanbul, Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Akdeniz, Orta Anadolu, Batı Karadeniz ve Doğu Karadeniz bölgelerinin kendi içindeki gelir eşitsizlikleri azalırken; Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'nun kendi içlerindeki gelir eşitsizliği artmıştır. Ancak bu bölgelerin 1994 yılındaki Gini katsayılarıyla 2015 yılındaki Gini katsayılarının birbirine yakın olduğunu belirtmek gerekir. 1994 yılından 2015 yılına kadarki

dönemde genel olarak bölgelerin kendi içerisindeki eşitsizliğinin azaldığını ve farklı bölgelerdeki gelir dağılımı adaletinin birbirine yaklaştığını söyleyebiliriz.

3.2.5. Türkiye’de Eğitim Düzeyine Göre Gelir Dağılımı

Eğitim mikro düzeyde bireyin gelirini arttırmasına, makro düzeyde de iktisadi büyümeye katkı sağladığından yoksulluğun azaltılmasında ve adil bir gelir dağılımı yaratılmasında önemli bir unsurdur. Eğitim ile yoksulluk arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır.

Eğitim ile gelir dağılımı ilişkisi, 1980’li yıllarda bilgi-iletişim teknolojilerinde yaşanan devrim niteliğindeki yeni gelişmelere bağlı olarak önem kazandığı yeni bir dönem ortaya çıkmıştır. Küreselleşme sürecinde ulusal üretimin yerine uluslararası ölçekte üretim zincirlerinin kurulması, üretimde bilgi-iletişim teknolojilerinin ve uzmanlaşmanın öneminin artması, eğitimin ekonomik anlamda değerinin ve gelir dağılımı ile olan ilişkisine yeni boyutlar getirmiştir (Palaz, Şenergin ve Çelik, 2010, s. 117).

Türkiye’de gelir dağılımı ile eğitim durumu arasında değerlendirme yapıldığında, eğitim seviyesi arttıkça yoksulluk oranının azaldığı ve yoksulluğun en fazla okuryazar olmayanlar ya da okul bitirmeyenler arasında yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Aşağıdaki tabloda 2002-2009 döneminde Türkiye’de hanehalkı fertlerinin eğitim durumlarına göre yoksulluk oranı verilmiştir.

Tablo 14: Türkiye’de Hanehalkı Fertlerinin Eğitim Durumlarına Göre Yoksulluk Oranı

Eğitim Durumu	Fert Yoksulluk Oranı (%)							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
	Toplam	Toplam	Toplam	Toplam	Toplam	Toplam	Toplam	Toplam
Türkiye	26.96	28.12	25.60	20.50	17.81	17.79	17.11	18.08
6 yaşından küçük ferler	33.17	37.75	34.19	27.71	24.78	24.52	22.53	24.04
Okur-yazar olmayan ya da bir okul bitirmeyen	36.99	38.01	37.52	31.53	28.10	28.98	30.50	29.84
İlkokul	26.13	27.55	24.36	17.13	14.19	14.24	13.44	15.34
İlköğretim	26.37	29.56	25.49	22.42	18.06	19.19	17.20	17.77
Ortaokul ve orta dengi meslek okulu	18.77	18.31	13.00	8.37	8.07	9.16	8.34	9.76
Lise ve lise dengi meslek okulu	9.82	11.19	8.28	6.9	5.20	5.88	5.64	5.34
Yüksekokul, fakülte ve üstü	1.57	2.66	1.33	0.79	1.01	0.81	0.71	0.71

Kaynak: TÜİK, 2009 Yılı Yoksulluk Çalışması Sonuçları, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6365>, (erişim tarihi: 13.03.2019).

Tablo 14 değerlendirildiğinde, Türkiye genelinde yoksulluk oranlarının en fazla okur-yazar olmayan veya bir okul bitirmeyenler arasında yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. TÜİK, 2009 hanehalkı fertlerinin eğitim durumlarına göre yoksulluk oranları incelendiğinde, okur-yazar olmayan veya bir okul bitirmeyenlerin yoksulluk oranı %29.84 iken, yoksulluk oranları ilköğretim mezunlarında %17.77, ortaokul ve orta dengi meslek okulu mezunlarında %9.76, lise ve lise ve lise dengi mezunlarında %5.54 ve yüksekokul, fakülte ve üstü okullarda ise %0.71 seviyesine düşmektedir.

Bu durum, Türkiye'deki yoksulluk profiline bakıldığında eğitim düzeyi ile yoksulluk arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermektedir.

3.2.6. Türkiye'de Cinsiyete Göre Gelir Dağılımı

Ekonomik katılımları, fırsat eşitliği, kültür, eğitime katılım, çalışma süreleri ve biyolojik dezavantaj gibi faktörler cinsiyetler arasında eşitsizlik yaratabilmektedir. Bunların yanında kadın ve erkek arasındaki ücret farklılıkları eşitsizliğin önemli bir sebebidir. Tüm bu faktörler uzun vadede bireylerin gelir dağılımında cinsiyete bağlı bir gelir eşitsizliği ortaya çıkarmaktadır (Mayda ve Vurkun, 2018, s. 217).

Ülkemizde kültürel yapıyla birlikte kadınlara yüklenen rollerin fazla olması (ev işleri, çocuk ve yaşlı bakımı) nedeniyle kadınların ekonomik katılımlarının düşük olması, eşit fırsatların verilmemesi ve eğitime katılım oranlarının erkeklere kıyasla düşük olması cinsiyete bağlı gelir eşitsizliğine neden olmaktadır (Şen, 2018, 320).

Kadın-erkek eşitsizliklerinin iktisadi olduğu kadar siyasi ve toplumsal boyutu da bulunmaktadır. Örneğin, Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan kadın-erkek eşitsizliği endekslerinde, sağlık ve eğitim alanlarındaki eşitsizliğin yanı sıra seçimle belirlenen ulusal ve yerel meclis üyelikleri ve diğer kamu görevlerindeki eşitsizlikler de dikkate alınmaktadır. Türkiye kadın-erkek eşitsizliklerinde dünya sıralamasının ortalarında, kendi gelir grubundaki ülkeler arasında ise ortalamanın altındadır. Birleşmiş Milletlerin 2010 yılı kadın-erkek eşitsizlikleri sıralamasında Türkiye 146 ülke arasında 77. sırada yer almaktadır (United Nations Development Programme, 2011'den akt. Pamuk, 2018, s. 336-337).

Aşağıdaki tabloda 2002-2009 döneminde Türkiye'de hanehalkı fertlerinin cinsiyete göre yoksulluk oranları verilmiştir.

Tablo 15: Hanehalkı Fertlerinin Cinsiyete Göre Yoksulluk Oranı (%)

Yıl	Cinsiyet	
	Kadın	Erkek
2002	27.19	26.72
2003	28.31	27.92
2004	25.98	25.2
2005	21.01	19,97
2006	18.27	17.32
2007	18.26	17.33
2008	17.52	16.7
2009	19.03	17.1

Kaynak: TÜİK, 2009 Yılı Yoksulluk Çalışması Sonuçları, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6365>, (erişim tarihi: 13.03.2019).

Türkiye’de hanehalkı fertlerinin cinsiyete göre yoksulluk oranına bakıldığında, yoksulluğun erkeklere kıyasla kadınlar arasında daha yaygın olduğu görülmektedir. Ancak kadınlar ve erkekler arasındaki fark çok yüksek değildir. 2009 yılında kadınlarda yoksulluk oranı %19.03 iken erkeklerde bu oran %17.1’dir. Ayrıca tabloya bakıldığında 2002-2009 yılları arasında hem kadınlar hem de erkekler arasında yoksulluğun azaldığı da dikkat çekmektedir.

3.3. TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİNİN KAYNAKLARI

Gelir dağılımı eşitsizliğine birçok faktör etki etmektedir. Bu faktörler içerisinde işsizlik, yüksek enflasyon ve ücretlerdeki gerileme, vergi politikası, kayıt dışı ekonomi, yüksek faiz, döviz kuru, kamu harcamaları ve enflasyonist ekonomi politikaları, bilgiye dayalı üretim teknolojisi ve küreselleşme ile neoliberal iktisat politikaları gibi konulara değinilecektir.

3.3.1. İşsizlik

İktisadi yapısı ne olursa olsun gelişmiş veya gelişmekte olan bütün ülkelerin önemli bir sorunu olan işsizlik, yalnızca ekonomik bir sorun olarak değil sosyal açıdan da önemli bir sorun olarak kabul edilmektedir (Kanca, 2012, s. 2).

Cumhuriyetin kuruluşundan 1980'li yıllara kadar ülkemizde işsizlik oranları düşük seviyelerde seyrettiği için işsizlik önemli bir sorun olarak algılanmamıştır. Bu dönemde ülkemizdeki sanayi kuruluşlarının az sayıda olması, nüfusun önemli bir bölümünün kırsal alanlarda yaşayarak yaşamlarını tarımsal faaliyetlerle idame ettirmesi ve sağlıklı istihdam verilerine sahip olunamaması işsizlik verilerinin düşük olarak yansımada etkili olmuştur (Karaca, 2016, s. 146).

Türkiye'nin serbest piyasa ekonomisine geçişiyle birlikte tarım sektöründeki nüfus sanayi ve hizmet kolunda istihdam olmaya başlamışsa da ülkedeki yüksek işsizlik sorunu halen devam etmektedir (Karaca, 2016, s. 146).

Türkiye'de işsizlik sorununun temelinde işgücü piyasasında tarım toplumu niteliğinin devam ediyor olması ve hızla artan genç nüfusa yeterli istihdam olanaklarının sağlanmaması gibi nedenler yatmaktadır. Bunun yanında ülkemizdeki tasarruf açığına bağlı olarak ülke içindeki yatırımların dış yatırım ve tasarruflarla finanse edilmesi ve ithal bağımlılık oranının yüksek olması etkili olmaktadır (Karaca, 2016, s. 146). İşgücü niteliğinin modern sanayi ihtiyaçlarını karşılamaması, mesleki eğitim-işgücü arasındaki uyumsuzluk ve hızlı teknolojik gelişmeler de Türkiye'de istihdam sorununun boyutunu arttırmaktadır (Kanca, 2012, s. 2).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaygın olan işsizlik sebeplerinden biri kamu açıkları ve bu açıklar nedeniyle ortaya çıkan yüksek faiz oranlarıdır. Hükümetler yüksek kamu açıklarını kapatmak amacıyla piyasadan borçlanmakta ve borç verilebilir fonlara olan talep artışının neden olduğu yüksek faiz oranları yatırımların dışlanmasına neden olmaktadır. Türkiye ekonomisinde uzun yıllar boyunca yaşanan işsizlik sorununun temel nedeni yüksek faiz oranları nedeniyle yatırımların marjinal getirisinin düşmesi ve üreticilerin daha fazla istihdam yaratacak yatırımlardan yerine faiz geliri elde etmeyi tercih etmesidir. Özellikle 1990'lı yıllarda

yaşanan işsizlik sorunlarının temelinde kamu açıklarının neden olduğu yüksek faiz oranları etkili olmuştur (Karaca, 2016, s. 145).

Ülkemizde orta öğretim ve lise döneminde öğrencilerin çalışma hayatına yönlendirilmesini sağlayacak politikaların olmayışı özellikle işgücüne yeni katılanlar açısından işsizlik oranlarını arttırmakta ve genç işsizlerin oranı toplam işsizlik içerisindeki payını yükseltmektedir. Ayrıca yüksek öğrenim çağındaki öğrenciler için uygulanan müfredatın yetersizliği, eğitim sisteminin öğrencileri araştırmaya ve öğrenmeye yönlendirmemesi, eğitim sisteminde öğrencileri gelecek için tercihlerini olgunlaştırmaya yönelik bir mekanizmanın olmaması da işsizliği arttırmaktadır. Yine hükümetin piyasadaki istihdam ihtiyacını öngörerek öğrencileri yeteneklerine göre ihtiyaç olan programlara yerleştirme gibi bir planlaması olmadığı için işsizlik yüksek boyutlara ulaşmaktadır. Bu plansız yapılanma çoğu öğrencinin okuduğu bölümden mezun olduktan sonra uzun süre işsiz kalmasına sebep olmaktadır (Karaca, 2016, s. 144). Bunu yanında, uzun süre iş arayan öğrencilerin iş bulamadıkları zaman diliminde aile bütçesinden harcama yapması ve daha önceki yıllarda düzenli bir gelir elde etmesi gerekirken hayatlarının ilerleyen dönemlerinde istikrarlı bir iş bulmaları nedeniyle gelir dağılımı adaleti bu kesimin aleyhine bozulmaktadır.

Ülkemizde son yıllarda yüksek büyüme oranlarına karşılık işsizliğin arzu edilen seviyeye düşmemesi, Türkiye’de işsizliğin azaltılmasına yönelik iktisadi politikaların yanlışlığını göstermektedir. Çünkü Türkiye ekonomisinde gerçekleşen iktisadi büyüme sermaye yoğun bir büyüme olup, üretimde emek-sermaye bileşim yüzdesi sermaye lehine olmaktadır. Böyle bir gelişme aynı zamanda teknolojinin üretimde yoğun olarak kullanılmasına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Burada içsel büyüme teorisinde belirtilen beşeri sermaye ile büyüme arasındaki ilişkiye uygun olarak beşeri sermaye yatırımlarının arttırılması, büyüme ve dolaylı olarak istihdam üzerinde olumlu etki yaratacaktır (Kanca, 2012, s. 15).

Ülkemizdeki yüksek işsizlik sorununu gösteren tablo 16 aşağıda verilmiştir. Bu tabloya baktığımızda, Türkiye’deki işsizlik oranlarının OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında OECD ortalaması olan %7.6 oranının üzerinde kaldığını görmekteyiz (OECD, 2014, s. 1). Aşağıdaki verilere baktığımızda, Türkiye’nin uzun yıllardır yüksek işsizlik sorunu yaşadığını söyleyebiliriz. 1980-2000 yılları arasında

Türkiye'nin işsizlik ortalaması %8 civarındadır. Bu oran bir anlamda Türkiye'nin doğal işsizlik oranı olarak kabul edilebilir. 2001 krizinden sonra yükselen işsizlik oranı bu ortalamayı %10 düzeyine çıkarmıştır. Aslında istihdamda artış olmasına karşın ortaya çıkan yüksek işsizlik oranının temelinde tarım kesiminde yaşanan dönüşüm yatmaktadır. Tarım kesiminin GSYH'ya katkısı giderek azalmasına paralel olarak tarım kesiminde istihdam edilen ya da öyle görünen nüfus da işsiz kategorisine girmeye başlamıştır. Dolayısıyla bir taraftan da tarım kesiminde açığa çıkan işgücü, işsizliği arttırmaktadır (Eğilmez, 2013).

Tablo 16: Türkiye'de İşgücü Piyasaları Göstergeleri

	1988-99	2000-06	2007-10	2013	2014	2015
Çalışma çağındaki nüfus (bin)	39.486	47.914	51.474	55.982	56.986	57.973
İşgücü (bin)	21.578	23.035	23.364	27.046	28.786	30.208
İstihdam edilenler (bin)	19.881	20.818	20.821	24.601	25.933	27.150
İşsiz (bin)	1.696	2.217	2.542	2.445	2.853	3.058
İşgücüne katılma oranları (%)	54,8	48,1	45,35	48,3	50,5	52,1
İşsiz oranı (%)	7,8	9,6	10,85	9,0	9,9	10,1
İstihdam oranı (%)	50,4	43,5	40,45	43,9	45,5	46,8

Kaynak: TÜİK.

Tablo 16'ya baktığımızda ülkemizde çalışma çağındaki nüfusun ve işgücünün her yıl arttığı görülmektedir. İstihdam edilenlerin sayısı her yıl artmasına rağmen çalışma çağındaki nüfus ve işgücü artışına paralel olarak işsiz sayısı da artış göstermiştir. İşsizlik oranına dönemsel olarak baktığımızda, işsizlik oranlarının istikrarsız bir tablo ortaya koyduğu görülmektedir. İşsizlik oranı 1988-99 döneminde %7,8 iken 2000-06 döneminde %9,6'ya çıkmıştır. Küresel ekonomik kriz döneminde işsizlik oranı %10,85 ile en yüksek seviyeye çıktıktan sonra kriz sonrası düşüş

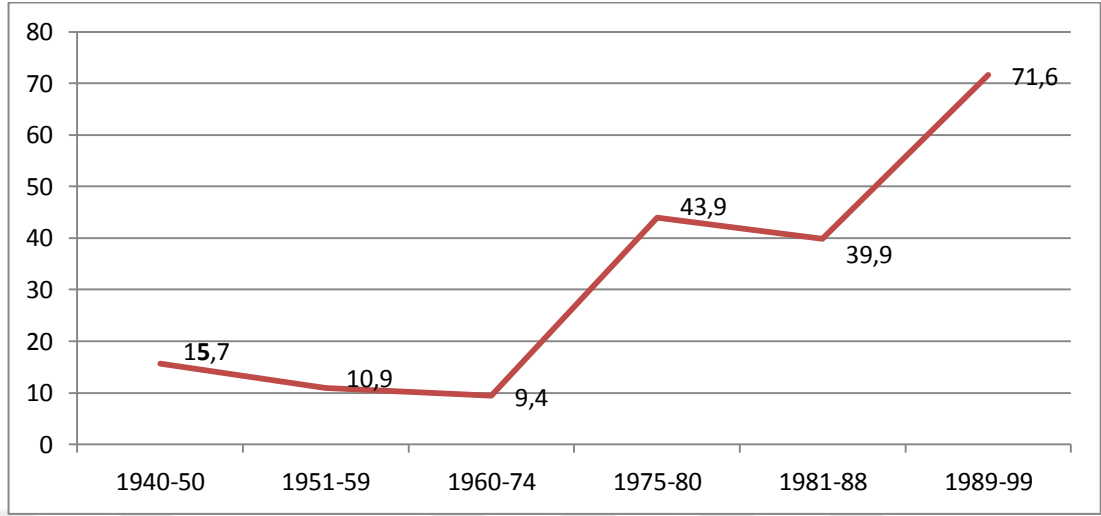
göstererek 2013 yılında %9,0; 2014 yılında %9,9 ve 2015 yılında %10,1 olarak gerçekleşmiştir.

3.3.2. Yüksek Enflasyon ve Reel Ücret ile Maaşlardaki Gerileme

1971’de Bretton Woods sisteminin çökmesiyle ve 1970’li yıllarda ortaya çıkan petrol kriziyle birlikte Türkiye 1970’li yılların ikinci yarısından itibaren yüksek enflasyonla yaşamaya başlamıştır (Yükseler, 2004, s. 1).

1970’li yıllarda ciddi enflasyon ve ödemeler dengesi açıkları hükümetin 24 Ocak 1980 tarihinde IMF ile istikrar programı imzalamasına neden olmuştur. Uygulanan istikrar programı neticesinde 1980 yılında %100’ün üzerinde olan enflasyon oranı iki yılın ardından %30 seviyelerine düşse de sonraki yıllarda özellikle 1990’lı yıllardan ardından bozulan ekonomik istikrarla birlikte enflasyon oranları da tekrar artmıştır. Türkiye’de 1980-2002 döneminde enflasyonun yapısal bir sorun haline gelmesinde ve kronikleşmesinde temel nedenlerden biri, bütçe açıklardır. 2002 ve sonrasında mali disiplinle birlikte bütçe açıklarında sağlanan iyileşmeyle bu yapısal sorun kısmen giderilmiş ve son yıllarda düşük haneli enflasyon oranları yakalanmıştır (Karaca, 2016, s. 128-129).

Şekil 2: Dönemler İtibariyle Ortalama Enflasyon Oranları (1940-1999) (%)

Kaynak: Hasan Durmuş, “Türkiye’de Enflasyon Hedeflemesi: Örtük ve Açık Enflasyon Dönemleri Üzerine Bir Değerlendirme, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 2018, s. 9.

Şekil 2’ye bakıldığında 1970’li yılların ikinci yarısından itibaren Türkiye’nin iki haneli yüksek enflasyon oranlarıyla yaşamaya başladığı yıllar olduğu görülmektedir. Dönemler itibariyle enflasyon oranlarına bakıldığında 1960-1974 döneminde ortalama %9,4 olan enflasyon oranı 1975-1980 döneminde %43,9’a çıkmıştır. 1981-1988 döneminde ortalama enflasyon oranı azalış gösterse de 1989-1999 döneminde ülke tarihinin en yüksek seviyelerine çıkarak %71,6 seviyesinde gerçekleşmiştir.

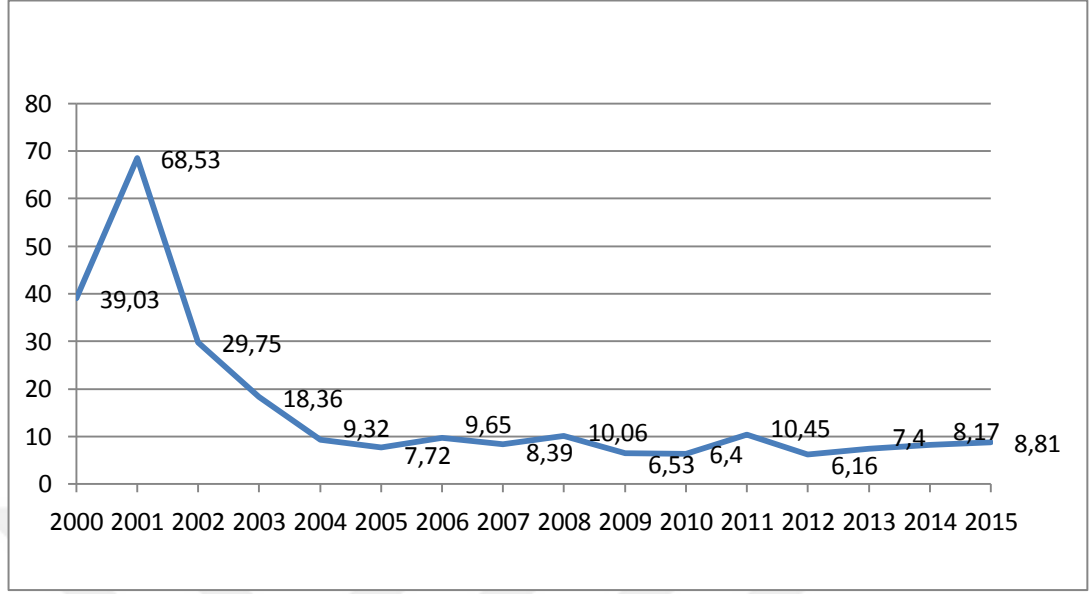
1980’li yıllara kadarki dönemde Türkiye ekonomisinin büyüme ve sanayileşme politikalarının temelini dışa kapalı ithal ikameci sanayileşme stratejisi oluşturmuştur. İthal ikameci sanayileşme stratejisi, 1960’lı yıllardan 1970’li yılların başlarına kadar başarılı bir şekilde uygulandığından enflasyonun çift haneli rakamlara ulaşmadığı şekil 2’de görülmektedir. 1970’li yıllardan itibaren tüketim alışkanlıklarının değişmesiyle ve köyden kentte yoğun göçlerin başlamasıyla birlikte iç talepte büyük bir artış görülmüştür. İthal ikameci sanayileşme stratejisi 1970’li yıllara kadar başarılı olmuş ancak iç talebin artmasına bağlı olarak sanayide ara ve yatırım mallarına talebin artmasıyla birlikte ithal malların fiyatlarında artış olmuştur. İthal malların fiyatlarındaki artışa paralel olarak yerli sanayinin yurt dışından

teknoloji transfer etme zorunluluğu, döviz kaybına ve döviz darboğazına sebep olmuştur (Durmuş, 2018, s. 9-10)

1974 yılında petrol krizinin yaşanmasıyla birlikte ithal ikameci politikaların uygulanmasında büyük sorunlar yaşanmıştır. 1970 yılında gerçekleştirilen devalüasyon ve sanayinin önemli bir girdisi olan petrolün sürekli olarak fiyatının artması, ara mallarının fiyatlarını arttırdığından yüksek enflasyona neden olmuştur. Dolayısıyla ithalattaki sıkıntılar sanayi sektöründe üretimi daralttığından enflasyonun artması sonucunu getirmiştir. Şekil 2’de görüldüğü gibi 1975-1980 döneminde ortalama enflasyon oranı artmıştır. Buna karşın, 1980’li yıllarda ihracata yönelik bir büyüme modelinin benimsenmesi ve birtakım yapısal reformların gündeme gelmesiyle enflasyon oranı bir önceki dönem ortalamasının altında gerçekleşmiştir. 1989 yılından itibaren sermaye hesabındaki liberalizasyon kısa dönemde sermaye girişlerinde önemli artış yaratarak ekonomiyi dış gelişmelere daha açık hale getirmiştir. Bu dönemde beklenen enflasyonda önemli artışlar olurken bu dönemin ortaya çıkardığı belirsizlik ve tüketim ağırlıklı büyüme, sanayii yatırımlarının yavaş artmasına neden olmuştur. Bu durumun sonucu olarak büyüme oranı düşerken enflasyon oranı önemli ölçüde artmıştır (Durmuş, 2018, s. 10).

Ülkemizde enflasyon oranlarının yüksek olması, özellikle ücret ve maaşla çalışanların sabit gelirini reel olarak düşürdüğünden gelir dağılımı bu kesimin aleyhine bozulmaktadır.

Şekil 3: Yıllar İtibariyle Enflasyon Oranları² (2000-2015) (%)

Kaynak: TÜİK.

Şekil 3'e baktığımızda 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren başlayan ve yüksek ve istikrarsız enflasyon oranlarının 2001 krizine kadar devam ettiği, 2001 yılında enflasyonun %68,53 seviyesini gördükten sonra başladığı ve ancak 2004 yılında %9,32 ile tek haneli rakamlara düştüğü görülmektedir. 2001 krizinden sonra enflasyon oranının tek haneli rakamlara düşürülmesinde Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı çerçevesinde mali disipline sadık kalınması, kamu borç yükünün önemli ölçüde düşürülmesi, bütçe açıklarının makul düzeye indirilmesi ve bu dönemde siyasi iktidarın kararlılığı etkili olmuştur. Son yıllarda ülkemizdeki enflasyon oranları tek haneli rakamlara düşse de şekil 3'ün gösterdiği 2000-2015 döneminde OECD ülkelerinin enflasyon oranlarının ortalamasının %2,22 olduğunu düşündüğümüzde Türkiye'deki enflasyon oranlarının hala OECD ülkelerindeki enflasyon oranlarının oldukça üzerinde olduğu görülmektedir (OECD, <https://data.oecd.org/price/inflation-cpi.htm>).

Netice itibariyle yüksek enflasyon, tek haneli rakamlara düştüğü 2004 yılına kadar ücretli kesimin satın alma gücünü önemli ölçüde etkilemiştir. 2004 yılından

² Tabloda 2000'den 2004'e 1994 bazlı, 2005 ve sonrası için ise 2003 bazlı enflasyon oranları verilmiştir.

itibaren enflasyonun önemli ölçüde azaltılması, gelir dağılımı bakımından önemli bir gelişme olurken ülkemizdeki enflasyon oranlarının OECD ülkeleri ortalamasının oldukça üzerinde olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda enflasyonun gelir dağılımını ücretli kesimin aleyhine bozmaya devam ettiğini söyleyebiliriz.

3.3.3. Vergi Politikasındaki Gelişmeler

Vergi politikalarının gelirin yeniden dağılımı etki eden araçlardan olduğunu belirtmiştik. Ülkemizdeki vergi politikasına baktığımızda dolaylı vergilerin toplam vergi gelirlerinin içindeki payının yüksekliği, gelir dağılımının bozulmasında etkili olduğunu göstermektedir.

Piyasada kendiliğinden oluşan ve adil olmayan gelir dağılımı yapısı, vergilerin sosyal amacına uygun olarak düşük gelirli kesimlerin lehine dizayn edilmesiyle sağlanabilir. Vergi politikaları belirlenirken ödeme gücünün dikkate alınması, vergilerin niteliği, vergilerin denetim düzeyi ve vergilerin yansıtılması gibi durumların göz önünde bulundurulması gerekir. Ancak aşağıdaki tabloda ülkemizdeki vergi sisteminin vergilendirmede adalet ilkesini gözetmekten uzak olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 17: Türkiye’de ve OECD Ülkelerinde Dolaylı-Dolaysız Vergilerin Dağılımı

Yıllar	TÜRKİYE		OECD	
	Dolaysız Vergiler	Dolaylı Vergiler	Dolaysız Vergiler	Dolaylı Vergiler
1960	%39	%61	%61	%39
1970	%38	%62	%64	%36
1980	%63	%37	%67	%33
1990	%52	%48	%67	%33
2000	%41	%59	%67	%33
2010	%32	%68	%67	%33
2014	%32	%68	%68	%32

Kaynak: Coşun Karaca, *Türkiye’nin Güncel Ekonomik Mali Sorunları ve Politikaları*, Ekin Yayınevi, Bursa, 2016, s. 318.

Tabloya 17’ye göre, Türkiye’de 1960’lı ve 1970’li yıllarda dolaylı vergilerin oranı, dolaysız vergilerden yüksekken 1980’de dolaysız vergilerin toplam vergi geliri içerisindeki oranı %63’e kadar yükselmiştir. Ancak küreselleşmenin ikinci dönemine denk gelen 1980 sonrası dönemde liberalleşme ile birlikte dolaysız vergilerin payı sürekli olarak azalırken dolaylı vergilerin payı da sürekli olarak artmıştır. 2014 yılına gelindiğinde ise Türkiye’de toplam vergi gelirleri içerisindeki dolaylı vergi oranı %68 iken dolaysız vergi oranı ise %32 olarak gerçekleşmiştir. Ortaya çıkan bu tablo, Türkiye’de vergi yükünün çoğunun dolaylı vergilerden oluştuğunu ve vergi yükünün çoğunun harcama ve tüketim üzerinde olduğunu göstermektedir. Bu durumun OECD ülkelerinde ise tersi olduğu görülmektedir. Tabloya bakıldığında OECD ülkelerinde dolaylı ve dolaysız vergi oranlarında yıllar içinde ciddi bir kırılmanın olmadığı ve ülkemize göre istikrarlı olduğu görülmektedir. 1960 yılında OECD ülkelerinde dolaylı vergi oranı %39 iken yıllar içinde azalan bu oran 2014 yılında %32 olarak gerçekleşmiştir. Dolaylı vergi oranı ise 1960’da %61 iken yıllar içinde artarak %68 olmuştur. Türkiye ve OECD ülkeleri mukayese edildiğinde, Türkiye’de vergi yükünün çoğunun harcama ve tüketim üzerinde olduğu buna karşın OECD ülkelerinde vergi yükünün gelir üzerinde olduğu söylenebilir.

Günümüzde her ne kadar gelişmiş ülkelerde vergi sistemleri dolaysız vergilerden dolayı vergilere doğru bir trend içerisinde olsa da o ülkelerdeki gelir seviyesi, sosyal nitelikli transfer harcamaları, sosyal güvenlik sisteminin yaygınlığı, KDV oranlarının harcama kalemlerinin hane halklarının bütçesindeki önemlerine göre kategorize edilmesi ve asgari geçim seviyesinin altında bulunan sosyal katmanlara gelirlerinin arttırılması amacıyla geliştirilen direkt müesseseler ve mahiyetteki diğer uygulamalar nazara alındığında tüketim üzerinden alınan vergiler öznel bir hal almakta ve bu vergilerin gelir üzerindeki menfi özelliği ortadan kalkmaktadır. Ancak bahsi geçen müesseseler ülkemizde mevcut olmayıp, vergilerin mali amacı ön planda tutulmakta ve hiçbir şahsileştirme yapılmadan, yoksul-zengin ayrımı gözetilmeden KDV her kesime eşit olarak uygulanmaktadır. Bu ise düşük gelirli grupların marjinal harcamaları üzerindeki vergi yükünü çekilmez kılarken yüksek gelirli grupların marjinal harcamaları üzerindeki vergi yükünü hafifletmektedir (Yüce, 2002, s. 18).

3.3.4. Kayıt Dışı Ekonomi

Kayıt dışı ekonominin tanımı konusunda fikir birliği yoktur ve farklı isimlerle anılmaktadır. Bunun bir nedeni ekonomik faaliyetlerin çeşitliliğidir. Bu nedenle literatürde kayıt dışı ekonomi ikincil, paralel, gayri resmi, yeraltı, gölge, kara, gizli, görünmeyen, kayıt dışı, formel olmayan, düzensiz ekonomi olarak da anılmaktadır. Literatürde kayıt dışı ekonomini çeşitli tanımları yapılmıştır (Erkuş ve Karagöz, 2009, s. 128). Schneider'e göre kayıt dışı ekonomi, katma değere katkıda bulunan ve milli muhasebe geleneklerine göre milli gelire dahil edilmesi gereken, ancak halihazırda kaydedilmemiş tüm iktisadi faaliyetlerdir (Schneider, 1986'dan akt. Erkuş ve Karagöz, 2009, s. 128).

2003-2013 dönemi için farklı ekonomik yöntemler kullanılarak elde edilen tahmin sonuçları, Türkiye'deki kayıt dışılık oranlarının; AB-15 ülkelerinden ve beş ülke (Bulgaristan, Romanya, Hırvatistan, Litvanya ve Estonya) dışında diğer AB-13 ülkelerinden yüksek olduğunu göstermektedir. Avrupa Birliğinde yer almayan Norveç ve İsviçre ülkelerinde kayıt dışılık oranları Türkiye'ye kıyasla oldukça düşük

düzyededir. Çalışma sonuçlarına göre İsviçre GSYH'ya oranla %8,3 ile Avrupa ülkeleri içinde en düşük kayıt dışılık oranına sahipken Bulgaristan %33,2 ile en yüksek kayıt dışılık oranına sahiptir. Söz konusu dönemde Türkiye'nin kayıt dışılık oranı ise %29,2'dir (Karaca, 2016, s. 189).

Kayıt dışı ekonomi, bir ülkenin potansiyel verimliliğini yakalamasını engelleyerek büyüme performansını olumsuz etkiler. Bu olumsuzluğun vurgulanması kayıtdışı ekonominin bütün yönleriyle anlaşılması bakımından önem arz etmektedir. Kayıtdışı ekonominin olumsuz etkilerinden biri de sosyal güvenlik kurumlarının finansal durumlarına yöneliktir. Kayıt dışı ekonomi büyük bir hacme sahip olduğunda sosyal güvenlik kurumları yeterli miktarda fon toplayamamakta ve finansal zorluklar ortaya çıkabilmektedir. Yeterli miktarda fonlanamayan sosyal güvenlik kurumları ise alt gelir gruplarına yönelik sosyal transferler yapamadığından alt gelir gruplarının hayat koşulları iyileştirilemez ve sosyal adalet olumsuz etkilenir (Aslanoğlu, 2008, s.203). Ayrıca kayıt dışı ekonomide çalışanların büyük bir kısmı düşük ücretle çalıştığından ve sosyal güvenlikten yoksun olduklarından hükümetler üzerinde yük oluşturmaktadır (Erkuş ve Karagöz, 2009, s.130). Kayıt dışı ekonomiye gelir dağılımı açısından bakıldığında, kayıt dışılığın hem nedeni hem de sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kayıt dışı ekonomi, bütçe gelirlerini etkileyerek dolaylı olarak gelir dağılımını olumsuz etkileyebilir. Kayıt dışı ekonominin büyüklüğü vergi gelirlerini azalttığı için gerekli altyapı, sağlık, eğitim vb. yatırımların yeterli düzeyde yapılamaması neden olmaktadır. Telafi edici önlemler ise (kamu tarafından üretilen mal ve hizmetlerin fiyatlarının arttırılması veya vergilerin arttırılması) enflasyonist etkiler ortaya çıkaracaktır (Erkuş ve Karagöz, 2009, s. 130).

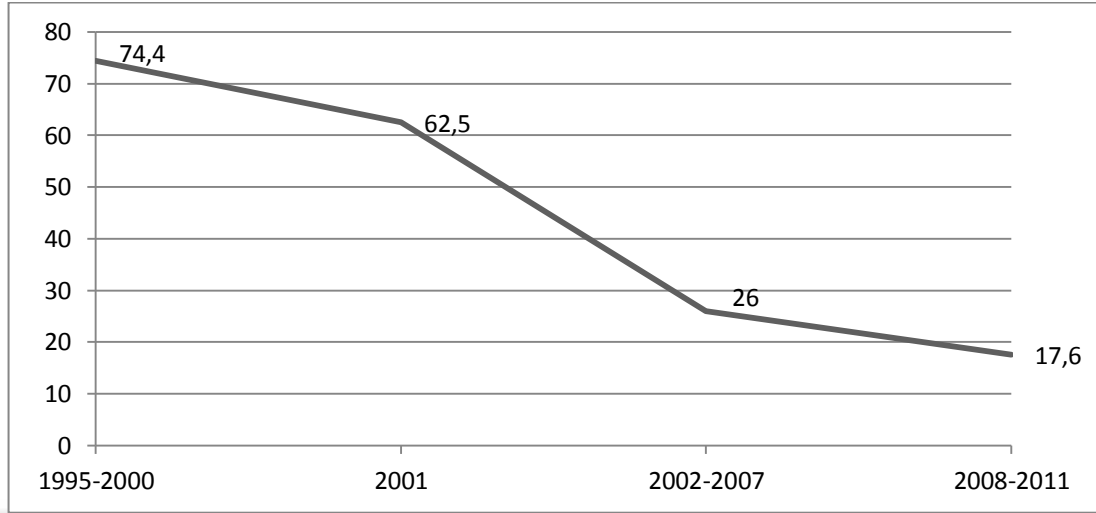
Öbür taraftan, ülkenin refah düzeyi, istihdam, fiyatlar genel seviyesi ve gelir dağılımı konularındaki iktisadi gerçeklerin doğru şekilde belirlenememesi şeklinde ortaya çıkan istatistiki kayıt dışılık, etkin ve doğru politikalar ile kaynakların doğru yönlendirilmesi amacını taşıyan gelir dağılımını iyileştirmeye yönelik politikaları başarısızlığa uğratmaktadır (Aslanoğlu, 2008, s. 205).

3.3.5. Faiz

Faiz hadlerinin yükselmesi, kâr, faiz ve rant gelir grubu denilen kesimin milli gelirden aldıkları payları yükselttiğinden fonksiyonel gelir dağılımının bozulmasına neden olur.

2001 sonrası dönemde faiz cephesinde olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Geleneksel olarak yüksek kaynak kullanımı gereksinimi içerisinde olan Türkiye ekonomisinde bir türlü arttırılamayan tasarruflar doğal olarak yüksek faiz uygulamalarına neden olmuştur. Özellikle mali disiplinden uzak kamu kesiminin katkılarıyla meydana gelen yüksek faiz, özel kesimin mali kaynak kullanma talebini baskıarken ortaya çıkan kaynakların kamu kesimi tarafından kullanılmasına imkân tanımıştır. Bu tarz kaynak kullanım şekline 1990'lı yıllar boyunca devam edilmiş ve faizler sürekli olarak yüksek tutulmuştur. Kamu kesiminin mali disiplinden uzaklaşması kaçınılmaz olarak iç borçlanmayı ve iç borç stokunda artışı beraberinden getirmiştir. Bu da hazinenin diğer giderlerinin yanında yüksek faiz ödemeleri yapmasına yol açmıştır. Bu dönemde faiz ödemesi yapılan kesimlerin gelirlerinde ciddi artışlar olmuş ve durum, gelir dağılımını olumsuz etkilemiştir (Selim, Günçavdı ve Bayar, 2014, s. 53).

Şekil 4: Dönemler İtibariyle Nominal Faiz Oranları (1995-2011) (%)

Kaynak: Raziye Selim, Öner Günçavdı ve Ayşe Aylin Bayar, *Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı Eşitsizlikleri: Fonksiyonel Gelir Kaynakları ve Bölgesel Eşitsizlikler*, TÜSİAD Yayınları, İstanbul, 2014, s. 43.

Şekil 4’e bakıldığında 1995-2000 döneminde ortalama nominal faizlerin %74 düzeyinde seyretmesi yüksek faiz uygulamasının ulaştığı boyutu göstermektedir. 2001 sonrasında başarılı ekonomi politikaları sonrasında nominal faizler ortalama olarak %26 seviyesine düşmüştür. Ayrıca 2007-2011 döneminde düşük faiz uygulamasına devam edilmesi, orta ve uzun vadede ekonominin maruz kaldığı kaynak sıkıntısının mali piyasalarda oluşturduğu talep baskısının azaldığını göstermektedir. Bu da faizlerdeki düşüşün gelir dağılımı üzerindeki olumlu etkisinin devam etmesine olanak tanımıştır (Selim vd., 2014, s. 54).

3.3.6. Döviz Kuru

Kişi başına milli gelirin aşındığı beş yıllık durgunluk dönemi 2002 yılında son bulmuştur. Bir önceki yıl yaşanan krizin ağır toplumsal sonuçları zirveye çıkmıştır. Öte yandan önceki üç yılda IMF ile imzalanan anlaşmalar sayesinde kredi akımları başlamış; yakın geleceğin döviz ihtiyaçları güvenceye alınmıştır. Kemal Derviş’in Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’nın hedefleri ve araçları belirlenmiş,

yasal çerçevesi kesinleşmiştir. Benimsenen ölçüde iktisat politikalarında belirsizlik son bulmaktadır (Boratav, 2018, s. 241).

2001 sonrası politikaların olumlu bir sonucu da döviz kuru üzerinde olmuştur. 2001 öncesi dönemlerde oynaklık gösteren ₺/\$ kuru, 2001 sonrasında nispeten istikrara kavuşmuştur. Enflasyondaki düşüşün ve yüksek oranlı sermaye girişlerinin neden olduğu nominal kurlarda görülen düşüş, TL'nin reel anlamda değer kazanmasına ve satın alma gücünde artışa neden olmuştur. Özellikle bu dönemde uluslararası piyasalardaki likidite bolluğunun etkisiyle sermaye girişlerinin artması TL'ye olan talebin artmasına ve reel olarak değer kazanmasına yol açmıştır. Ancak ortaya çıkan bu durum Merkez Bankası'ndan ziyade özel sektörün kredi genişlemesine neden olmuştur. İktisadi birimlerin borçlulukları artarken bu durum daha önceki dönemlerde mali kaynak yetersizliği sebebiyle ertelenen harcamaların yapılmasına imkân tanımıştır. 2007 sonrası yapısal reformların yavaşlaması talep artışına yavaş tepki veren ve/veya tepki veremeyen yerel üretim sonucunda ithalat devreye girmiş, ekonomi büyük cari açıklara maruz kalmıştır (Selim vd., 2014, s. 54).

TL'nin reel anlamda değerlendirilmesi kaçınılmaz olarak üretim üzerinde olumsuz etkiler doğurmuş ve arzın olumlu çevresel koşullara yeterli miktarda tepki vermesini engellemiştir. Artan talebin sebep olduğu büyüme, kullanılan kaynakların kesimsel olarak yeniden dağılımına yol açmıştır. Likidite bolluğunda talebin yöneldiği bu yeni alanlarda artan ekonomik faaliyetler, yine bu kesimde üretim faaliyetlerinde bulunan gelir gruplarının gelirlerinde görece olarak artış yaşanmasına neden olmuştur. Uluslararası rekabetin çok daha az hissedildiği alanlar (bankacılık, ticaret, inşaat ve diğer hizmet sektörlerinde) bu dönemdeki büyümenin en önemli kaynağı olmuştur. Birçok yatırımcı sanayi sektöründe kullandığı kaynakları inşaat gibi yüksek kâr marjına sahip alanlara yönlendirmiştir. Bu durumun sonucunda 2001 öncesi yüksek faiz gelirleri üzerinden faaliyet dışı kazanç elde edenler, 2002 sonrasında ellerindeki fazla kaynağı inşaat sektöründe değerlendirmeye başlamışlardır (Selim vd., 2014, s. 54).

3.3.7. Kamu Harcamaları ve Enflasyonist Ekonomi Politikaları

Kamu harcamalarının iktisadi faaliyetleri içerisindeki görece konumu, kamuoyunu yakından ilgilendirmektedir. Kamu harcamaları uluslararası mali sistemlerde iktisat politikalarının başarısında fiyat istikrarı, işsizlik ve refah seviyesi üzerinde etkili olmaktadır. Bu yüzden kamu harcamalarının hangi amaçla yapıldığı, iktisadi karar birimlerine nasıl yansıtıldığı, nasıl kullanıldığı ve yönetildiği ülke ekonomileri üzerinde oldukça önemlidir (Kanca ve Bayrak, 2016, s. 170).

Devletin kamu harcamalarıyla birincil gelir dağılımını değiştirebileceği belirtilmiştir. Gelir dağılımının daha adaletli hale gelmesi yahut kötüleşmesi yapılan kamu harcamalarından toplumun hangi kesiminin faydalandığı belirleyici olmaktadır. Şayet yapılan harcamalardan düşük gelirli faydalanırsa marjinal tüketime bağlı olarak toplam talepte artış olacak hem de gelir dağılımı iyileşecektir. Aksi halde ise yani harcamalardan yüksek gelirli faydalanırsa marjinal tasarrufa bağlı olarak toplam talepte düşüş olacak ve gelir dağılımı kötüleşecektir. Devlet borçlanmasından kaynaklanan ve kamu harcamaları içerisindeki payı artan faiz ödemeleri, devlete borç veren sermayedarların gelirlerini arttıracığından ikinci durumdaki gibi gelir dağılımındaki adaletsizliği arttıracaktır (Bulut, 2013, s. 11).

Kamu harcamaları ekonomik istikrarın sağlanması, kalkınmanın sağlanması ve gelir dağılımının iyileştirilmesi amacını taşıyan iktisadi politikanın önemli bir aracıdır (Akdemir ve İlğün, 2011, s. 179).

Ölçsüz ve hesapsız olarak yapılan kamu harcamaları, kamu harcamaları sorununu gündeme getirmektedir. Ortaya çıkan istikrarsızlıklarda (üretim, tüketim, tasarruf, yatırım, cari açık, istihdam ve gelir dağılımı gibi konularda) kamu açıklarının ve finansmanın önemli payı vardır (Kanca ve Bayrak, 2016, s. 171).

Hükümetlerin artan kamu harcamaları ve bu harcamaların finansmanında kullandığı yöntemler, enflasyonun ortaya çıkmasında önemli bir etkidir. Hükümet harcamalarının cari, yatırım ve transfer harcaması olarak üçe ayrıldığı düşünüldüğünde bu harcamalarda ortaya çıkan artış, doğrudan ve dolaylı olarak enflasyon üzerinde etki göstermektedir (Karaca, 2016, s. 132).

Türkiye’de 1980-2002 döneminde yüksek enflasyonun önemli bir sorun olduğu ve 2002 sonrasında mali disiplinle bu sorunun kısmen giderildiği ve son yıllarda düşük enflasyon rakamlarına ulaşılabildiğine değinildi. 2000’li yıllara kadar geçen sürede enflasyon kalıcı olarak düşürülememesinde; kamu sektörünün yüksek düzeylere ulaşan bütçe açıkları, bütçe açıklarının para basılarak finanse edilmesi, politik istikrarsızlıklarla birlikte uygulanan popülist politikalar, ekonomik birimlerin sürekli enflasyonist beklenti içinde olması, döviz kuru ayarlamaları ve ithal girdi maliyetlerinde artışlar, KİT’lerden kaynaklanan sorunlar, kamu sektörünün yüksek düzeylere ulaşan bütçe açıklarını iç borçlanma ile finanse etmesi ve yükselen faiz oranlarının yatırımları dışlayarak üretimin düşmesi gibi sorunlar olduğunu göz önüne aldığımızda Türkiye’de enflasyonun ortaya çıkmasında temel nedenin bütçe açıkları olduğu görülmektedir (Karaca, 2016, s. 129-130).

3.3.8. Bilgiye Dayalı Üretim ve Teknoloji

Teknolojik bilgi birikimi, ulusal düzeyde potansiyel olarak farklılık gösterdiğinden ülkeler arası gelir farklılıklarını etkileyen bir faktördür (Acemoğlu ve Dell, 2010, s. 172). Teknolojik bilgi birikimine sahip ülkelerin en temel avantajı, piyasada lider konumda olmaları ve yaptıkları inovasyonlarla rekabet avantajlarını sürekli kılmalarıdır (Topkaya, 2017, s. 121).

Teknolojik gelişme düzeyinin yetersiz olduğu ülkelerde gelirin hakça paylaşımının sağlanması için gerekli kaynakları oluşturmak ve bu amaca yönelik düzenlemeleri hayata geçirmek büyük zorluklar taşımaktadır. Emek yoğun ya da sermaye yoğun teknolojilerin tercih edilmesi gelir dağılımını yakından etkilemektedir. Artık her geçen gün emek yoğun teknolojilerin yerini sermaye yoğun teknolojiler almaktadır. Sermaye yoğun teknolojilerin tercih edilmesi doğal olarak sermayenin payını üretimde hızla arttırırken emeğin özellikle de niteliksiz emeğin payı ise azalmaktadır. Emekten tasarruf eden mikro elektronik teknolojilerin kullanılmaya başlanması öncelikle niteliksiz emeğe olan talebi azaltmaktadır. Sermaye yoğun teknolojilerin yaygınlaşması ile niteliksiz emeğe olan işgücü talebi azalmakta ve emeğin yaratılan gelirden aldığı pay düşmektedir. Teknolojik gelişme

nitelikli işgücünün verimliliğinde artışlara neden olacağı için nitelikli emeğin lehine sonuçlar doğurmaktadır. Yalnızca nitelikli emek teknolojik gelişmelerden avantaj elde etmektedir (Öztürk N. 2017, s. 31). Burada Türkiye'nin işgücü piyasasında tarım toplumu niteliğinin devam etmesi ve işgücünün modern sanayi ihtiyaçlarını karşılamaması gibi temel sorunlarına gelir dağılımını belirleyen bir faktör olmaları açısından dikkat çekmek gerekir.

3.3.9. Neoliberal Politikalar ve Küreselleşme

Küreselleşmenin gelir bölüşümü açısından en önemli özelliği, Bretton Woods döneminin müdahaleci ve ulusal ekonomilere daha fazla faaliyet alanı sağlayan kurum ve politikalarının yerini piyasa süreçlerine daha fazla ağırlık veren neoliberal politikaların almasıdır (Pamuk, 2018, s. 332-33).

1980'den önce uygulanan iç birikime dayalı ithal ikameci sermaye birikim süreci, bu modele uygun bir bölüşüm ilişkisine sahip olmuştur. Bu sürecin birikim modeli, iç talebe dayalı olduğu için hem ücretlilerin hem de küçük üreticilerin gelirleri açısından talep yaratıcı bir bölüşüm özelliğine sahiptir. Bu özelliğin belirleyiciliğinde sermayenin, görece yüksek ücret sağlayan sendikacılığa, taban fiyatları genellikle enflasyon üzerinde belirleyen popülist bir destekleme politikasına ve devlet harcamalarıyla dolaylı bir gelir sağlayan popülist devlet nosyonuna ciddi bir itirazın olmaması etkili olmuştur. Bunun sonucunda, kamu harcamalarının bölgesel dağılımı oy kaygısıyla yaygınlık göstermiş; ekonomik olarak rasyonel olmasa da kamu harcamaları ve yatırımları, giderek hızlanan enflasyon karşısında alt ve orta gelir gruplarının kayıplarını telafi edecek etkiler yaratabilmiştir (Sönmez, 2001, s. 63-64).

24 Ocak "İstikrar Kararları" hayata geçirildiğinde temel amacı kısa vadede ödemeler dengesini iyileştirerek ve enflasyonu düşürerek istikrar sağlamak olan, uzun vadede ise piyasaya daha fazla ağırlık veren ve dışa, özellikle de ihracata yönelik bir ekonomi oluşturulmaya çalışılmıştır (Pamuk, 2018, s. 265).

1980 yılı birçok alanda olduğu gibi bölüşüm ilişkileri için de yeni bir dönemin miladı olmuştur. İç talebe dayalı birikim modelinin ömrünü tüketmesiyle, yerine inşa edilmeye başlanan ihracata dönük ya da dışa açılımcı ekonomi modeli, başta ihracat olmak üzere döviz kazandırıcı faaliyetleri özendirirken, bu faaliyetlerle dünyada rekabet gücü elde edebilmesi için bölüşüm ilişkilerini de ters yüz etmiştir. Dış dünyada rekabet gücü olacak mal ve hizmetleri en az maliyetle üretmenin yolu ücret girdisini olabildiğince ucuza mal etmeye, özellikle gıda, tekstil olmak üzere tarıma dayalı endüstrinin hammaddesini temin eden tarım kesiminden bu hammaddeleri ucuza almaya, devlet gelir ve giderlerini de dışa açılmaya hizmet edecek bir dönüşüme zorlamıştır. Devleti küçültme, özelleştirme, vergi yükünün sermayedarlardan ücretli kesime yıkılması, dışa dönük yatırımların devlet tarafından mali teşviki bu dönüşümün bazı unsurlarıdır (Sönmez, 2001, s. 64).

Küreselleşme sürecinde ticaretin serbestleşmesinden sonra uluslararası sermaye akımlarının hacminde büyük artışlar olmuş, yeni yatırım araçları piyasaya girmiştir. Hem doğrudan yabancı sermaye yatırımları hem de kısa vadeli sermaye akımları, 1980'li yıllardan itibaren özellikle de 1990 yıllardan itibaren büyük ivme kazanmıştır. Ancak meydana gelen mali krizler (Doğu Asya, Rusya, Türkiye, Meksika, Brezilya, Arjantin) özellikle kısa vadeli sermaye akımları üzerinde yeniden düşünülmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler, kısa vadeli sermayeyi ancak yüksek faiz oranlarıyla elde tutabilmekte ve ülke risklerinde küçük bir değişme hemen sermaye kaçışıyla sonuçlanmaktadır (Danışoğlu, 2004, s. 220).

Türkiye'de gelir dağılımının adaletsiz olması yeni bir olgu değildir. Ancak 1980 sonrası dönemde 24 Ocak kararlarıyla başlayan ve 12 Eylül askeri darbesiyle devam eden süreçte yeniden şekillenen bölüşüm ilişkileri 2000'e gelindiğinde ciddi bir eşitsizlik tablosu ortaya çıkarmıştır (Sönmez, 2001, s. 64).

1980'lerde piyasa ağırlıklı politikalara uygulanmaya başladıktan sonra tarımsal gelirlerin ve ücretlerin gerilemesi ve istihdam artışlarının sınırlı kalması, 1990'lı yıllarda ise iktisadi büyümenin yavaşlaması, giderek artan enflasyon ve faizler, gelir dağılımının bozulmasına ve yoksulluğun yaygınlaşmasına yol açmıştır (Yükseker, 2009'dan akt. Pamuk, 2018, s. 292-293).

2001 krizinden sonra kurulan Ak Parti hükümetleri döneminde ise bir yandan ortalama gelirlerde yüzde 30'u aşan artışlar, öte yandan da kamu kesimi borçlarının ve faiz ödemelerinin azaltılmasından sonra sağlık ve sosyal yardım harcamalarında gerçekleşen artışlar sayesinde 1990'larda artan yoksulluk bir miktar azalmıştır. Ancak 2001 sonrasında ücretlerin satın alma gücünün kişi başına gelirden çok daha az artması, iktisadi büyümenin sağladığı ek gelirin kent ekonomisi içinde eşitsiz bir biçimde paylaşıldığını göstermektedir. Neoliberal politikalar döneminde gelirin bölüşümüne genel olarak bakıldığında, kent ekonomisi içinde emeğinin payının büyük ölçüde gerilediği görülmektedir. Artan gelir eşitsizliklerinin en önemli unsuru, kent ekonomisi içindeki eşitsizlikler olmuştur. Bu durum dünya ölçeğinde gözlemlenen genel eğilimlerle paralellik gösteriyor (Pamuk, 2018, s. 334).

3.4. TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI ADALETİNİN SAĞLANMASINA YÖNELİK ÖNERİLER

Piyasa tarafından oluşturulan gelir dağılımı, çoğu zaman eşitsiz bir gelir dağılımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eşitsizliğe karşılık devletin, gelirin hakça paylaşılması için kamu gelir ve harcamalarıyla gelir dağılımına müdahale ederek birincil gelir dağılımını değiştirmesi gerekir. Gelir dağılımının iyileştirilmesine yönelik politikalar, başta hükümet olmak üzere politika karar birimlerince belirlenip uygulanmaktadır.

Sosyal devlet anlayışının doğal bir sonucu olarak devletler, hem ekonomik gelişmeyi gerçekleştirmek hem de bu gelişmeden elde edilen faydayı toplumun her kesimine yaymak için yoğun çaba sarf ederler. Öncelikle gelirin oluşum sürecinde gelir farklılıklarını azaltan önlemler alınmaktadır. Gelirin oluşumundan sonra ise gelir dağılımında adaleti sağlayacak ve eşitsizliği azaltacak müdahaleler söz konusu olabilmektedir. Gelirin adil bir şekilde paylaşılması, devletin ekonomik ve sosyal görevlerinin başında gelmektedir (Öztürk N. 2017, s. 257-258).

Gelir ve servet vergileri vergilemede şahsileştirmeye uygun vergiler olduğundan gelir dağılımındaki adaletsizlikleri düzeltici işlev görmekte buna karşın KDV gibi dolaylı vergiler, dar gelirli ailelerin reel gelirlerini düşürerek yaşamlarını

daha da zorlaştırmaktadır. Bu sebeple ülkemizde dolaylı vergilerin ağırlıklı olduğu yapının dolaysız vergiler yönünde değiştirilmesi gerekmektedir (Karaca, 2016, s. 237).

Negatif Gelir Vergisi: Negatif gelir vergisi de ülkemizde gelir dağılımının iyileştirilmesi için bir çözüm olabilir. Gelir seviyesi belli bir gelirin altına düşen bireyler için devlet ayni ve nakdi olarak asgari bir geliri garanti edebilir. Bu uygulamanın benzerleri ABD’de “kazanılmış gelir vergisi kredisi” ve İngiltere’de “çalışana vergi kredisi” ismiyle uygulanmaktadır. Her iki uygulamanın da diğer sosyal yardımlardan farkı, çalışana da kapsama dahil etmesidir. Yani işsizlik, hastalık veya malullük nedeniyle çalışmayanlara yapılan sosyal yardımların yanın da çalışmasına rağmen asgari gelirin altında gelir elde edenlere de yardım yapılmaktadır. Pek çok yazar, çalışmayı da özendirecek bu tür negatif verginin daha etkin olacağını savunmaktadır. Örneğin, ülkemizde uygulanan işsizlik sigortası gibi uygulamalar, çalışana belli şartlar altında belirli bir dönem gelir garanti ettiği için bu durum suiistimallere yol açarak istihdam süresini kısaltmakta ve işsizliğin artmasına neden olmaktadır (Karaca, 2016, s. 238).

Sosyal politika amaçlı nakit sosyal yardımlar ve gelir transferleri, yoksul kesimler tarafından ihtiyaçlarını karşılamak için kullanıldığında –ki bu çoğu zaman temel ihtiyaçlardır- yapılan transferlerin bir kısmı dolaylı vergiler yoluyla geri alınmaktadır. Bu nedenle, yoksul kesimlere adrese dayalı bir şekilde ayni yardım yapılması sosyal politikaların istenmeyen etkilerini ortadan kaldırabilir.

Bir ekonominin iyi işleyip işlemediği öncelikle cari ücret seviyesinde çalışmak isteyen herkesin iş bulma imkânının olup olmadığıyla ölçülebilmektedir. Ekonomide sosyal olmanın ilk kuralı, çalışabilir olan herkese iş bulmaktan geçmektedir. Bir toplumda işsizliğin söz konusu olması, o toplumda kaynakların etkin kullanılmadığını göstermektedir. En büyük toplumsal adaletsizlik, bir insanı işsiz ve yaşamını sürdüreceği bir gelirden yoksun bırakmaktır. Bu nedenle, uygulanan sosyal politikalar ile işgücünün istihdamının güvence altına alınması gerekir (Öztürk N. 2017, s. 275).

Fiziki sermayenin yanında beşeri sermaye de gelir oluşum ilişkisinde gelir eşitsizliğine neden olmaktadır. Gelir dağılımı eşitsizliğinin çok yüksek olduğu

ülkelerde gelir dağılımı açısından en dezavantajlı gruplar, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimde zorluk çekmektedirler. Bu nedenle bu kesimler işgücü piyasasında düşük ücretlerle çalıştırılmaktadırlar. Bu durum, literatürde “gelir dağılımı bozukluğu-vasıfsız işgücü-gelir dağılımı bozukluğu” kısır döngüsü olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla gelir dağılımının iyileştirilebilmesi için alt gelir gruplarının beşeri sermayelerine yatırım yapılması gerekir (Kurtipek, 2011, s. 141).

Alt gelir gruplarının kamusal hizmetlere erişiminin artırılması ve kamu transferlerinin bu gruba daha fazla yönlendirilmesi de gelir dağılımında adaleti sağlamaya yönelik önemli politikalar. Ayrıca yaşam boyunca elde edilen gelirin dalgalanmasının düzenlenmesi ve hastalık, yaşlılık gibi sosyal risklere karşı korunma da sosyal güvenlik sisteminde önemli bir yer tutmaktadır. Bu anlamda sosyal güvenlik sisteminin varlığı ve geliştirilmesi önem arz etmektedir. Yine alt gelir grubuna yönelik sosyal transfer harcamalarının artırılması bu kesimin gelirini arttırabilir (Kurtipek, 2011, s. 141).

Ülkemizin yüksek kayıt dışı ekonomi oranlarına sahip olması nedeniyle sosyal güvenlik kurumlarının gelir gruplarına yeterli miktarda fon toplaması ve alt gelir gruplarına yönelik transfer harcamalarının artırılması için kayıtdışı ekonominin kontrol altına alınması gerekir.

Asgari ücret, işçi ve ailesi için günün ekonomik ve sosyal koşullarına göre insanca yaşamasına imkân verecek bir ücrettir. Bu yönüyle bir üretim faktörü olarak emeğin ücreti olmasından öte insanın yaşaması ve çalışma şartlarının düzenlenmesine yönelik önemli uygulamalardan biridir. Bu nedenle etkin bir sosyal politika aracı olarak çalışanların düşük ücretlere karşı korunması, en azından işçinin ailesiyle birlikte olağan ihtiyaçlarını karşılayacak bir düzeyde asgari ücretin belirlenmesi gelir dağılımı açısından büyük önem taşımaktadır (DPT, 2001, s. 44).

Fiyatlar genel düzeyinde yaşanan sürekli artışlar toplumda en fazla dar ve sabit gelirlilerin gelir kaybı yaşamasına neden olmaktadır. Enflasyonun yüksek olduğu bir ekonomide gelir dağılımı, dar ve sabit gelirlerin aleyhine bozulmaktadır. Bu nedenle ülkemizdeki enflasyon oranları kabul edilebilir düzeye çekilmeli ve bu konuda istikrar sağlanmalıdır.

Küreselleşme süreciyle birlikte gelişmekte olan ülkeler hammadde ve ucuz emeğe dayalı bir üretim düzenine zorlanmaktadır. Bu durum, ücretlilerin ve tarım kesiminin aleyhine olmaktadır. Türkiye’de faktör donatımı ve bunların niteliği, dünya piyasalarındaki talep deseninde ortaya çıkan gelişmelere ve yüksek kâr sağlayacak alanların gereklerine uyumlu hale getirilmelidir (Uysal, 2007, s. 278).

Gelir dağılımının iyileştirilmesi için hızlı ve istikrarlı bir büyüme trendi yakalanmalıdır. Bunun için yatırımların spekülatif rant alanları yerine, üretken alanlara yönlendiren ve iyi işleyen bir rekabet ortamı için politik istikrarı ve güven ortamını amaç edinen bir büyüme modeli benimsenmelidir. Bölgesel olarak geri kalmış alanlardaki geliri arttıracak kalkınma projelerine daha fazla önem verilmeli, geri kalmış bölgeler hızlı işleyen ray hatlarıyla limanlara ve sanayileşmiş bölgelere bağlanmalı, kırsal alanlarda tarıma dayalı sanayi kuruluşları kurulmalı ve desteklenmelidir (Kubar, 2007: 243-244). Bölgesel gelişmişlik azaltılarak dengeli bir kalkınma sağlanmalıdır. Bu şekilde, bölgesel gelir eşitsizliğinin getirdiği sosyo-ekonomik sorunlar azaltılabilir.

SONUÇ

1998-2015 yılları arasında Türkiye’de gelir dağılımını incelediğimiz ve ülkemizin hangi gelir dağılımı durumundan geldiğini anlamak için önceki yıllara ait verilere de yer verdiğimiz çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

2001 krizinden sonra Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile birlikte makroekonomik göstergelerde iyileşmeler yaşanarak enflasyon ve faiz oranları düşmüş ve ekonomik büyüme olumlu bir gelişme göstermiştir. Bu gelişmelerin yaşanmasın da Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının yanında toplumun ekonomik istikrar istek ve beklentisi doğrultusunda 2001 krizinden sonra tek partili iktidar ve iki partili meclis oluşmasının ve siyasal karar alıcıların ve uygulayıcılarının gerekli iradeye sahip olmaları ile birlikte oluşan istikrar ve azalan belirsizlik ortamının da olumlu etkisi olmuştur.

1987 yılından 2015 yılına kadarki dönemde ülkemizdeki kişisel gelir dağılımına bakıldığında genel anlamda bir düzelme olduğu ancak bu düzelmenin geçen 28 yıllık bir dönemi kapsadığını göz önünde bulundurduğumuzda ciddi bir iyileşme olmadığı söylenebilir. Zira 1987 yılında en düşük yüzde %20’lik gelir grubunun milli gelirden aldığı pay %5.24 iken bu pay 2015 yılında ancak %6.1 düzeyine yükselmiştir. Bunun yanında en yüksek gelir grubunun milli gelirden aldığı pay 1987 yılında %49.94 iken bu oran 2015 yılında %46.5 düzeyine inmiştir. Yine bu dönemdeki Gini katsayılarına bakıldığında 1987 yılında 0.43 olan Gini katsayısı 2015 yılında 0.397 olarak gerçekleştiği için bu anlamda da önemli bir değişiklik olmadığı söylenebilir. Tüm bunlara rağmen 2005 yılında Gini katsayılarının 0.38 seviyesine düştüğü görülmüş ve Gini katsayısına göre 1987 ile 2015 yılları arasındaki dönemde gelirin en eşitlikçi olarak dağıldığı yılın 2005 yılı olduğu anlaşılmaktadır. 1994 yılında ise 0.49 olarak gerçekleşen Gini katsayısıyla 1987-2015 döneminde gelirin en adaletsiz dağıldığı yılın 1994 yılı olduğu görülmektedir. Gini katsayılarının en düşük olduğu yılların, 1994, Kasım 2000 ve Şubat 2001 ekonomik krizlerinden sonra kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi hükümeti döneminde ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının uygulanmasından sonra olması da dikkat çekmektedir.

1994, Kasım 2000 ve Şubat 2001 ekonomik krizlerinden sonra Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetleri dönemlerinde yakalanan istikrar ve ekonomik iyileşmeye karşılık kişisel gelir dağılımında ciddi bir iyileşme olmasa da 2002 yılından itibaren da en düşük %20'lik gelir grubunun milli gelirden aldığı payın %5'in üstüne çıkması ve en yüksek %20'lik gelir grubunun 2002 yılından sonra %50'nin altına düşerek son yıllarda %45-46 dolaylarında seyretmesi olumlu gelişmelerdir. 2008 Küresel Ekonomi Krizi nedeniyle ekonominin küçüldüğü 2009 yılına kadar sürekli bir ekonomik büyüme trendinin yakalanması ve sonraki yıllarda da tekrar büyüme trendine girilmesi, enflasyon ve faiz oranlarının önemli ölçüde düşürülmesi ve bu dönemde Türk Lirasının yabancı paralar karşısında değer kazanmasının kişisel gelir dağılımına olumlu etkileri olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmada ülkemizdeki kişisel gelir dağılımının dünya ölçeğinde durumunu görmek amacıyla OECD ve bazı gelişmekte olan ülkelerdeki 2014 yılına ait Gini katsayıları ve S90/S10 oranların bir tabloda gösterilmiştir. Bu tabloya bakıldığında gini katsayısı bakımında en iyi durumda olan ülkelerin Danimarka, İzlanda, Norveç ve Slovenya olduğu ve bu ülkelerdeki Gini katsayılarının 0.25 civarında olduğu görülmüştür. Bunun yanında, OECD ülkeleri içerisinde ise Gini katsayılarının en yüksek olduğu yani gelirin en eşitsiz dağıldığı ülkelerin Şili, Meksika, ABD, Türkiye ve İsrail olduğu görülmüştür. Gelirin en eşitsiz olduğu ülkeler içinde sırasıyla Şili, Meksika, ABD, Türkiye ve İsrail'dir. Gelirin en eşitsiz dağıldığı ülkeler içerisinde Türkiye'nin Gini katsayısı 0.39 iken bu katsayı Şili'de 0.47; Meksika'da 0.46; ABD'de 0.39 ve İsrail'de 0.37'dir. Gini katsayısının OECD ortalaması ise 0,32'dir.

Ülkemizdeki fonksiyonel gelir dağılımına baktığımızda, 1987 yılı ile 2002 yılları arasında, maaş ve ücretlilerin payı ile transfer gelirlerinin payında artış meydana gelirken mülk gelirlerinde ise azalma meydana gelmiştir. Özelde müteşebbis gelirleri içerisinde tarım, imalat, inşaat ve ticaret sektörlerin payı bu dönemde artmıştır. Mülk gelirleri içerisindeki paylara bakıldığında ise, gayrimenkulün payı azalırken menkul kıymet gelirlerinin payı artmıştır. 1987-2002 döneminde emek gelirlerinin payı artarken emek dışı gelirlerin payı azaldığı için fonksiyonel gelir dağılımının iyileştiği söylenebilir.

2002 yılından 2015 yılına kadarki dönemde ise 2002 yılında %38.7 olan emek gelirlerinin payı 2015 yılında %52.5 düzeyine çıkarken, toplam müteşebbis gelirlerinin 2002 yılında %34.5 olan payı, 2015 yılında %19.8 düzeyine düşmüş ve transfer gelirlerinin payı, 2002 yılında %17.5 iken 2015 yılında %22.6 düzeyine yükselmiştir. Fonksiyonel gelir dağılımı ile ilgili bu verilere bakıldığında, 2002-2015 döneminde de fonksiyonel gelir dağılımının iyileştiği söylenebilir. Ancak 1987 ile 2015 yılları arasındaki Gini katsayıları nazara alındığında fonksiyonel gelir dağılımındaki iyileşmenin kişisel gelir dağılımına yansımadağını görmekteyiz. Ayrıca 2002-2015 döneminde transfer gelirlerinde görülen artışın önceki yıllara nazaran önemli ölçüde artmış olsa da ülkemizin OECD ülkeleri içerisinde gelir dağılımı açısından en kötü dört ülkeden biri olduğunu düşündüğümüzde sosyal transfer harcamalarına daha fazla bütçe ayrılması gerektiğini düşünmekteyiz.

Sektörel gelir dağılımı kalkınmışlığın önemli bir göstergesi olması hasebiyle sektörel gelir dağılımı iktisadi kalkınmışlık seviyesi hakkında önemli bilgiler vermektedir. Ülkelerin gelişmişlik seviyesine bağlı olarak sektörel gelir dağılımı farklılık arz etmektedir. Gelişmiş ülkelerde tarım sektörünün payı az iken gelişmemiş ülkelerde tarım sektörünün payı yüksektir. Bunun yanında tarım, sanayi ve hizmet sektörleri içerisinde hizmet sektörü 1950'li yıllardan itibaren gelişmiş ülkelerde tarım ve sanayi sektörünü geride bırakmış, sonraki yıllarda gelişmekte olan ülkelerde de hizmet sektörü ön plana çıkmıştır.

Ülkemizdeki sektörel gelir dağılımına baktığımızda 1983 yılındaki GSYH sektörel gelir dağılımı, tarım sektörünün payı %19.5, sanayi sektörünün payı %28.5 ve hizmet sektörünün payı %52 oranındadır. 1983 yılından 1998 yılına kadarki dönemde tarım sektörünün payı sürekli olarak azalarak %13.9'a gerilemiştir. Bu dönemde sanayi sektörünün aldığı paylar istikrarlı olmamakla birlikte 1983 yılında 28.5 iken 1998 yılına gelindiğinde %28.9'a çıkmıştır. Hizmet sektörüne bakıldığında ise bu sektörün payı GSYH içerisinde sürekli olarak artarak 1983 yılında %52 iken 1998 yılında %57.2 olmuştur.

1998-2015 dönemindeki sektörel gelir dağılımına baktığımızda ise tarım sektörünün GSYH içerisindeki payı birkaç yıl haricinde sürekli olarak azalmıştır. 1998 yılında tarım sektörünün payı %13.9 iken 2015 yılında %7.5 seviyesine

düşmüştür. Sanayi sektörünün payına baktığımızda 1998 yılında sanayinin payı %28.9 iken bu oran 2015 yılında %19.0'a gerilemiştir. Hizmet sektörüne baktığımızda ise, 1998 yılında %57.2 olan payı 2015 yılında %73.5 yükselerek 2013 yılı ile birlikte iktisadi tarihimizdeki en yüksek seviyeye ulaşmıştır.

Sektörel gelir dağılımı, gelir dağılımının adil yahut adaletsiz olduğu hakkında direkt bir bilgi vermese de bir ülkenin gelişmişlik seviyesine ışık tuttuğunu belirtmiştik. Çalışmamızda yer verdiğimiz gelişmiş ülkelerin sektörel gelir dağılımı ile ülkemizin sektörel gelir dağılımını karşılaştırdığımızda GSYH içerisindeki tarım sektörü payının gelişmiş ülkelerdeki tarım sektörü payından yüksek olduğu, sanayi ve hizmet sektörü paylarının ise gelişmiş ülkelerdeki sektörel dağılıma yakın olduğu görülmüştür. Ancak ülkemizin cari açığının yüksek olması, ihracatın ithalata bağımlı olması, enerji tüketiminde dışa bağımlılığı gibi yapısal sorunları nedeniyle sanayi sektörünün GSYH içerisindeki payının diğer sektörlerden vazgeçmeyecek şekilde arttırılmasının ülke ekonomisini dışsal şoklara karşı daha güçlü kılacağından dolayı olarak gelir dağılımının iyileşmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bölgesel gelir dağılımı açısından bakıldığında bölgesel gelir dağılımı hiçbir ülkede eşit dağılmadığını söyleyebiliriz. Ancak gelişmiş ülkelerde bölgesel gelir dağılımı farklılığı az, az gelişmiş ülkelerde ise fazladır.

1987 ile 2001 yılları arasında Türkiye'nin GSYH'nın bölgesel dağılımına baktığımızda GSYH'dan en yüksek payı Marmara Bölgesinin aldığı görülmüştür. Marmara Bölgesinden sonra en çok payı sırasıyla Ege ve İç Anadolu Bölgeleri almıştır. Bu bölgeleri Akdeniz ve Karadeniz Bölgeleri takip ederken GSYH'dan en düşük payı ise Doğu Anadolu Bölgesi ardından da Güneydoğu Anadolu Bölgesi almıştır.

1987-2001 yılları arasında Marmara Bölgesi ortalama olarak GSYH'nın %36.94 oranında pay alarak tek başına GSYH'nın üçte birinden fazla paya sahip olmuştur. En düşük pay alan Doğu Anadolu Bölgesi ise bu dönemde ortalama %3.55 oranında pay almıştır. GSYH'dan en yüksek pay alan bölge ile en düşük pay alan bölge arasındaki ortalama %33.39'luk fark dikkate alındığında ülkemizde bölgeler arası gelir dağılımında bir uçurum olduğu söylenebilir. Burada Güneydoğu Anadolu Bölgesinin GSYH'dan aldığı pay, Doğu Anadolu Bölgesiyle benzer durumdadır.

1987-2001 yılları arasında bölgesel gelir dağılımı eşitsizliğinin ciddi boyutta olduğu ve bu süre zarfında önemli bir değişiklik olmadığı görülmüştür.

Bölgesel gelir dağılımı açısından 2004-2011 yılları arasındaki dönem ise İBBS Düzey 2 bazında istatistiki bölge birimlerinin gayri safi katma değerden aldıkları paylar şeklinde incelenmiştir. Bu incelemeye göre,1987-2001 yılları arasındaki dönem ile 2004-2011 yılları arasındaki dönem arasında bölgesel gelir dağılımı açısından çok büyük bir değişiklik olmadığı gözlemlenmiştir. Eşitsizliğin artışı, genel olarak batıdan doğuya doğru olmuştur. Yani doğu bölgeleri batıdan daha az gayri safi katma değer üretilmiştir. Türkiye’de yaratılan katma değer önemli bir bölümü (yaklaşık %55’i) ilk beş sırada yer alan TR10 (İstanbul), TR51 (Ankara), TR31 (İzmir), TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik) ve TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) bölgelerinde üretilmektedir. Gayri safi katma değer payı en düşük olan bölgeler ise Türkiye’nin doğu bölgelerinde yer alan TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) ve TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) bölgeleri ile TR82’dir (Kastamonu, Çankırı, Sinop).

2004-2011 döneminde TR10’nun (İstanbul) gayri safi katma değer içerisindeki payının yıllar itibariyle azaldığı dikkat çekmiştir. Türkiye’nin güneydoğusundaki TRC2’nin (Şanlıurfa, Diyarbakır) payı artış göstermiştir. Artış gösteren bir diğer bölge TR61 (Antalya, Isparta, Burdur) bölgesidir. TR61 bölgesinin payı 2004 yılında %3.9 iken 2011 yılında %4.0 olmuştur. Gayri safi katma değer payında yıllar içinde düşüş gösteren bölge ise TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) olmuştur. TRA1 bölgesinin 2004 yılında payı %1.0 iken 2011 yılında %0.9’a gerilemiştir.

1994-2015 yılları arasındaki dönem için bölgelerin kendi içerisindeki gelir eşitsizliğini görmek amacıyla İBBS Düzey 1 bölgelerinde eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirlerine göre Gini katsayılarına baktığımızda, 1994-2015 döneminde İstanbul, Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Akdeniz, Orta Anadolu, Batı Karadeniz ve Doğu Karadeniz bölgelerinin kendi içindeki gelir eşitsizlikleri azalırken; Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu’nun kendi içlerindeki gelir eşitsizliğinin arttığı anlaşılmıştır. Ancak bu bölgelerin 1994 yılındaki Gini katsayılarıyla 2015 yılındaki Gini katsayılarının

birbirine yakın olduğunu belirtmek gerekir. 1994 yılından 2015 yılına kadarki dönemde genel olarak bölgelerin kendi içerisindeki eşitsizliğinin azaldığını ve farklı bölgelerdeki gelir dağılımı adaletinin birbirine yaklaştığını söyleyebiliriz.

Türkiye'deki eğitim durumu ile gelir eşitsizliğini değerlendirdiğimizde, diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de eğitim seviyesinin düşük olduğu hane halkı fertlerinin milli gelirden daha az pay aldığı, buna karşın eğitim seviyesinin yüksek olduğu hane halkı fertlerinin ise milli gelirden daha yüksek pay aldığı sonucuna varılmıştır. Başka bir deyişle yoksulluk oranı, eğitim seviyesi yüksek kesimlerden eğitim seviyesi düşük kesimlere doğru artarak eğitim düzeyi ile yoksulluk arasında negatif bir ilişki göstermektedir.

Türkiye'de Hanehalkı fertlerinin cinsiyete göre yoksulluk oranına bakıldığında ise, yoksulluğun erkeklere kıyasla kadınlar arasında daha yaygın olduğu görülmüştür. Ancak kadınlar ve erkekler arasındaki fark çok yüksek değildir.

Sonuç olarak, ülkemizde son yıllarda gelir dağılımında iyileşmelerin olduğu görülse de istenilen noktada olmadığı OECD ülkeleri içerisinde gelir dağılımının en kötü olduğu dört ülkeden biri olduğu görülmüştür. Ülkemizdeki adil olmayan gelir dağılımına kaynak olması açısından baktığımızda, işsizlik oranlarının yüksek olması ve işsizlik sorununun temelinde tarım toplumu niteliğinin devam etmesi ve hızla artan genç nüfusa yeterli istihdam olanaklarının sağlanamaması önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte bilgiye dayalı üretim ve teknolojinin önem kazanırken ülkemizdeki işgücü niteliğinin modern sanayi ihtiyaçlarını karşılamaması, mesleki eğitim-işgücü arasındaki uyumsuzluk ülkemizdeki istihdam sorununu büyütmektedir. Son yıllarda ekonominin büyümesine karşılık işsizliğin azaltılamaması sebebi buradan kaynaklandığı anlaşılmıştır. Zira Türkiye ekonomisinde gerçekleşen iktisadi büyüme sermaye yoğun olurken üretimde emek sermaye bileşim yüzdesi sermaye lehine olmaktadır.

1980-2002 döneminde yüksek enflasyonun yapısal bir sorun halinde iken 2002 sonrası dönemde mali disiplinle sağlanan düşük haneli enflasyon oranları özellikle emek kesimi lehine olmuştur. Ancak 2004 yılından 2015 yılına kadar olan dönemde tek haneli enflasyon oranları yakalanmışsa da OECD ülkelerinin enflasyon

oranlarının ortalamasının %2,22 olduğunu düşündüğümüzde Türkiye'deki enflasyon oranlarının hala OECD ülkelerindeki enflasyon oranlarının oldukça üzerindedir.

Vergi politikaları da gelir dağılımına etki eden unsurlardandır. Ülkemizdeki vergi politikasına baktığımızda, dolaylı verilerin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının yüksekliği gelir dağılımının bozulmasında etkili olmaktadır. Örneğin 2014 yılında, ülkemizde dolaysız vergilerin payı %32, dolaylı vergilerin payı ise %68'dir. Buna karşılık OECD ülkelerinde dolaysız vergilerin payı %68, dolaylı vergilerin payı ise %32'dir. Yani dolaylı-dolaysız vergi gelirlerinin dağılımı açısından Türkiye'de OECD ülkelerinin tam tersi bir durum söz konusudur. Dolaylı vergilerin gelir seviyesi düşük, marjinal tüketim eğilimi yüksek kesimlerden alındığını düşündüğümüzde ülkemizdeki dolaylı-dolaysız vergi dağılımının gelir dağılımını önemli ölçüde olumsuz etkilediğini söyleyebiliriz.

Son olarak faiz konusunda değinmek gerekirse, faiz hadlerinin yüksek olması da gelir dağılımını kâr, faiz ve rant gelirleri elde eden kesimlerin lehine bozmaktadır. Geleneksel olarak yüksek kaynak kullanımı gereksinimi içerisinde olan ülkemizde bir türlü arttırılamayan tasarruflar uzun yıllar boyunca yüksek faiz uygulamalarına neden olmuştur. Ancak 2001 sonrası dönemde faiz cephesinde olumlu gelişmeler yaşanmıştır. 1995-2000 döneminde %74 seviyesinde seyreden yüksek faizin 2001 sonrası dönemde nominal faizlerin ortalama %26 seviyelerine düşürülmesinin gelir dağılımı üzerinde olumlu etkisi olmuştur.

KAYNAKÇA

Acar, F. (2013). Türkiye ekonomisine genel bakış (2001-2013). *Çalışma Dünyası Dergisi*, 1(2), 15-32.

Acemoğlu, D. ve Dell, M. (2010). Productivity differences between and within countries. *American Economic Journal: Macroeconomics*, 2(1), 169-188.

Akdemir, T. ve İlgün, M. F. (2011). Kamu borçlanması sınırlamalarının kamu harcamalarının bileşimi üzerine etkileri: Avrupa Birliği ülkelerine yönelik ampirik bir değerlendirme. *Maliye Dergisi*, (160), 177-203.

Aktan, C. C. ve Vural, İ. Y. (2002). Gelir dağılımında adalet(siz)lik ve gelir eşit(siz)liği: terminoloji, temel kavramlar ve ölçüm yöntemleri. C. C. Aktan (Ed). *Yoksullukla mücadele stratejileri* (ss. 19-38). Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.

Akyüz, Y. (1980). *Sermaye bölüşüm büyüme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Alkin, E. (1981). *Gelir ve büyüme teorisi*. İstanbul: Güryay Matbaası.

Allison, P. D. (1979). Measures of inequality. *American Sociological Review*, 43(6), 865-880.

Arabacı, İ. B. (2011). Türkiye'de ve OECD ülkelerinde eğitim harcamaları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(35), 100-112.

Aras, A. (2012). *Türkiye’de gelir dağılımı ve yoksulluk (sakarya ili kentsel alan örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Sakarya.

Arıcanlı, T. ve Rodrik, D. (1990). An overview of Turkey’s experience with economic liberalization and structural adjustment. *World Development*, 18(10), 1343-1350.

Arslan, A. (2003). *Kamu mali yönetimi ve denetimi* (Yayımlanmamış yeterlik tezi) Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü Kontrolörleri: Ankara.

Aslanoğlu, S. (2008). Türkiye’de kayıtdışı ekonomi ve kayıtdışı ekonomiyi azaltmaya yönelik çözüm önerileri. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (39), 199-211.

Aydın, K. (2012). Türkiye’de kişisel gelir dağılımının sosyo ekonomik ve demografik belirleyicileri. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (1), 147-166.

Aydın, M. S., Kaya, H. ve Sezer, O. (2017). Transfer harcamalarının gelir dağılımında adaleti sağlamadaki rolü. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (61), 475-487.

Aydın, M. ve Türgan, T. (2011). Yoksullukla mücadele vergi politikası ve Türkiye. *Süleyman Demirel İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16(1), 249-274.

Bakanlar Kurulunun 28/08/2002 tarih ve 2002/4720 sayılı kararnamesi.

Baş, K. (2009). Küreselleşme ve gelir eşitsizliği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 49-70.

Baçoğlu, U., Ölmezoğulları, N. ve Parasız, İ. (2012). *Gelir bölüşümü teori ve politika*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Bayraktar, Y. (2010). Kasım 2000-şubat 2001 krizi sonrasında alınan önlemlerin borç kompozisyonuna yansımaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 15(1), 463-480.

Bedir, S. ve Karabulut, K. (2011). İç borçların gelir dağılımı üzerine etkileri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(1), 13-30.

Bilgili, Y. (2015). *Karşılaştırmalı iktisat okulları*. İstanbul: 4T Yayınevi.

Boratav, K. (1969). *100 soruda gelir dağılımı (kapitalist sistemde, Türkiye’de, sosyalist sistemde)*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Boratav, K. (1991). *1980’li yıllarda Türkiye’de toplumsal sınıflar ve bölüşüm*. İstanbul: Gerçek Yayınları.

Boratav, K. (2018). *Türkiye iktisat tarihi 1908-2015*. Ankara: İmge Kitabevi.

Borluk, S. (2014). Gelir dağılımı ve verimlilik. *Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi*, (310), 30-33.

Bozdağ, N. ve Bozdağ, E. G. (2013). Avrupa ülkelerinde gelir dağılımında Bozdağ nüfus etkinliği katsayısı ve endeksi. *Social Sciences*, 8(2), 67-78.

Bulut, C. (2013). Kamu sektörü ve harcamalarının ekonomik etkileri. *Journal of Qafqaz University*, 8 (43), 1-14.

Büyükakın, T. (2008). Philips eğrisi: yarım yüzyıldır bitmeyen tartışma. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (39), 133-159.

Candaş, A. (5 Mayıs 2018). Türkiye’de eşitsizlikler: kalıcı eşitsizliklere genel bir bakış. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, https://spf.boun.edu.tr/content_files/turkiyede%20esitsizlikler_spf.pdf adresinden edinilmiştir.

Cebeci, A. (2012). *Bilmediğimiz kapitalizm gizli elin kurumsallaşması: YOİKK*. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı İktisadi İşletmesi.

Chu K., Davoodi H. and Gupta S. (2000). Income distribution and tax and government social spending policies in developing countries. *International Monetary Fund Working Paper*, 00/62.

Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye’de gelir dağılımı ve yoksulluk. *Sosyal Siyaset Konferanslar Dergisi*, (59), 89-132.

Çelik, A. (2004). AB ülkeleri ve Türkiye’de gelir eşitsizliği: piyasa dağılımı-yeniden dağılım. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (3), 53-91.

Çetin, B. I. (2012). Kapitalist sistemde kredi ekonomisi, finansal kriz ve gelir dağılımı. *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 12(3), 79-110.

Dağdemir, Ö. ve Acaroğlu, H. (2011). Türkiye’de bölgesel gelir dağılımının iller düzeyinde analizi: 1990-2006. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 39-56.

Danışoğlu, A. Ç. (2004). Küreselleşmenin gelir eşitsizliği ve yoksulluk üzerinde etkileri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, (5), 215-239.

Derviş, K. (2007). Küreselleşme, büyüme ve gelir dağılımı. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, (27), 1-9.

DİE. (1994). *Hanehalkı gelir dağılımı yöntem ve kavramlar*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.

Doğan, C. ve Tek, M. (2004). Türkiye’de gelir dağılımının toplanma oranı yöntemiyle analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 93-119.

Doğanoğlu, F. ve Gülcü, A. (2001). Gelir eşitsizliği ölçümünde kullanılan yöntemler. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 2(1), 47-65.

DPT. (1994). *Gelir dağılımı ve politikaları özel ihtisas komisyonu raporu*. DPT Yayın No:2370, Ankara.

DPT. (2001). *Gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksullukla mücadele özel ihtisas komisyon raporu*. DPT Yayın No: 2599, Ankara.

Durmuş, H. (2018). Türkiye’de enflasyon hedeflemesi: örtük enflasyon ve açık enflasyon dönemleri üzerine bir değerlendirme. Siirt Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 1-22.

Eğilmez, M. (25 Şubat 2019). İşsizlik histerezi [Kendime Yazılar]. <http://www.mahfiegilmez.com/2013/12/issizlik-histeresi.html> adresinden edinilmiştir.

Eğilmez, M. ve Kuyumcu, E. (2012). *Ekonomi politikası*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Eker, A. (2005). *Kamu maliyesi*, İzmir: Anadolu Matbaası.

Elveren, A. Y. (2013). Gelir dağılımı çalışmaları için bir alternatif: Texas Üniversitesi eşitsizlik projesi veri setleri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 35-42.

Ener, M. ve Demircan, E. (2006). Küreselleşme sürecinde yeni devlet anlayışı ve Türkiye. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(2), 197-219.

Erdem, M., Şenyüz D. ve Tokathoğlu, İ. (2016). *Kamu maliyesi*, Bursa: Ekin Kitabevi.

Erdinç, Z. (1999). Küreselleşmenin istihdama etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (3), 111-120.

Erdoğan, G. (2002). Türkiye’de ve dünyada yoksulluk ölçümleri üzerine değerlendirmeler. C. C. Aktan (Ed). *Yoksullukla mücadele stratejileri* (ss. 363-434). Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.

Erkuş, H. ve Karagöz, K. (2009). Türkiye’de kayıt dışı ekonomi ve vergi kaybının tahmini. *Maliye Dergisi*, (156), 126-140.

Eroğlu, N., Altaş, D., Ün, T. ve Ulu, İ. (2017). OECD ÷lkelerinde sosyal yardım harcamalarının gelir dağılımına etkisi: panel veri analizi. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3(3), 335-354.

Ersezer, D. ve Ulutürk, S. (2004). Türkiye’de 1980 sonrası dönemde kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerine etkileri. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansı*, (46), 149-168.

Ertekin, ř. (2018). Kamu borçlarının gelir dağılımı üzerine olası etkileri: OECD ÷lkeleri üzerine panel nedensellik analizi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16(4), 334-348.

Eşiyok, B. A. (2005). *AB sürecinde Türkiye’de bölgesel kalkınma farklılıkları, büyüme kutupları, sanayinin mekânsal dağılımı ve bölgesel gelir*. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.ř. Araştırma Müdürlüğü Yayını.

Filiztekin, A. ve Çelik, M. A. (2010). Türkiye’de bölgesel gelir eşitsizliği. *Megeron Dergisi*, 5(3), 116-127.

Friedman, M. (1988). *Kapitalizm ve özgürlük*. Çev. Doğan Erberk ve Nilgün Himmetoğlu. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Gövdere, B. Ve Türkoğlu M. (2016). Malthus’un Nüfus Teorisine şarkılı itiraz: Dickens yaklaşımı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 427-439.

Güçlü, S. ve Bilen, M. (1995). 1980 sonrası dönemde meydana gelen değişmeler. *Yeni Türkiye Dergisi*, (6), 160-171.

Gülmez, A. ve Altıntaş N. (2015). Türkiye’de ticari açıklık ve enflasyonun gelir dağılımına etkisi: ekonometrik bir analiz. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(9), 31-44.

Güran, M. C. ve Cingi, S. (2002). Devletin ekonomik müdahalelerinin etkinliği. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, (3), 56-89.

Gürler, Ö. K. ve Üçdoğruk, Ş. (2007). Türkiye’de gelir farklılığının ayrıştırma yöntemiyle uygulanması. *Journal of Yaşar University*, 2(6), 571-589.

Gürsel, S., Levent, H., Selim, R. ve Sarıca, Ö. (2000). *Türkiye’de bireysel gelir dağılımı ve yoksulluk: Avrupa Birliği ile karşılaştırma*. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.

GÜVEN, A. (2007). Türkiye’de iller arası gelir eşitsizliğinde teşvik politikasının rolü: bir ayrıştırma analizi. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (14), 20-38.

Güven, A., Dalgıç, B. ve Tansel, A. (2016). Gelir hareketliliği eşitsizlikleri azaltabilir mi? Türkiye örneği. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, (43), 549-571.

Hepaktan, E. ve Alkaya, A. (2001). Türkiye’de gelir dağılımının bölgesel yönden incelenmesi. *Yönetim ve ekonomi: Celal Bayar İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(2), 39-54.

Hetzl, R. L. (2012). Milton Friedman’ın iktisat bilimine katkıları. Çev. Ünsal Çetin. *Liberal Düşünce Dergisi*, (65), 29-56.

Işık, N. (2006). Sektörel gelir dağılımının ekonomik büyüme üzerine etkisi. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, (11), 119-127.

Kanca, O. C. (2012). Türkiye’de işsizlik ve iktisadi büyüme arasındaki nedenselliğin ampirik bir analizi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 1-18.

Kanca, O. C. ve Bayrak, M. (2015). Kamu harcamaları bileşenleri ile işsizlik arasındaki ilişki (Türkiye örneği). *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 1(2), 55-74.

Kanca, O. C. ve Bayrak, M. (2016). Kamu harcamalarının makro ekonomik değişkenler üzerine etkisi. *Maliye ve Finans Yazıları Dergisi*, (106), 169-212.

Karaca, C. (2016). *Türkiye'nin güncel ekonomik mali sorunları ve politikaları*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Karaçor, Z., Konya, S. ve Küçüksucu M. (2017). Kriz aralıklarında gelir dağılımına dair bir projeksiyon: Türkiye ekonomisi örneği. (*ICPESS*) *International Congress On Political, Economic And Social Studies*, (2), 231-251.

Karagül, M. (2013). Kalkınma sürecinde üretim faktörlerinin yeniden tanımlanması. *Leges Ekonomik ve Hukuk Araştırmaları Dergisi*, (1), 1-11.

Karaman, B. ve Özçalık, M. (2007). Türkiye’de gelir dağılımı eşitsizliğinin bir sonucu: çocuk işgücü. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 25-41.

Karanfil, F. (2009). Enerji-büyüme-çevre: Türkiye üçgenin neresinde?. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(20), 1-20.

Kargül, İ. D. (1983). *Makro ekonomi*. İstanbul: Birsen Kitabevi.

Kazgan, G. (2000). *İktisadi düşünce veya politik iktisadın evrimi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Keskin, H., Kiriş, H. M. ve Şentürk, C. (2006). 2001 krizinin ekonomik ve siyasi yönleri üzerine bir değerlendirme çabası. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(4), 46-73.

Keskingöz, H. (2016). Türkiye’de yaşanan 2008 ekonomik krizinin yoksulluk ve emeklilik kararları üzerine etkisi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 6(1), 126-158.

Keynes, J. M. (1969). *İstihdam, faiz ve para genel teorisi*. Çev. Asım Baltacıgil. İstanbul: Fakülteler Matbaası.

Kırer, H. (2011). *Türkiye ve Almanya’nın kişisel gelir dağılımına ekonofizik yaklaşım* (Yayımlanmamış doktora tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Konukman, A. ve Çiftçi C. (2008). Küreselleşmenin gelir dağılımı üzerindeki etkileri. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 19(özel sayı), 59-83.

Kubar, Y. (2009). Bir iktisat politikası amacı olarak gelir dağılımı; Türkiye örneği (1994-2007) analizi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1(2), 227-246.

Kurtipek, R. (2011). Türkiye’de *gelir grupları arası gelir oluşum ilişkilerinin miyazawa yöntemiyle incelenmesi* (Uzmanlık tezi). T.C. Kalkınma Bakanlığı, Yayın No: 2830.

Küçükaksoy, İ. ve Ercan, E. (2015). Keynesyen görüş ile monetarist görüşün yöntem farklılıkları üzerine bir inceleme: 1929 krizi örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (45), 57-72.

Mayda, F. A. ve Vurkun, S. (2018). Gelir dağılımı eşitsizliğinin toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirilmesi. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, 2(4), 214-228.

Meriç, M. (2008). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde transfer harcamalarının gelişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(2), 171-191.

Mutlu, A. ve Çelen M. (2012). *Dolaylı ve dolaysız vergilerin Türk mali sistemi içerisindeki yeri: siyasal, sosyal ve ekonomik sonuçları*. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.

Mutluer, M. K., Öner, E. ve Kesik, A. (2011). *Bütçe hukuku*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Neumark, F. (1948). *Genel ekonomi tarihi*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.

OECD. (01.03.2019). Enflasyon (TÜFE) [OECD Veri]. <https://data.oecd.org/price/inflation-cpi.htm> adresinden edinilmiştir.

OECD. (2014). *Harmonised unemployment rates news release*. Paris.

OECD. (22.01.2019). Gelir eşitsizliği seviyelerinde büyük farklılıklar [Gelir Eşitsizliği]. https://www.oecd-ilibrary.org/sites/soc_glance-2016-16-en/index.html?itemId=/content/component/soc_glance-2016-16-en adresinden edinilmiştir.

OECD. (15.04.2019). Satın alma gücü paritesine göre yıllık ve saatlik asgari ücret [Reel Asgari Ücret]. <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=RMW#> adresinden edinilmiştir.

Oktay, E. (2006). *Makro iktisat teorisi ve politikası*. İstanbul: TC Maltepe Üniversitesi Yayınları.

Orhan, O. Z. ve Erdoğan, S. (2008). *Para politikası*. Ankara: Yazıt Yayın-Dağıtım Yayınevi.

Öçal, T. (1990). *İktisat*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.

Öz, S. (2012). Küreselleşme ve gelir dağılımı. *Ekonomik Araştırma Forumu Politika Notları*, 1-4.

Özdemir, A. R. ve Dayıoğlu, M. R. (2016). Türkiye'nin asgari ücret oranı 'seçimi': nedenleri ve olası sonuçları. *Sosyoekonomi Dergisi*, 24(27), 225-241.

Özsağır, A. ve Akın A. (2012). Hizmet sektörü içinde hizmet ticaretinin yeri ve karşılaştırmalı bir analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(41), 311-331.

Öztürk, L. (2005). Bölgelerarası gelir eşitsizliği: istatistiki bölge birimleri sınıflandırması'na (İBSS) göre eşitsizlik indeksleri ile bir analiz 1965-2001. *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(10), 95-110.

Öztürk, N. (2005). İktisadi kalkınmada eğitimin rolü. *Sosyo-Ekonomi Dergisi*, 1(1), 27-44.

Öztürk, N. (2009). *İktisatta bölüşüm (kuram – politika)*, Ankara: Palme Yayıncılık.

Öztürk, N. (2010). Klasik ve neoklasik iktisatta gelir bölüşümü. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 1(24), 59-90.

Öztürk, N. (2016). *Kamu maliyesi*. Bursa: Ekin Yayınları.

Öztürk, N. (2017). *Gelir dağılımının iktisadi analizi*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Palaz, S., Şenergin, Ö. ve Öksüzler, O. (2013). Eğitim düzeyi farklılıklarının gelir dağılımına etkisi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(2), 119-131.

Pamuk, Ş. (2018). *Türkiye'nin 200 yıllık iktisadi tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Parasız, İ. (1991). Monetarizm ve friedmancı düşüncenin temelleri. *Tekstil ve Mühendis Dergisi*, (25), 46-50.

Pehlivan, M. S. (2009). *Gelir dağılımı eşitsizliğine devletin müdahale araçları: sosyal dayanışmayı ve yardımlaşmayı teşvik fonu örneği*. Ankara: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Yayınları.

Pınar, A. (2010). *Maliye politikası*. Ankara: Naturel Yayıncılık.

Piketty, T. (2015). *Yirmi birinci yüzyılda kapital*. Çev. Hande Koçak. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ricardo, D. (1997). *Ekonomi politiğin ve vergilendirmenin ilkeleri*. Çev. Tayfun Ertan. İstanbul: Belge Yayınları.

Rowley, C. (2002). *Özgürlük ve devlet*. Çev. İbrahim Dalmış. Ankara: Liberte Yayınları.

Sarı, R. (2003). Gelir dağılımında eğitim faktörü: kentsel bazda bir örnek. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 58(2), 177-189.

Schneider, F. (1986). Estimating the size of the danish shadow economy using the currency demand approach: an attempt. *Scandinavian Journal of Economics*, 88(4), 643-668.

Selim, R., Günçavdı, Ö. ve Bayar, A. A. (2014). *Türkiye’de bireysel gelir dağılımı eşitsizlikleri: fonksiyonel gelir kaynakları ve bölgesel eşitsizlikler*. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.

Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu. (2007). *Piyasa aksaklıkları, ekonomik faaliyetler ve hukuki düzenleme*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Dairesi.

Soydal, H. ve Yılmaz M. L. (2009). Türkiye’de dolaylı ve dolaysız vergiler ve ekonomiye etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 12(1-2), 295-308.

Sönmez, M. (2001). Dağılamayan gelir. *TÜSİAD Görüş Dergisi*, (49), 60-69.

Sönmez, S. (1998). *Dünya ekonomisinde dönüşüm*. Ankara: İmge Kitapevi.

Şen, M. (2018). Cinsiyete dayalı ücret eşitsizliğinin Avrupa Birliği ve Türkiye kapsamında değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (41), 295-324.

Şengür, M. ve Taban, S. (2015). Gelir dağılımı-tasarruf ilişkisi: Türkiye’de hanehalkı gelir türünün tasarruflar üzerindeki etkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 49-72.

Şerbetçi, G. (2004). Türkiye’de uygulanan finansal politikaların gelir dağılımı üzerindeki etkisi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(4), 93-116.

Tayyar, A. ve Çetin B. (2013). Liberal iktisadi düşüncede devlet. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 107-120.

Teyyare, E. ve Sayaner, K. (2018). Türkiye’de gelir eşitsizliğinin maliye politikası araçları ve kurumsal faktörler açısından analizi ve çözüm önerileri. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), 309-334.

Tokathoğlu, M. Y. ve Selen, U. (2017). *Maliye politikası*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.

Topkaya, Ö. (2017). Küresel gelir dağılımı. Ç. Özdemir ve E. İslamoğlu (Ed). *Gelir dağılımı ve yoksulluk* (ss. 111-124). Ankara: Seçkin Yayınları.

Topuz, S. G. ve Dağdemir, Ö. (2016). Ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliği ilişkisi: Kuznets ters-u hipotezi’nin geçerliliği. *Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(3), 115-130.

Turhan, S. (1984). Stagflasyon ve maliye politikası. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 43(1-4), 433-455.

Turhan, S. (1993). *Vergi teorisi ve politikası*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

TÜİK. (2008). Gelir dağılımı istatistikleri. *TÜSİAD-Koç Üniversitesi ekonomik araştırma formu*. Ankara.

TÜİK. (2014). Gayri safi katma değer bölgesel sonuçları 2004-2011, Ulusal Hesaplar Daire Başkanlığı Yıllık Hesaplar Grubu, Ankara.

TÜİK, (13 Mart 2019). 2009 Yılı Yoksulluk Çalışması Sonuçları [TÜİK Haber Bültenleri]. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6365> adresinden edinilmiştir.

Türk, İ. (1989). *Maliye politikası*. Ankara: Sevinç Yayınevi.

Türk, İ. (2015). *Kamu maliyesi*. Ankara: Turhan Kitapevi.

Ulusoy, A. (2004). *Maliye politikası*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.

Ulutürk, S. ve Ersezer, D. (2005). Gelir, gelir dağılımı yaklaşımları ve devletin rolü. *İstanbul Üniversitesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, (47), 80-105.

United Nations Development Programme. (2011). *Human development report*, New York.

Uyanık, Y. (2008). Neoliberal küreselleşme sürecinde işgücü piyasaları. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 209-224.

Uysal, S. ve Deviren, N. V. (2016). Küresel gelir dağılımı endeksi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(44), 1250-1259.

Uysal, Y. (2007). Gelir dağılımı arasındaki ilişkiler perspektifinde Türkiye’de gelir dağılımının düzenlenmesine yönelik öneriler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 248-292.

Ünsal, M. E. (2009). *Makro iktisat*. Ankara: İmaj Yayıncılık.

Üzümcü, A. ve Korkat, M. (2014). Türkiye’de gelir dağılımı adaletsizliği ve yoksullukla mücadelede sosyal yardımların gelişimi. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(8), 135-166.

Yalınpala, J. (2002). Küreselleşmenin emek piyasası ve istihdam üzerindeki etkileri. *Küreselleşme, İktisadi Yönetmeler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar*, Derleyen: Alkan Soyak. İstanbul: Om Yayınevi.

Yanar, R. ve Şahbaz, A. (2013). Gelişmekte olan ülkelerde küreselleşmenin yoksulluk ve gelir eşitsizliğine etkisi. *Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(3), 55-74.

Yılmaz, B. E. (2016). *Maliye*. İstanbul: Der Yayınları.

Yiğitoğlu, A. İ. (2005). 2001 krizi sonrası dönemde Türkiye ekonomisinin bankacılık sektörünün değerlendirilmesi. *Sosyo- Ekonomi Dergisi*, 1(1), 115–125.

Yumuşak, İ. G. ve Bilen, M. (2000). Gelir dağılımı – beşeri sermaye ilişkisi ve Türkiye üzerine bir değerlendirme. *Kütahya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 77-96.

Yüce, M. (2002). Türkiye’de gelir dağılımı bozukluğunun izlenen kamu gelir ve harcama politikaları ile bağlantısı. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (23), 1-38.

Yücel, D. (2011). *Gelir dağılımı teorileri ve politikaları: Türkiye’de gelir dağılımı ve yoksulluk sorunu* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi: İstanbul.

Yüceol, H. M. (2005). Küreselleşme, yoksulluk ve emek piyasası politikaları. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 493-512.

Yükseker, D. (2009). Neoliberal restructuring and social exclusion in Turkey. Derl. Ziya Öniş ve Fikret Şenses. *Turkey And The Global Economy: Neo-Liberal Restructuring And Integration İn The Post-Crisis Era* içinde, 262-280.

Yükseler, Z. (2004). Türkiye’de enflasyonist bir süreç ve etkileyen faktörlere ilişkin bir değerlendirme. *ASO Düşen Enflasyon Ortamında Yaşamak Toplantısı İçin Hazırlanan Bilgi Notu*, Ankara.

